

**GÜVENLİKLEŞTİRME BAĞLAMINDA 11 EYLÜL SONRASI
ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI**

ÖZNUR ÇİMEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞAHİN ÇAYLI**

DÜZCE, 2024

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

GÜVENLİKLEŞTİRME BAĞLAMINDA 11 EYLÜL SONRASI
ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Öznur ÇİMEN tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇAYLI

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇAYLI

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Celil BOZKURT

Düzce Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN

Süleyman Demirel Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 25/09/2024

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

25/09/2024

Öznur Çimen

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimimde ve bu tezin hazırlanmasında gösterdiği her türlü destek ve yardımından dolayı çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Şahin Çaylı'ya, kıymetli jüri hocalarım Prof. Dr. Celil Bozkurt ve Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İren hocama en içten dileklerimle teşekkür ederim. Her zaman arkamda duran canım anne ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eylül 2024

Öznur Çimen

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
1. GİRİŞ.....	1
2. TEORİK KAPSAM: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİKLEŞTİRME	4
2.1. GÜVENLİK	4
2.1.1. Güvenliğin Tanımı.....	4
2.1.2. Güvenliğin Dönüşümü.....	8
2.1.3. Uluslararası Güvenlik	12
2.2. KOPENHAG OKULU ÇERÇEVESİNDE GÜVENLİK	14
2.2.1. Sektörel Güvenlik	15
2.2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi.....	16
2.2.3. Güvenlikleştirme.....	19
3. 11 EYLÜL'E GİDEN SÜREÇTE ABD ORTADOĞU POLİTİKASININ DÖNÜM NOKTALARI	25
3.1. ABD DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN ÖNEMİ.....	25
3.1.1. Ortadoğu ve Petrol	26
3.1.2. İsrail'in Güvenliği.....	28
3.1.3. Terörizmle Mücadele	31
3.2. ÇEVRELEME POLİTİKASI KAPSAMINDA ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	31
3.3. EISENHOWER DOKTRİNİ İLE ABD'NİN ORTADOĞU'DA GENİŞLEMESİ.....	35
3.4. YUMUŞAMA DÖNEMİNDE ORTADOĞU'DA DENGELERİN DEĞİŞMESİYLE İLAN EDİLEN CARTER DOKTRİNİ	38
3.4.1. SSCB'nin Afganistan'ı İşgali.....	39
3.4.2. 1979 İran İslam Devrimi ve ABD-İran Müttefikliğinin Sona Ermesi	39
3.4.3. Carter Doktrini ile Körfez Bölgesinin Güvenceye Alınması	41
3.5. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE KOMÜNİZM TEHLİKESİNE KARŞI REAGAN DOKTRİNİ.....	43
3.6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GEORGE H. W. BUSH DÖNEMİ VE YENİ DÜNYA DÜZENİ.....	43

4. 11 EYLÜL SONRASI ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI	47
4.1. GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNİN TETİKLEYİCİSİ: 11 EYLÜL TERÖR SALDIRILARI.....	47
4.2. GEORGE W. BUSH DÖNEMİNDEN DONALD TRUMP DÖNEMİNE ABD BAŞKANLARININ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİ BELGELERİNİN GÜVENLİKLEŞTİRME ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ.....	52
4.2.1. Bush Doktrini ve Önleyici Savaş	52
4.2.2. Barack Obama Döneminde Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ve Nükleer Tehdit.....	55
4.2.3. Donald Trump’ın Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi: Rusya ve Çin Kaynaklı Tehdit Algısı	58
4.3. ÖNLEYİCİ SAVAŞ DOKTRİNİ KAPSAMINDA ABD’NİN AFGANİSTAN VE IRAK SAVAŞI	61
4.3.1. Uluslararası Toplumun Desteği ve Afganistan Savaşı	61
4.3.2. ABD’nin Demokratik Toplum İnşa Projesi ve Irak Savaşı	65
4.4. OBAMA’NIN SEKİZ YILLIK DÖNEMİ VE STRATEJİK SABIR POLİTİKASI.....	71
4.5. TRUMP’IN KUDÜS KARARI VE YÜZYILIN ANLAŞMASI PROJESİ... 78	
5. SONUÇ	83
6. KAYNAKÇA	87

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 4.1. ABD'nin 1960-2001 yılları arasında Ortadoğu ülkelerine yapılan toplam silah transferleri ihracatındaki payı..... 69
- Şekil 4.2. ABD'nin 2001-2023 yılları arasında Ortadoğu ülkelerine yapılan toplam silah transferleri ihracatındaki payı..... 69

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIPAC	American Israel Public Affairs Committee
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
CIA	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
ISAF	International Security Assistance Force
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries
OECC	Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNEF	Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü

ÖZET

GÜVENLİKLEŞTİRME BAĞLAMINDA 11 EYLÜL SONRASI ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Öznur ÇİMEN

Düzce Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇAYLI

Eylül 2024, 104 sayfa

11 Eylül 2001 terör saldırıları ABD'nin güvenlik anlayışında bir değişim meydana getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde komünizmi tehdit olarak algılayan ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından terörizme karşı savaş başlatmıştır. ABD 11 Eylül 2001 terör saldırısıyla güvenlik tarihinde yeni bir sürece girerek, tehdit algılamalarını da bu olaya dayandırarak şekillendirmiştir. 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarının ardından ABD'nin Ortadoğu politikası, güvenlikleştirme kavramı çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinden sonra ABD güvenlik algılamalarında gittiği değişikliklerle birlikte kendisine yönelebilecek tehditleri önceden tespit edip ortadan kaldırmaya yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Bu dönemde, terörizmle mücadele ve ulusal güvenlik tehditleri ve algılamaları ABD'nin bölgedeki stratejik kararlarını belirleyen temel unsurlar haline gelmiştir. ABD, güvenlikleştirme yaklaşımını benimseyerek, terör ve terör örgütleriyle mücadele adı altında bölgesel ve yerel askeri müdahaleler ve güvenlik iş birliklerini artırmıştır. Irak ve Afganistan'a yönelik askeri harekâtlar, bu stratejinin en somut örnekleri olarak öne çıkmaktadır. Ortadoğu'da ekonomik ve ticari çıkarları, enerji güvenliğinin sağlanması, İsrail'in güvenliği, ABD'nin güvenliği ve terörle mücadele gibi çıkarları bulunan ABD, 11 Eylül sonrası güvenlikleştirme politikalarını kullanarak Ortadoğu'da varlığını artırmıştır. İran nükleer sorunu, Suriye krizi, Arap Baharı süreci ve İsrail-Filistin meselesi bu bağlamda değerlendirilmektedir. Tezin amacı 11 Eylül sonrası ABD'nin güvenlikleştirme politikalarının, ABD'nin Ortadoğu'daki hedefleri ve uygulamaları üzerindeki etkilerinin analiz edilmesidir. Bu çalışma, güvenlikleştirme çerçevesinde 11 Eylül sonrası ABD'nin Ortadoğu politikasının nasıl dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Çalışmanın hipotezi, ABD'nin 11 Eylül sonrası güvenlikleştirme politikalarını araçsallaştırarak Ortadoğu'daki çıkarlarını devam ettirdiği iddiasıdır. Bu kapsamda ABD 11 Eylül saldırılarının ardından güvenlikleştirmeyi araçsallaştırarak Ortadoğu'daki çıkarlarını devam ettirmiş ve Ortadoğu'da askeri varlığını artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, 11 Eylül, Güvenlikleştirme, Ortadoğu

ABSTRACT

US MIDDLE EAST POLICY AFTER SEPTEMBER 11 IN THE CONTEXT OF SECURITIZATION

Öznur ÇİMEN

Düzce University

Graduate School, Department of International Relations

Master's Thesis

Supervisor: Asst. Prof.. Şahin ÇAYLI

September 2024, 104 pages

The terrorist attacks of September 11, 2001 brought about a change in the US's understanding of security. The US, which perceived communism as a threat during the Cold War, launched a war against terrorism following the September 11 attacks. The US entered a new period in its security history with the September 11, 2001 terrorist attack and shaped its threat perceptions based on this event. Following the terrorist attacks of September 11, 2001, the US's Middle East policy was reshaped within the framework of the concept of securitization. Following the changes in its security perceptions after September 11, 2001, the US began to pursue policies aimed at identifying and eliminating threats that could be directed at it in advance. During this period, combating terrorism and national security threats and perceptions became the fundamental elements determining the US's strategic decisions in the region. By adopting the securitization approach, the US increased regional and local military interventions and security cooperation under the name of combating terrorism and terrorist organizations. The military operations against Iraq and Afghanistan stand out as the most concrete examples of this strategy. The USA, which has economic and commercial interests in the Middle East, energy security, Israel's security, the security of the USA and the fight against terrorism, has increased its presence in the Middle East by using securitization policies after September 11. The Iranian nuclear issue, the Syrian crisis, the Arab Spring process and the Israel-Palestine issue are evaluated in this context. The aim of the thesis is to analyze the effects of the USA's securitization policies after September 11 on the USA's goals and practices in the Middle East. This study reveals how the USA's Middle East policy has transformed after September 11 within the framework of securitization. The hypothesis of the study is that the USA has continued its interests in the Middle East by instrumentalizing the securitization policies after September 11. In this context, the USA has continued its interests in the Middle East by instrumentalizing securitization after the September 11 attacks and increased its military presence in the Middle East.

Keywords: USA, September 11, Securitization, Middle East

1. GİRİŞ

21. yüzyılın başları, uluslararası ilişkiler ve güvenlik stratejileri açısından büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemi işaret etmektedir. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ne düzenlenen terör saldırıları, küresel güvenlik anlayışını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu saldırılar, sadece ABD'nin iç güvenlik politikalarını değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerini ve stratejik öncelikleri de etkilemiştir. ABD'nin Ortadoğu politikaları, bu dönüşümün merkezinde yer almış ve bu sürecin anlaşılması hem bölgesel hem de küresel düzeyde önemli sonuçlar doğurmuştur.

Terörizm, toplumları korkutma ve siyasi, ideolojik ya da dini amaçlar doğrultusunda baskı altına alma amacı güden şiddet eylemleridir. Küresel terörizm ise, bu eylemlerin sınırları aşarak uluslararası boyuta taşınmasıdır. 11 Eylül 2001, terörizmin uluslararası güvenlik ve politikalar üzerindeki derin etkilerini gözler önüne seren bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihte gerçekleştirilen koordineli saldırılar sadece fiziksel hasar ve can kaybına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda dünya genelinde terörizme karşı mücadele anlayışını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Saldırıları, ABD'nin güvenlik stratejilerini yeniden gözden geçirmesine ve uluslararası terörle mücadele iş birliklerini güçlendirmesine neden olmuştur.

Bu tez, güvenlikleştirme kavramını ABD'nin Ortadoğu politikaları bağlamında analiz ederek, 11 Eylül sonrası dönemde ortaya çıkan stratejik değişimlerin anlaşılmasını amaçlamaktadır. Güvenlikleştirme ise değerli görülen bir referans nesnesine yönelik bir tehdidin var olması ve eğer bu tehditle bugünden itibaren etkin bir şekilde başa çıkılmazsa, gelecekte mevcut varoluşun sürdürülemeyeceğini ifade etmektedir. Bu çerçevede, güvenlikleştirme söylemini benimseyen aktörler, bu tehlikeleri olağanüstü yollarla ele alma hakkını da talep etmektedir. Bu durumda güvenliği sağlama adına meşru kurallar çiğnenebilir, normal prosedürler göz ardı edilebilmektedir. İktidar sahipleri bir mesele üzerinde kontrolü sağlamak için, o meselenin güvenlikleştirilmesi aracını kullanabilmektedir. Meselenin bu şekilde ortaya konması, güvenlikleştirme değil, güvenlikleştirme girişimidir. Ancak belirli bir dinleyici kitle tarafından kabul gördüğünde güvenlikleştirme başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş olmaktadır. Kopenhag Okulu'nun

güvenlikleştirme teorisi, bu tezde temel analiz aracı olarak kullanılmış ve ABD'nin Ortadoğu'daki güvenlik stratejilerindeki değişimlerin anlaşılmasına ışık tutmuştur.

Birinci bölümde, "Teorik Kapsam: Uluslararası İlişkilerde Güvenlikleştirme" başlığı altında güvenlik kavramının tanımı ve dönüşümü ele alınmıştır. Uluslararası ilişkilerde güvenlikleştirme, devletlerin ve uluslararası aktörlerin, belirli meseleleri güvenlik tehdidi olarak tanımlayarak bu konularda özel önlemler ve stratejiler geliştirmelerini ifade eden bir süreçtir. Bu yaklaşım, geleneksel güvenlik kavramlarının ötesine geçerek, ekonomik, çevresel ve toplumsal sorunların da güvenlik bağlamında ele alınmasını sağlamaktadır. Tezin bu bölümünde, güvenlikleştirmenin teorik kapsamı ve uluslararası ilişkilerdeki rolü incelenerek, bu kavramın günümüz uluslararası sisteminde nasıl bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur.

11 Eylül'e giden süreçte ABD Ortadoğu politikasının dönüm noktalarının ele alındığı ikinci bölümde, ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki stratejik çıkarlarının tarihsel gelişimi detaylandırılmıştır. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikaları, Soğuk Savaş döneminden itibaren stratejik bir öneme sahip olmuştur. Bu bölümde, Ortadoğu'nun ABD dış politikasındaki rolü, bölgesel ittifaklar ve çatışmalar ve ABD Başkanlarının Ortadoğu'ya yönelik doktrinleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi, Süveyş Krizi, İran İslam Devrimi, SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve Körfez Savaşı gibi önemli dönüm noktaları, 11 Eylül öncesi Ortadoğu politikasının şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır.

11 Eylül sonrası ABD'nin Ortadoğu politikasının ele alındığı üçüncü bölümde ise, 11 Eylül saldırılarının etkileri ve bu olayın ardından yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Bu bölümde, 11 Eylül'ün ardından ABD'nin Afganistan ve Irak'taki askeri müdahaleleri, bu müdahalelerin stratejik ve politik yansımaları değerlendirilmiştir. Ayrıca, Obama ve Trump dönemlerinde ABD'nin Ortadoğu'daki politikasının nasıl değiştiği analiz edilmiştir. Obama'nın "ılımlı" yaklaşımı ve Trump'ın daha radikal değişiklikleri, ABD'nin Ortadoğu'daki stratejilerini nasıl yeniden şekillendirdiği ve bu süreçte güvenlikleştirme kavramının rolü incelenmiştir.

Bu tez, ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarını güvenlikleştirme çerçevesinde inceleyerek, 11 Eylül sonrası dönemde güvenlik dinamiklerinin nasıl değiştiğini ve bu değişimlerin Ortadoğu'da güç dengesine nasıl yansıdığını anlamayı amaçlamaktadır. Güvenlikleştirme, ABD'nin Ortadoğu'daki stratejik kararlarının anlaşılmasında önemli

bir araç sağlarken, bu kararların güvenlik politikaları üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Tez kapsamında, bu teorik yaklaşımlar ve tarihsel bağlamda elde edilen veriler ışığında, ABD'nin Ortadoğu'daki stratejik kararları kapsamlı bir analize tabi tutulmuştur. Bu ereve de ABD, 11 Eylül sonrası güvenikleştirme politikalarını araçsallaştırarak Ortadoğu'da varlığını artırmış ve Ortadoğu'daki çıkarlarını kırmızı çizgisi olarak grmştir.

2. TEORİK KAPSAM: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİKLEŞTİRME

2.1. GÜVENLİK

2.1.1. Güvenliğin Tanımı

Güvenlik hem bireysel hem de ulusal ve uluslararası düzeylerde daima en temel kavramlardan biri olmuştur. Bu kavram, sadece teorik bir olgu olarak değil, aynı zamanda pratik uygulamalar açısından da yaşamsal bir öneme sahiptir. Güvenliğin sağlanması, toplumların varlığını sürdürebilmesi için en temel ihtiyaçlardan biridir ve bu ihtiyaç, tarihin her döneminde kendini göstermiştir. Ancak, güvenlik konusu üzerinde çalışmak oldukça zordur. Bu zorluk, güvenlik kavramının çok boyutlu yapısından ve her dönemde farklı şekillerde yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Güvenlik alanına giren konular, zaman ve mekana göre değişiklik gösterdiği gibi, tehdit algıları ve biçimleri, kültürel unsurlar, siyasi atmosfer ve uluslararası ilişkilerdeki dinamikler gibi pek çok faktöre de bağlıdır. Akademik ve bilimsel çalışmalarda, güvenliğin bu dinamik yapısı sıkça vurgulanmakta ve güvenliğe dair pek çok farklı tanıma ve yaklaşıma rastlanabilmektedir (Çelebi, 2007: 70).

Genel anlamda güvenlik kavramı bir tehlike durumunun olmaması ya da tehlikelerin dışında kalma olarak tanımlanabilmektedir. Güvenlik nesnel bir kavram değildir. Tehlikelerin nasıl oluşacağı ve ne şekilde güvenlik sorunu haline geleceği net bir şekilde belirlenememektedir. Bundan dolayı güvenlik şartlara ve durumlara göre değişkenlik göstermektedir. Başka bir deyişle güvenlik toplumsal yaşantımızdan, zamandan ve mekandan bağımsız değildir (Çalkıvık, 2021: 283).

Güvenliğin dönemin şartlarına göre farklılık göstermesi ve tehdit algılamalarındaki farklılıkları, güvenlik kavramını muğlak bir kavram olarak karşımıza çıkarmaktadır. Realist ekolün görüşüne göre güvenlik, mevcut ya da muhtemel saldırı tehditlerinden korunma, saldırı durumunda ise ülke sınırlarını koruma ve saldırganları bertaraf etme anlamlarına gelmektedir. Ancak, güvenlik kavramına daha eleştirel bir perspektiften bakıldığında, bu terimin sadece fiziksel tehditlere karşı bir korunma değil, aynı zamanda siyasi gündemi şekillendiren ve belirli olayların tarihten seçilerek yeni tehditleri belirli bir düşünce yapısıyla ele almayı sağlayan bir araç olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, güvenlik, yalnızca devlet temsilcileri değil, aynı zamanda etkin diğer toplumsal aktörlerin

de katılımıyla şekillenen, siyasi ve söylemsel bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, güvenlik başta devlet temsilcileri olmak üzere etkin tüm toplumsal aktörlerin ortak ürettiği politik ve söylemsel bir stratejidir (Kardaş ve Balci, 2014: 328).

Güvenlik kavramı bireylerin yanında devlet ve toplumların da tehlikelere karşı korunmasını kapsamaktadır (Telatar ve Kedikli, 2019: 7). Bununla birlikte bireyleri tehlikelerden ve korkulardan uzak tutacak olanın geleneksel çerçevede devletler olduğu varsayılmıştır. Bir devletin güvenliği ise her türlü tehdidi bertaraf etmesi, vatandaşların bekasının korunması ve varlığını devam ettirmesi olarak düşünülebilmektedir (Eminoğlu ve Ülgül, 2021: 12). Çoğunlukla askeri çerçevede ifade edilen ulusal güvenlik tarihsel süreçte literatüre hakim olmuştur. Burada temel eğilim ise devletlerin kendilerine yönelik tehditlerle baş etmek için geliştirmeleri gereken askeri imkanlardır. Ancak bu güvenlik anlayışı son zamanlarda eleştirilmeye başlanmış ve genişletilmiş bir güvenlik kavramı tavsiyesinde bulunulmuştur (Baylis, 2008: 73). Bu bağlamda Barry Buzan güvenliği askeri, siyasi, ekonomik, çevresel ve sosyal güvenlik şeklinde olmak üzere geniş bir çerçevede tanımlamıştır (Buzan, 1983: 214-242).

Güvenlik kelimesinin kökenini oluşturan “secura” kelimesi kaygıdan uzak olmak anlamına gelmektedir. Bu, güvenliğin özünde insanları korku ve endişeden uzak tutma amacının yattığını göstermektedir. Güvenliğin sağlanması, bireylerin ve toplumların geleceğe güvenle bakabilmelerini, günlük yaşamlarını huzur içinde sürdürebilmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle güvenlik, insanlık tarihi boyunca her zaman öncelikli bir konu olmuş ve olmaya devam etmektedir (McSweeney, 2004: 16). Güvenliğin tanımında tam bir fikir birliği olamasa da güvenlik, toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için hayati bir kavramdır. Güvenlik, bireylerin, toplumların ve devletlerin huzur ve refah içinde varlıklarını sürdürebilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Güvenliğin beş temel unsuru kimin ve neyin güvenliği, tehdit nedir, meşru güvenlik sağlayıcı nedir, güvenliği sağlamada kullanılacak yöntemler nelerdir, güvenliği sağlamak için nelerden vazgeçilebilir şeklinde sıralanabilmektedir. Bu unsurların her biri, güvenliğin kapsamlı bir şekilde anlaşılması ve etkin bir şekilde sağlanabilmesi için kritik öneme sahiptir (Baysal, 2022: 4).

Uluslararası sistemde bulunan tüm aktörlerin amaç ve büyüklüklerine göre farklı güvenlik anlayışları bulunmaktadır (Dedeoğlu, 2020: 36). Her aktörün tehdidi farklı algılaması, aktörleri güvenlik ile ilgili farklı arayış ve faaliyet alanlarına yönlendirmektedir. Örneğin

güvenlik bir devlet için askeri kapasitenin yeterliliği şeklinde algılanabilirken, bir diğer devlet için yayılmacı ve emperyalist politikalarının bir aracı olarak algılanabilmektedir (Lake, 1996: 6). Aynı şekilde bir devlet için güvenlik yalnızca askeri güvenlikten ibaret olabilirken, başka bir devlet için birey, çevre ya da siber güvenlik daha öncelikli olabilmektedir. Güvenliğin bu değişken yapısı zaman, mekan ve koşul unsurlarından bir ya da birkaçına bağlı olarak şekillenmektedir (Karabulut, 2016: 125).

Güvenlik kavramı en geleneksel haliyle savunma ve hatta biraz daha daraltılacak olursa “askeri savunma” anlamına gelebilmektedir. Ancak, son dönemlerde bu kavramın anlamı oldukça genişlemiş, iklim koşullarından kişisel hak ve özgürlüklere kadar birçok alana yayılmıştır. Böyle bir geniş spektrumda güvenliğe herhangi bir anlam yüklemek mümkündür; bu da güvenliğin dinamik ve çok boyutlu bir kavram olduğunu göstermektedir. Tarih boyunca güvenlik, tehditten korunma anlamında tanımlanmış olsa da bu tehditlerin doğası ve önceliği döneme göre değişiklik göstermiştir. Örneğin, soğuk savaş döneminde askeri tehditler ön plandayken, günümüzde siber tehditler veya iklim değişikliği gibi daha geniş ve karmaşık sorunlar güvenliğin tanımını etkilemektedir. Bu nedenle, güvenlik çalışmalarının en önde gelen isimleri bile bu kavramı ilk günlerinden itibaren “asli olarak tartışmalı” bir kavram olarak nitelendirmiştir (Wolfers, 1952: 481-502).

Güvenlik kavramı siyasal, toplumsal, ekonomik, jeopolitik, ideolojik, stratejik ya da iç politik etkenlere göre farklı anlamlar kazanmaktadır. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında ideolojik temelli ve iki karşıt taraflı uluslararası sistemde Batı Bloku için ana hedef hür dünyanın korunmasıyken, Doğu Bloku için ana hedef sosyalist ideolojinin değerleri ile birlikte korunmasıydı. Karşılıklı olarak silahların geliştirilmesi ise bu güvenliği sağlayacak temel araç olarak görülmekteydi. Varşova Paktı ile NATO, her iki blokun karşılıklı biçimde güvenliklerini sağlayan ve karşı bloktan gelebilecek saldırıyı bertaraf etme hedefine yönelik savunma sistemleri olarak kurulmuştur (Demiray ve İşcan, 2008: 149).

Güvenlik İkinci Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası ilişkiler disiplininde çalışılmaya başlanmıştır. Güvenlik çalışmalarında uzun yıllar realist kesimin hakimiyeti var olmuştur. Bu dönemde ABD ile SSCB arasındaki nükleer silahlanma yarışı realistlerin ağırlığının söz konusu olduğu güvenlik çalışmalarına damga vurmuştur (Walt, 2003: 75). Realizm uluslararası ilişkileri devletler arasındaki mücadele süreci olarak görmekteyken, devleti

de uluslararası ilişkilerde ana aktör olarak görmektedir (Arı, 2013:140). Realizm için uluslararası ilişkilerin temel aktörü olan devlet ve devletin güvenliğini sağlamak en öncelikli amaçtır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde bir üst otorite bulunmaması nedeniyle devletler kendi güvenliğini sağlamak durumundadır (Baylis, 2008: 71).

Realist yaklaşımlar, güvenliğin nesnesi olarak devlete ayrıcalık tanımakta ve tehditlerin öncelikle devletler arasındaki askeri ve ekonomik rekabetten kaynaklandığını öne sürmektedir (Devetak vd., 2012: 164). Geleneksel güvenlik anlayışına göre devletlerin varlığına ilişkin askeri tehditlerden kaynaklanan güvenlik problemi ancak askeri güç ile çözüme kavuşacaktır (Morgenthau, 1997: 31). Realistler çatışmaların nedenlerini araştırmayı, güvenlik çalışmalarının başat uğraşısı olarak tanımlamakta ve güvenliği devletlerin silahlı kuvvet kullanımından gelecek zararları bertaraf etme yeteneği şeklinde görmektedir (Walt, 1991: 212). Realizmin hakim olduğu geleneksel güvenlik yaklaşımının temelinde ulusal güvenlik yer almaktadır. Ancak burada güvenliğin referans nesnesi ulus değil devlettir. Başka bir deyişle devletin güvenliğinin sağlanması amaçlanmakta ve bunun gerçekleştirilmesi durumunda ise ulusun da güvende olacağı savunulmaktadır. Tehditleri devlet egemenliği çerçevesinde değerlendiren ulusal güvenlik kavramı ulusu ihmal etmektedir (Waeber, 2008: 153-154).

1980'li yılların sonlarından itibaren güvenlik çalışmalarında etkili olmaya başlayan eleştirel yaklaşımlar güvenliği bireysel alana doğru çekmektedir (Tickner, 2001: 48). Güvenlik çalışmaları uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yere sahiptir. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze değin geçen sürede akademik alanda yapılan çalışmalara bakıldığında güvenlik konusunun kapsamını genişleten iki olgunun varlığından bahsedilebilmektedir. İlk olarak Soğuk Savaş'ın başlarında çıkarlar ve tehditler çerçevesinde ele alınan güvenlik konusu Soğuk Savaş'ın sonlarında şiddet, korku ve risk kavramlarını da içine alarak genişlemiştir. İkinci olarak ise Soğuk Savaş'ın son yıllarına doğru güvenlik çalışmaları yalnızca neticeler değil nedenler üzerinden de sorgulanmaya başlanmış ve eleştirel güvenlik çalışmaları ortaya çıkmıştır (Birdiqli, 2014: 23). Barış ve güvenliği savaşların değil şiddetin olmaması şeklinde betimleyen eleştirel güvenlik yaklaşımları realizmin aksine devlete karşı tehdit ve riskler yerine bireyi merkeze almıştır (Birdiqli, 2014: 25).

Kopenhag Okulu güvenlik tanımlamasını, devlet odaklı olmaktan çıkartıp genişleterek askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş boyutta ele almakta ve

aynı zamanda kavramı derinleştirerek uluslararası, bölgesel, ulusal, yurt içi gruplar ve birey şeklinde çeşitli analiz düzeylerinde incelemektedir (Olçar, 2020: 265). BM Genel Kurulu tarafından 1987 yılında toplanan “silahsızlanma ve kalkınma arasındaki ilişki” konulu uluslararası konferansta güvenlik kavramının öneminden bahsedilmiştir. Buna göre güvenlik tüm uluslar için başta gelen bir önceliktir. Güvenlik hem silahsızlanma hem de kalkınma için esastır. Güvenliğin yalnızca askeri yönü yoktur. Güvenlik aynı zamanda ekonomik, insani, politik ve çevresel yönleri de sahiptir (İzci, 1998: 406). Kısaca uluslararası sistemin bütünü ya da bütününe yakın güvenliği, coğrafi ya da işlevsel alt-sistemlerin, bölgelerin güvenliği, devletin güvenliği, toplumun güvenliği, bireylerin güvenliği vs. esaslar uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının temelini oluşturmaktadır (Bal, 2003: 74).

2.1.2. Güvenliğin Dönüşümü

Güvenlik, referans nesnesi başka bir deyişle tehdide maruz kalan öge açısından ve korunması gereken değerlere yönelik tehditler açısından genişlemekte ve evrilmektedir (Telatar ve Kedikli, 2019: 7). Günümüzde güvenliğin genişlemesiyle tanımlanan, devlet-odaklı yaklaşımın dışında yeni güvenlik tehditleriyken, derinleşmesiyle tanımlanan ise güvenliğin öznesinin devletten birey ve topluma doğru derinleşmesidir (Kardaş, 2020: 339). Başka bir deyişle genişletme devletin güvenlik içindeki yerini koruyarak yeni tehditlere odaklanmaktayken, derinleştirme devlet dışındaki yeni güvenlik referans nesnelere odaklanmaktadır (Küveli, 2019: 88).

Güvenlik kavramı ilk ortaya çıktığı dönemde bireylerin güvenliğinin korunması amacını taşımıştır. Devlet ise bireylerin güvenliğinin sağlanmasında bir araç olarak değerlendirilmiştir (McSweeney, 2004: 17-18). Güvenlik kavramı İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra devletin güvenliğini ifade edecek biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda ulusal güvenlik kavramı ön plana çıkmıştır. Ulusal güvenlik çalışmaları güvenlik ile askeri güç ilişkisi bağlamında gelişme göstermiş, askeri konular yüksek politika olarak değerlendirilirken askeri konuların dışındaki konular alçak politika olarak değerlendirilmiştir (Baldwin, 1997: 9).

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı ve nükleer mücadele, temel dinamikler olarak ortaya çıkmış ve bu dinamikler güvenlik çalışmalarını etkilemiştir. İki kutuplu yapı, dünya siyasetinin Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği etrafında şekillenmesine neden olmuş, bu da uluslararası ilişkilerin ve güvenlik

politikalarının yönünü belirlemiştir. Bu bağlamda güvenlik algısı, ulusal güvenlik eksenli, devlet merkezli ve askeri güç odaklı olarak görülmüştür. Devletler, güvenliklerini sağlamak için askeri kapasitelerini artırmaya, yeni ittifaklar kurmaya ve var olan ittifakları güçlendirmeye yönelmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutupluluk hali, tarafları kendilerini korumaya ve güvenlik durumlarını kuvvetlendirmeye doğru itmiştir. Bu süreçte, askeri güç ve özellikle nükleer silahlar büyük bir önem kazanmıştır. Nükleer silahların varlığı, iki süper güç arasında doğrudan bir çatışmayı önleyen bir unsur olarak görülmüştür, çünkü her iki taraf da bir nükleer savaşın yıkıcı sonuçlarının farkındaydı. Bu nedenle, nükleer caydırıcılık gibi argümanlar güvenlik meselesinin önemli unsurları olarak ön plana çıkmıştır (Kiraz, 2014: 111).

Soğuk Savaş döneminde güvenlik politikalarını biçimlendiren iki temel unsur bulunmaktadır. Birincisi iki kutuplu dünya düzeni ve bu doğrultuda gelişen siyasal ve askeri gelişmeler, ikincisi ise tahribat gücü yüksek kitle imha teknolojilerinin geliştirilmesidir. Söz konusu unsurlar askeri önlemleri güvenliğin birincil şartı olarak gören bir anlayışı hakim kılmıştır (Çalkıvık, 2021: 283). Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasında yaşanan nükleer silahlanma ve gerginlik nedeniyle güvenlik yalnızca bu konulara endekslidir ve savunma ile stratejik önlemlerin ön planda olduğu bir güvenlik anlayışı hakimdir. Bu çerçevede güvenlik algılamaları Soğuk Savaş döneminde dar bir anlama sahiptir (Erler Bayır, 2013: 173).

Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından güvenlik kavramı, devlet düzeyinden birey ve topluma doğru derinleştirilmeye başlanmış ve askeri olmayan konular da güvenliğin içine dahil edilerek genişletilme çabaları olmuştur (Krahmann, 2005: 10). Küreselleşme sürecinin yeni bir hız kazanması da güvenlik alanına giren konuların artmasına ve çeşitlenmesine yol açmıştır. Bireysel güvenlikle ulusal ve uluslararası güvenlik alanlarının kesişme noktasında yer alan ve günümüzün en büyük sorunlarından birisi olan insan ticareti ve insan kaçakçılığı göç konusuna yeni bir boyut eklerken göç konusunun genel olarak güvenlik alanına dahil edilmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir. Uluslararası ulaşım ve haberleşme kanallarının çoğalması, savaşların her türlüşünün yaygınlık kazanması, terörizmin ve korsanlığın şiddetlenmesi ve sınır tanımazlığı devletleri uluslararası güvenlikte yeni iş birliği arayışlarına yöneltmektedir (Çelebi, 2007: 73).

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramına ilişkin geleneksel devletçi-askeri unsurlardan uzaklaşmıştır. 1990'lerden itibaren güvenliğin referans öznesi uluslararası ve bölgesel seviyeden ulus içi ve bireye doğru derinleşmiştir (Krause ve Williams, 1997). Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik gündeminin genişlemesiyle birlikte devlete yönelik tehditlerin farklı biçimlerde olduğu görülmektedir. Buna ek olarak devlet artık güvenlik gerektiren bir dizi nesneden yalnızca bir tanesidir. Çevre, yeni bir güvenlik referansının başlıca örneğidir. Diğerleri ise siber güvenlik, gıda güvenliği, enerji güvenliği, azınlık etnik grupların kimlik güvenliği vb. ile ilgilidir (Peoples ve Vaughn-Williams, 2010: 86).

Sovyetler Birliği'nin dağılması, dünya siyasetinin uzun süre hakim olduğu iki kutuplu güvenlik düzeninin sona ermesi ve Batı'yı tehdit eden ideolojik ve askeri durumun büyük ölçüde değişmesi anlamına gelmiştir. Bu gelişme, sadece uluslararası ilişkilerde değil, aynı zamanda güvenlik çalışmaları alanında da köklü bir değişimin kapısını aralamıştır. Soğuk Savaş döneminde ana akım askeri-politik gündem, iki süper güç arasındaki silahlanma yarışı, nükleer caydırıcılık stratejileri, geleneksel silahların rolü ve askeri ittifakların oluşturduğu dinamiklerle belirlenmektedir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte bu konular bir anda önemini yitirmiş, güvenlik çalışmaları bambaşka bir uluslararası gündeme odaklanmak zorunda kalmıştır. Artık güvenlik kavramı, sadece devletler arası askeri tehditlerle sınırlı kalmayıp, çok daha geniş ve çok boyutlu bir perspektife evrilmiştir. Silah kontrolü, nükleer caydırıcılık ve elektronik savaş gibi klasik konuların yanı sıra, yeni dönemde ortaya çıkan sınır aşan tehditler, ekonomik güvenlik, çevresel felaketler, siber güvenlik ve terörizm gibi konular da güvenlik çalışmalarının merkezine yerleşmiştir. Bu dönüşüm, uluslararası güvenliğin yalnızca askeri bir mesele olarak ele alınmasının yetersiz kaldığını ve güvenlik çalışmalarının daha kapsamlı bir analiz çerçevesine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla, güvenlik çalışmaları alanında yeni metodolojik yaklaşımlar ve analiz yöntemleri geliştirilmeye başlanmış, bu sayede uluslararası güvenlik daha geniş bir çerçevede ele alınır hale gelmiştir (Huysmans, 2006: 15).

Soğuk Savaş döneminde güvenlik, dar bir kapsamda ele alınmış ve yalnızca askeri güvenlik olarak tanımlanmıştır. Güvenlik kavramı, bu dönemde büyük ölçüde devletlerin askeri kapasitelerine ve ulusal sınırlarını koruma yeteneklerine odaklanmıştır. Devletlerin güvenliği, öncelikli olarak askeri tehditlere karşı koyma kapasitesiyle ölçülmüş, bu da güvenlik politikalarının merkezinde askeri gücün yer almasına neden olmuştur. Ancak,

bu dar güvenlik anlayışına yönelik eleştiriler, 1970'ler ve 1980'lerde belirginleşmeye başlamıştır. Bu dönemlerde, çevresel sorunlar ve ekonomik sıkıntılar giderek daha fazla dikkat çekmiş ve bu sorunların da güvenliği tehdit ettiği anlaşılmıştır. Çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi, küresel ısınma ve ekonomik istikrarsızlık gibi konular, geleneksel askeri güvenlik anlayışının ötesinde bir güvenlik perspektifine ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. 1990'larda, güvenlik tanımlaması daha da genişlemiştir. Bu dönemde, sınır ötesi suçlar ve kimlik meseleleri gibi konular, güvenlik gündeminde önemli bir yer edinmiştir. 2000'lerde ise güvenlik tanımlaması daha da genişlemiş ve çeşitli yeni unsurlar eklenmiştir. Siber güvenlik, enerji güvenliği ve sosyal güvenlik gibi konular, modern güvenlik anlayışının vazgeçilmez parçaları haline gelmiştir (Şahin, 2016: 141).

Güvenliğe yönelik kavramsallaştırmalar uluslararası ilişkiler disiplininde geleneksel açıdan askeri tehdit ve devlet merkezli bir olgu olarak algılanmıştır. Devletlerin temel gayelerinin dış tehditlere karşı savunma gücünü maksimize etmek olduğu yaklaşımı uzun yıllardır güvenlik çalışmalarının ön kabulü olmuştur. Bu nedenle güvenlik olgusu savaş ve strateji gibi kavramlarla iç içe geçmiştir. Ancak zamanla hem güvenlik çalışmaları yürüten düşünürlerin katkıları hem de uluslararası ilişkiler ortamında yaşanan değişimler ile yalnızca bomba ve silahlara indirgenmiş güvenlik olgusu çok daha geniş bir çerçevede değerlendirilmeye başlanmıştır (Lawson, 2012: 82).

Günümüzde tek bir güvenlik kavramından söz edilmemektedir. Bölgesel, bireysel ve uluslararası güvenlik ile askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel güvenlik kavramları birlikte kullanılmaktadır. Güvenliğin tanımlanmasında güvenliğin özneleri ve tehditleri belirleyici unsurlardır ve bu unsurlar doğrultusunda güvenlik kavramı farklı yaklaşımlarla farklı ifade edilmektedir (Akgül Açıkmeşe, 2021: 244). Güvenlik ve tehdit algılamaları, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni dünya düzeninin veya düzensizliğinin en fazla etkilediği alanlardan biridir. Soğuk Savaş döneminde devletler arası çatışmalar ve nükleer caydırıcılık gibi geleneksel tehditler güvenlik gündemini belirlerken, bu dönemin sona ermesiyle birlikte tehdit algıları da köklü bir değişime uğramıştır. Artık güvenlik tehditleri, sadece devletler arası askeri tehditlerle sınırlı kalmamakta; aksine, terör örgütleri ve dünya çapında yaygınlaşan küresel terörizm gibi daha karmaşık ve belirsiz tehdit unsurları öne çıkmaktadır. Küresel terörizm, geleneksel güvenlik anlayışını dönüştüren yeni bir tehdittir ve bu tehdidin alt unsurları olarak insan ticareti, kaçak göç, uyuşturucu ticareti ve kara para aklama gibi organize suç

faaliyetleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum, terör örgütleri ile organize suç örgütleri arasındaki sınırların giderek daha belirsiz hale gelmesine ve bu grupların küresel ölçekte iş birliği yaparak yeni tehdit konseptlerini oluşturmalarına yol açmaktadır. Bu yeni tehditler, belirli bir coğrafi sınırı veya fiziksel hedefi olmayan, ancak küresel ölçekte etkili olabilen tehditlerdir. Bu nedenle, güvenlik stratejileri de bu yeni tehdit algılarına göre yeniden şekillendirilmek zorundadır. Yeni tehditlerin ortaya koyduğu kaçınılmaz sonuç, güvenlik alanında yeni kurumsallaşmaların ve stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, devletler ve uluslararası örgütler, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha esnek, adaptif ve kapsamlı güvenlik stratejileri geliştirmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca, bu yeni tehditlerle başa çıkmak için istihbarat paylaşımı, sınır güvenliği ve uluslararası iş birliği gibi alanlarda daha entegre ve koordineli bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, güvenlik anlayışı, küresel terörizm ve organize suçların yarattığı yeni tehditler karşısında sürekli olarak evrilmekte ve bu tehditlere yanıt verebilecek daha karmaşık ve bütüncül güvenlik politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır (Bozkurt, 2008: 500).

2.1.3. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenlik, dar kapsamda, uluslararası sistemin küresel çatışmalardan uzak tutulması şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu bakış açısına göre, uluslararası güvenliğin temel amacı, devletler arasında meydana gelebilecek büyük ölçekli savaş ve çatışmaların önlenmesidir. Geniş kapsamda ise uluslararası güvenlik hem devletlerin hem de uluslararası örgütlerin karşılıklı olarak uluslararası barış, huzur ve güvenliği sağlamak için aldıkları önlemler olarak ifade edilebilmektedir (Yiğittepe, 2022: 19-20).

Uluslararası alanda güvenlik kavramı, iki temel şekilde kullanılmaktadır. Birincisi, devletin güvenlik anlayışına dayanan kullanımlardır. Bu bağlamda, güvenlik, bir devletin vatandaşlarını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruma ve geliştirme anlamına gelmektedir. Devletler, askeri güçlerini artırarak, sınırlarını koruyarak ve dış tehditlere karşı savunma mekanizmaları oluşturarak güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadır. Bu tür bir güvenlik anlayışı, ulusal çıkarların korunması ve devletin varlığının devam ettirilmesi üzerine odaklanmaktadır. İkincisi ise bireylere yönelik ya da sistemin bütününe yönelik güvenlik anlayışlarına dayanan kullanımlardır. Bu durum da hemen hemen bütün ülkelerin ortak tehdit saydıkları durumların düzenlenmesidir (Dedeoğlu, 2020: 82).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, eski Blok lkeleri ile Batı arasındaki demir perde kalkmış ve ülkeler arasındaki sosyal, ekonomik ve politik etkileşimler genişleyerek derinleşmiştir. Bu tarihsel dönüm noktası, uluslararası ilişkilerde önemli değişimlere yol açmış ve Doğu ile Batı arasındaki geleneksel ayrımların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca, iki blok arasındaki rekabet ve askeri gerilimler, güvenlik çalışmalarının merkezinde yer almışken, Sovyetler Birliği'nin okşyle birlikte bu güvenlik anlayışı köklü bir değişim geçirmiştir. Bu bağlamda, güvenlik alışanları, Doğu ve Batı bloğu arasındaki ideolojik ve askeri rekabetin neden olduğu güvenlik sorunları yerine, küresel sorunlara odaklanmaya başlamış ve ilgi alanlarını ulusal sınırların ötesine taşı mıştır. Dolayısıyla 1990 sonrası yürütülen küresel ölçekte güvenlik çalışmaları uluslararası güvenlik çalışmaları olarak adlandırılmıştır (Birdişli, 2017: 60).

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör saldırıları, devletlerin güvenlik anlayışında köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu olay, terörizmin küresel güvenlik tehditleri arasında ön planda yer almasına neden olmuş ve uluslararası güvenlik stratejilerinin yeniden şekillenmesini zorunlu kılmıştır. Terörizm, sadece bir devletin iç güvenliğini değil, aynı zamanda uluslararası sistemin istikrarını da tehdit eden bir sorun olarak ortaya çıkmış, bu nedenle devletler ve uluslararası örgütler, terörle mücadele stratejilerini öncelikli hedef haline getirmiştir. Bu gelişme, uluslararası güvenliğin unsurlarında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Terörizmin yanı sıra, çevresel sorunlar, i çatışmalar, yasadışı g ve diğer sınır ötesi tehditler, uluslararası güvenlik kavramının içine dahil edilmiştir. Bu tür sorunlar, devletlerin yanı sıra uluslararası toplumun da ortak bir mücadele gerektirdiği durumlar olarak kabul edilmiştir (Yiğittepe, 2022: 20).

Günümüzde devletlerin kendi başlarına mücadele edemeyecekleri türden çok çeşitli güvenlik sorunları yer almaktadır. Ekonomik istikrarsızlıklar, evre kirliliği, yasadışı göç hareketleri, kitle imha silahlarının artması gibi güvenlik sorunları hepsini etkilemektedir. Bu nedenle, bu tür çok boyutlu ve uluslararası ölçekte etkili güvenlik sorunlarıyla ulusal ölçekte mücadele etmek zordur. Bu sorunlar, devletlerin tek başına zebileceği problemlerden öte, uluslararası iş birliği ve koordinasyon gerektiren küresel sorunlardır. Bu bağlamda, uluslararası örgütler, çok taraflı diplomasi ve küresel güvenlik stratejileri, bu tür sorunlarla başa çıkmak için kritik öneme sahiptir (Işyar, 2008: 6).

2.2. KOPENHAG OKULU ÇERÇEVESİNDE GÜVENLİK

Kopenhag Okulu, güvenliği devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma arayışları, rakip güçlere karşı bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleri olarak tanımlamıştır (Buzan, 1991: 433). Kopenhag Okulu'nun önde gelen kuramcılarından Barry Buzan, 1983 yılında yayımladığı “People, States, and Fear” adlı eserinde güvenlik kavramını klasik perspektiften çok daha geniş bir bakış açısıyla ele almıştır. Buzan, geleneksel güvenlik anlayışının yalnızca askeri tehditlerle sınırlı olduğunu ve bu dar çerçevenin modern dünyadaki karmaşıklıkları yeterince yansıtamadığını savunmuştur. Bu bağlamda, Buzan, güvenliği genişletilmiş bir perspektife taşıyarak, askeri konuların yanı sıra politik, ekonomik, toplumsal ve ekolojik güvenlik alanlarını da kapsamına dahil etmiştir. Yine Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century” başlıklı makalesinde güvenliği; siyasal, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevre güvenliği olmak üzere beş boyutlu bir kategorizasyonda incelemiştir. Bu tipolojiye göre siyasal güvenlik, devletlerin organizasyonel istikrarı, hükümet sistemleri ve bunlara meşruluk veren ideolojilerle doğrudan ilişkilidir. Buzan, siyasal güvenliğin kapsamının uluslararası sistemdeki dönüşüme bağlı olarak genişlediğini vurgulamakta ve özellikle süper güçlerin dışındaki aktörlerin siyasal güvenliğinin literatürde daha fazla yer edinmeye başladığını belirtmektedir. Bu durum, uluslararası ilişkilerdeki güç dengesinin değişmesiyle, daha önce göz ardı edilen ülkelerin siyasi dinamiklerinin önem kazanmasına yol açmıştır. Başka bir deyişle, Buzan’a göre iki kutuplu sistemde SSCB ve ABD’nin oluşturdukları kamplaşma nedeniyle, buzdağının altında kalan üçüncü dünya ülkelerinin siyasi güvenliği Soğuk Savaş’ın ardından gün yüzüne çıkmıştır (Buzan, 1991: 439-441).

Buzan, askeri güvenliği, devletlerin sahip oldukları defansif ve ofansif askeri kapasiteler ile bu kapasitelerin diğer devletler tarafından nasıl algılandığının bir bileşkesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, askeri güvenliğin sadece somut güç unsurlarına dayanmadığını, aynı zamanda bu unsurların diğer aktörler tarafından nasıl yorumlandığının da son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, nükleer silahların azaltılmasına yönelik uluslararası girişimler bu dinamiğin ne kadar kritik olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu süreçte, nükleer silaha sahip olan ve olmayan devletler arasındaki tansiyon, askeri güvenliğin ne derece algı odaklı bir konu olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır (Buzan, 1991: 443).

Buzan, güvenliğin çeşitli boyutlarını ele alırken, ekonomik güvenliğı devletlerin güçlerini ve refahlarını koruyabilmeleri ya da artırabilmeleri için gerekli olan finansal kaynaklara ve pazarlara erişim olarak tanımlamaktadır. Ekonomik güvenlik, bir devletin uluslararası ekonomik sistemde ne kadar etkili bir şekilde yer alabildiğı, kaynaklarını nasıl yönettiğı ve dış tehditlere karşı ne kadar dayanıklı olduğıyla doğrudan ilişkilidir. Buzan'a göre, ekonomik güvenlik yalnızca devletlerin kendi iç ekonomik yapılarıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda dış ticaret, yatırım, enerji arzı gibi faktörlerle de derinlemesine bağlantılıdır. Bu anlamda, ekonomik güvenlik, küreselleşen dünyada ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Toplumsal güvenlik ise Buzan'a göre, toplumların geleneklerini, dini ve ulusal kimliklerini, dil ve kültürlerini değişimin kabul edilebilir sınırları içinde koruma, geliştirme ve yeniden üretme kapasitesi ile ilgilidir. Çevresel güvenlik ise Buzan'ın güvenlik kavramına kattığı bir diğer kritik boyuttur ve insanlığın bağımlı olduğı bölgesel ve küresel biyosferin korunması ile ilgilidir. Başka bir deyişle, çevresel güvenlik, yaşanabilir bir çevrenin tehditlerden ve tehlikelerden korunmasını hedeflemektedir. İklim değışikliğı, doğal kaynakların tükenmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi küresel çevre sorunları, çevresel güvenliğı giderek daha önemli bir hale getirmiştir (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47).

Kısacası, Barry Buzan'ın formüle ettiğı genişletilmiş güvenlik yaklaşımı, güvenlik kavramını sadece askeri tehditlerle sınırlı tutmaktan çıkarak, çok daha kapsamlı bir çerçevede ele almaktadır. Bu yaklaşım, askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik başlıkları altında, birbirinden bağımsız görünen ancak gerçekte karşılıklı etkileşim içinde olan çeşitli güvenlik kodlamalarını içermektedir. Buzan'ın bu başlıkları ayrıntılı bir şekilde kavramsallaştırması, her bir güvenlik alanının diğerleriyle nasıl ilişkili olduğunu ve birinin diğerlerini nasıl etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Buzan'ın bu genişletilmiş güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan ve daha karmaşık hale gelen tehdit ortamını anlamak için geliştirilmiştir (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 49).

2.2.1. Sektörel Güvenlik

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına üç temel katkısı bulunmaktadır. Bunlar; güvenlik sektörleri, bölgesel güvenlik kompleksleri ve güvenlileştirme teorisidir. Sektörel güvenlik analizi güvenlik tehditleri ve güvenliğin içeriğı ile ilgilidir. Barry Buzan güvenlik kavramının askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörlerle ayrılarak incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü küreselleşen dünyadaki güvenlik

sorunlarını askeri güvenlik anlayışı tek başına açıklamada yeterli değildir. Kopenhag Okulu söz konusu beş sektör ile güvenliğin çerçevesini genişletmiştir. Bunun yanında güvenliğin sektörel analizi, alana ilişkin aktörel anlamda çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Askeri olarak yapılan güvenlik tanımında devletler başat aktör olarak öne çıkarken, diğer sektörlerin katılması devletin dışındaki hükümet dışı örgütler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler gibi aktörleri de ön plana çıkarmıştır (Eminoğlu ve Kalyoncu, 2021: 336-337).

Söz konusu beş sektörden her biri tehditlerin içeriği, tehdit edilen nesne ve güvenlik ilişkileri açısından farklılık göstermektedir. Bu bağlamda askeri sektör, güce dayalı baskı ilişkileri; siyasi sektör, yönetim statüsü, yetki ve tanınmaya yönelik ilişkiler; ekonomik sektör, üretim, ticaret ve finans ilişkileri; toplumsal sektör, kolektif kimlik ilişkileri ve çevresel sektör ise gezegenin biyosferi ile insan faaliyetleri arasındaki ilişkilerle ilgilidir (Buzan vd., 1998: 7). Daha açık bir ifadeyle askeri güvenlik; devletlerin saldırı ve savunma kapasiteleri ile birbirlerinin niyetlerinin algıları olmak üzere iki seviyeli bir etkileşimle ilgilenmektedir. Siyasi güvenlik; hükümet sistemleri ve ideolojileriyle ilgilenmektedir. Ekonomik güvenlik; devletin refahı ve gücünü devam ettirmek için gerekli düzeyde kaynaklara, pazarlara ve paraya erişimle ilgilenmektedir. Toplumsal güvenlik; geleneksel dil, kültür ve dini ve ulusal kimlik ve gelenek kalıplarının kabul edilebilir şartlar içinde sürdürülebilirliği ile ilgilenmektedir. Çevresel güvenlik ise tüm insanlığın bağımlı olduğu biyosferin korunması ile ilgilenmektedir (Buzan, 2008: 38).

2.2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi

Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte bölgesel düzeydeki güvenlik yapılanmaları uluslararası politikayı artan bir biçimde etkilemeye başlamıştır. Bu eğilim, Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu yapıdan farklı olarak yeni bir uluslararası ilişkiler modeli kurmuştur. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi de bu süreci açıklamayı hedeflemektedir. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin temel argümanı, güvenlik düzeyinde karşılıklı bağımlılık ve grup devletlerden oluşan bölgesel bir modelleme üzerine inşa edilmiştir. Teorinin amacı ise Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan bölgesel temelli güvenlik meselelerini bölge içi dinamiklerle açıklamaktır. Birbirlerinden fiziksel olarak bağımsız olmayan devletlerin, temel güvenlik algılamalarının da içinde yer aldıkları coğrafyadan oluşması normaldir. Barry Buzan ile Ole Waever, Soğuk Savaş dönemi sonrası yeni dünya düzeninde söz konusu teoriyi, bu yeni düzeni anlamak ve bölgeselleşme ve

küreselleşme eğilimlerindeki göreceli güçler dengesini ve karşılıklı bağımlılıkları açıklamak için uygun bulunmaktadır (Yavaş, 2013: 202-208).

Bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, ilk kez Barry Buzan tarafından ortaya atılmış ve ulusal güvenlikleri birbirinden ayrı düşünölemeyecek biçimde, temel güvenlik endişeleri yakın bağlantılı olan devletler grubu şeklinde ifade edilmiştir (Buzan, 1983: 106). Bu tanım fazla devlet merkezli bulunduğundan dolayı Buzan ve Ole Waever 2003 yılında tanımını, devlet dışı aktörler ile diğer güvenlik sektörlerini kapsayacak şekilde genişletmiştir. Söz konusu yeni tanıma göre bölgesel güvenlik kompleksleri temel güvenlikleştirme ya da güvenlik dışılaştırma süreçleri, güvenlik sorunları birbirinden ayrı şekilde çözülemeyecek kadar bağlantılı olan aktörler bütünüdür (Buzan ve Waever, 2003: 44).

Soğuk Savaş'tan sonra küreselleşmeden birbirine bağı devletlerarası ilişkilerden söz edebiliyorsak eğer, güvenliğin öznesinin devlet olarak görülmesi yeterli değildir. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler disiplininde yeni bir paradigma ortaya çıkmıştır: Bölgesel güvenlik. Bölgesel güvenlik analizi ile ilgili literatüre baktığımızda bölgesel analizin özellikle iki sebepten dolayı yapılması gerektiği belirtilmektedir. Birinci neden, tehditler küreselden ziyade bölgesel düzeyde, başka bir deyişle uzun mesafelerden ziyade kısa mesafelerde daha kolay yayılmaktadır. İkinci olarak ise bölgeye yönelik dış tehditler olduğu zaman bölge, güvenlik ve barışı sağlamaya çalışmakta ve güvenlik çalışmalarının öznesi haline gelmektedir (Karacasulu, 2011: 26). Buzan tehditlerin daha uzak mesafelere nazaran yakın mesafeleri daha kolay etkileyebileceğinden güvenlik bağımlılığının bölgesel olarak ele alınmasının daha uygun olacağını belirtmektedir (Buzan, 2003: 144). Diğer yandan güvenlik kompleksi içindeki devletlerin her zaman aynı coğrafi bölge içinde konumlanmış olması gerekmemektedir. Örneğin, Avrupa güvenlik kompleksi içinde ABD de bulunmaktadır (Karacasulu, 2011: 28).

Bölgesel güvenlik kompleksi anlayışına göre bölgelerin kendi aralarında güvenlik kompleksi oluşturmaya katkı sağlayan sebepler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, devletlerin coğrafi konumlarının birbirlerine olan yakınlığıdır. İkincisi bölge içinde bulunan ölkelerin güvenliklerinin birbirleriyle ilişkili olmasıdır. Üçüncü neden bölgede bulunan devletler arasında jeostratejik çıkarların örtüşmesi ve karşılıklı güç ilişkilerinin bulunmasıdır. Son olarak ise bölge içinde bulunan devletler arasında komşuluk, savunma, korku ya da şüphe içeren kuvvetli ilişkilerin varlığıdır (Birdişli ve Gören, 2018: 16).

Bölgesel güvenlik bağımlılığı, belirli bir coğrafi bölgedeki devletler arasında güç dengesi ve tarihsel dostluk-düşmanlık algılamalarından etkilenmektedir. Tarihsel dostluk ve düşmanlık, iş birliğini teşvik edebilir ya da çatışmaya neden olabilmektedir (Bingöl, 2016: 33).

Bölgesel güvenlik kompleksleri teorisine göre tehlikeler kısa mesafelerde daha kolay genişlediği için doğal olarak karşılıklı güvenlik bağımlılığı bölgesel güvenlik kompleksleri içerisinde daha yoğun olmaktadır. Başka bir deyişle, tarihsel olarak devletler daha çok komşularının kapasitelerinden endişe duydukları için güvenlikleştirme süreçleri bu komplekslerin içinde yer alan aktörler arasında dışardaki aktörlerle olandan daha yoğun olmaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 4). Bir bölgenin bölgesel güvenlik kompleksi şeklinde adlandırılabilmesi için, bir grup devletin ya da diğer aktörlerin, kendilerini, çevresindeki güvenlik bölgelerinden farklılaştıracak ve birbirleriyle ilişkili bir bütün haline getirecek seviyede bir karşılıklı güvenlik bağımlılığının var olması gerekmektedir (Buzan ve Waever, 2003: 47). Bir bölgesel kompleksin güvenlik karakteri genellikle bu kompleks içinde bulunan aktörler arasındaki ortak kültür, etnik ilişkiler, bölgesel güç dağılımı gibi etkenlerden etkilenen ve uzun süredir devam eden iş birliği ya da düşmanlıklar çerçevesinde gelişebilmektedir (Mavruk Cavlak ve Gök, 2021: 2134).

Devletler, güvenlik ihtiyaçları doğrultusunda çevrelerinde güvenlik bölgeleri oluşturma gereksinimi hissedebilmektedir. Bu bölgelerdeki sorunların, diğer ülkelerle iş birliği yaparak çözülmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, uluslararası bölgesel güvenlik stratejileri hem askeri hem de siyasi ve ekonomik araçlarla hayata geçirilmektedir. Barry Buzan, bu yapıları "bölgesel güvenlik kompleksleri" olarak adlandırmaktadır. Bu yaklaşım, süper güçler dışında kalan devletlere yönelik tehditlerin çoğunlukla komşularından kaynaklandığına dayanmaktadır. Tehditler, devletin iç yapısı, bulunduğu bölge ve genel uluslararası sistem gibi üç farklı düzeyde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle devletler, karşılaştıkları tehditleri, bulundukları bölgeyle ilişkilendirerek değerlendirme eğilimindedirler. Böylece, bölge devletleri ulusal güvenliklerini birbirlerinden bağımsız bir şekilde sağlama imkanına sahip değildir. Buzan'a göre, bölgesel güvenlik komplekslerinin oluşumunda coğrafi yakınlık, politik yapı, ekonomik faktörler, kültürel unsurlar ve tarihsel etkenler önemli rol oynamaktadır (İşyar, 2019: 81-82).

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, küresel ölçek dışında bölgesel güvenlik oluşumlarının olabileceğini ifade etmektedir. Buzan, Orta Doğu devletlerini bölgesel

güvenlik kompleksine örnek vermiştir. Bu devletlerin oluşturdukları Arap Birliği ve Körfez Devletleri İşbirliği Konseyleri gibi alt örgütlenmelere vurgu yapılmıştır. Devletlerin hem benzer güvenlik algılarına sahip olmaları hem de coğrafi yakınlıkları bu şekilde yapılanmaların ortaya çıkış sebepleri olarak gösterilmiştir (Örki, 2016: 218-219).

2.2.3. Güvenlikleştirme

Güvenlikleştirme teorisi, güvenlik çalışmalarını yalnızca devletlerarası askeri ilişkilere bağlayan dar kavramsallaştırmadan kurtarıp her şeyin güvenlik tehdidi olarak kabul edilmesinin ne şekilde engellenebileceğine yönelik soruya bir yanıt olarak geliştirilmiştir (Huysmans, 1998: 482). Ole Waever 1995 yılında güvenliği söz-edim olarak ifade ederek güvenlikleştirme kavramını spesifik bir hususu varoluşsal bir tehdit konumuna yerleştiren sözel sunum şeklinde tanımlamıştır (McDonald, 2008: 566). Devlet yetkilisi güvenlik kavramını söylediği anda belirli bir gelişmeyi özel bir alana iter ve bu gelişmeyi önlemek için her yöntemi ve aracı kullanma hakkını talep etmektedir (Waever, 1995: 55). Güvenlikleştirme, bir siyasi topluluğun, bir hususu değerli bir referans nesnesine varoluşsal bir tehdit olarak değerlendirdiği ve bu tehditle baş etmek için olağanüstü ve acil önlemler çağrısını söylemsel olarak gerçekleştirdiği bir süreç olarak belirtilmiştir (Buzan ve Waever, 2003: 491).

Kopenhag Okulu'na göre güvenlik kavramı söz edimidir. Bir eylem telaffuz edildiği anda gerçekliğe bürünür. Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi söz edimi kuramı üzerine inşa edilmiştir (Coşkun, 2014: 185). Her söylemsel güvenlik inşa süreci başarı ile sonuçlanmamaktadır. Başarılı bir güvenlikleştirme süreci ise üç aşamadan oluşmaktadır. Birincisi hayati bir tehdit unsurunun belirlenmesidir. İkinci olarak söz konusu tehdidin bertaraf edilmesinin acil bir durum olarak kabul edilmesidir. Üçüncüsü ise bu tehdidin bertaraf edilebilmesi için olağanüstü tedbirlerin alınması gerektiğinin kabulüdür (Taureck, 2006: 53-61). Güvenlikleştirme teorisi varoluşsal tehditlerin varlığı ile ilgili iddialar ve alınacak olağanüstü tedbirlerin meşrulaştırılması olmak üzere iki ana ilke üzerine kuruludur. Güvenlikleştirme sürecinde belirli bir güvenlik meselesinin diğerlerinden daha acil bir durumu olduğu ifade edilmekte ve güvenlikleştirme sürecini gerçekleştiren aktör söz konusu tehdit ile mücadele edebilmek için olağanüstü tedbirlerin alınması gerektiğini iddia etmektedir. Bir meseleyi varoluşsal bir tehdit haline getirmek ve güvenlikleştirmek söz konusu meseleyi normal siyasi süreçlerin kapsamından dışarı çıkarmakta, olağanüstü hal durumuna geçirmektedir (Coşkun, 2014: 184).

Güvenlikleştirme ile bir konu politik alandan alınarak güvenlik alanına getirilmektedir. Kopenhag Okulu sosyal dünyadaki konuları üç alana ayırmaktadır. Birincisi siyasallaştırılmamış meselelerdir. Bu alan kamusal alana dahil edilmemiş, siyasal tartışma içerisine girmeyen konuları içermektedir. İkincisi siyasal alandır. Bu alan kamusal alan içerisinde siyasal tartışma kapsamına alınmış konuları içermektedir. Üçüncü alan ise güvenlik alanıdır. Bu alandaki konular varlıksal birer tehdit olarak görülmekte ve bu konulara karşı normal politik prosedürün dışına çıkılarak olağanüstü tedbirler alınması meşru olmaktadır (Buzan vd., 1998: 23-24). Güvenlikleştirme teorik olarak varoluşsal bir tehdidin üstesinden gelinebilmesi için normal politik prosedür sınırlarının dışında olağanüstü tedbirlerin meşrulaştırılmasıdır. Güvenlikleştirme gerçekleştikten sonra ise problemin normal yollarla çözülemeyeceği ve kuralların geçersiz kılınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Üstün ve Coşkun, 2021: 27).

Güvenlikleştirme sürecini başlatan söz edimini bir güvenlikleştirme söylemine dönüştürecek söylemsel bir isteğin olması, bunun yanında kamuoyunun güvenlikleştiren aktörün güvenlikleştirme sürecini başlatacak ve süreç bitiminde gereken olağanüstü önlemleri alabilecek meşruiyete sahip olduğuna inanması gereklidir. Bu koşullara ek olarak tehdit olarak algılanan şeyin sosyal ve tarihsel temelleri varsa kamuoyunun söz konusu tehdidin güvenlikleştirilmesini kabul etmesi daha kolay gerçekleşmektedir (Coşkun, 2014: 189-190). Güvenlikleştirme söz ediminde seçkinlerin, yöneticilerin bir sorunun varoluşsal bir tehdit olarak algılanması ve sunması ile başlar sonrasında bunun varoluşsal bir tehdit olduğu ve bunun için tedbirler alınması gerekliliği dile getirilir alımlayıcı kitlenin ikna edilmesi süreci başlamakta ve bu süreç neticesinde iknanın başarılı olması ile başarılı bir güvenlikleştirme gerçekleşmiş olmaktadır (Buzan vd., 1998: 21-26).

Kopenhag Okulu tarafından ortaya konulan analiz çerçevesinde güvenlikleştirmenin üç temel ögesi vardır. Bu unsurlar güvenlikleştirici aktör, referans nesnesi ve işlevsel (fonksiyonel) aktörlerdir (Buzan vd., 1998: 36). Güvenlikleştirici aktör, belirli bir meseleyi güvenlikleştirme kararını vererek, söz konusu meselenin varlıksal bir güvenlik tehdidi olduğuna dair, hedef kitleyi ikna için çabalayan aktördür. Kopenhag Okulu yazarlarına göre söz konusu aktör genellikle siyasal liderler, lobi grupları gibi politik elitlerden oluşmaktadır (Buzan vd., 1998: 40). Güvenlikleştirici aktör, konuşma edimini gerçekleştiren aktördür. Referans nesnesine yönelik bir tehdidi etiketleyen ve halka güvenlikten bahseden aktördür (Shipoli, 2010: 46).

Argümanını söz eylem üzerine inşa eden güvenlikleştirme teorisi için sorunların güvenlik tehdidi haline gelmeleri güvenlikleştirici aktörün konuları güvenlik sorunu olarak tespit etmesine ve tehdit olarak sunmasına bağlıdır. Güvenlikleştirme ve tehdit gündemini belirleme bu aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir (Bilgin, 2010: 83). Başka bir deyişle güvenlikleştirici aktör, olağanüstü tedbirler alabilmek için bir konuyu, yaşamayı hak eden bir referans nesnesine karşı tehdit olarak sunan aktördür (Baysal ve Lüleci, 2015: 79).

İkinci öge olan aktör referans nesnesidir. Referans nesnesi, güvenlikleştirici aktörün güvenlikleştirdiği meselenin tehdit ettiği ögedir. Buradaki önemli bir husus ise bu ögenin korunmasının gerekliliğidir (Buzan vd., 1998: 36). Söz konusu öge bir devlet, dini ya da etnik grup, bölgesel barış ya da bütün dünya olabilmektedir. Referans nesnesi hayatta kalma hakkına sahip olan nesnedir ve varoluşsal öneme sahiptir. Dolayısıyla onun hayatta kalmasını sağlamak için alınacak her türlü önlem meşru olmaktadır. Referans nesnesi tehdit edildiğinde, atanmış yetkililer onun refahını sağlamak için ne gerekiyorsa yapmaktadır. Varoluşsal öneme sahip olduğu için acilen önlem alınmalıdır. Çünkü bu konu hemen ele alınmazsa diğer konuların hiçbir önemi kalmamaktadır (Shipoli, 2010: 46).

Bir güvenlikleştirme eylemi yalnızca tek bir referans nesnesine dayanmak zorunda değildir. Aynı güvenlikleştirme sürecinde birden fazla referans nesnesi, tehdit olarak tanımlanabilmektedir. 2003 Irak Savaşı bağlamında, Bush Hükümeti'nin gerçekleştirdiği güvenlikleştirme, bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Bu güvenlikleştirme sürecinde, Bush yönetimi Saddam yönetimini tehdit olarak görmek amacıyla her üç düzeyde farklı referans nesneleri belirlemiştir. Makro düzeyde, Saddam yönetiminin iddia edilen nükleer silahları ile “dünya barışına” bir tehdit oluşturduğunu; mikro düzeyde, insan hakları ihlalleri açısından hem Irak'taki hem de ABD ve diğer Batılı ülkelerde yaşayan bireyler için bir tehlike oluşturduğunu; orta düzeyde ise ABD ve Batı ülkeleri için bir tehdit teşkil ettiğini öne sürmüştür (Baysal, 2013: 54).

Üçüncü öge işlevsel (fonksiyonel) aktörlerdir. Bu aktörler referans nesnelerini seçmemekte ve ilk koruma isteğinde bulunmamaktadır. İşlevsel aktörler referans nesnelerinin güvenlikleştirici aktörler tarafından seçilmesinin ardından sürece girmekte ve gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmektedir. Bu aktörler güvenlikleştirici aktörlerin söylemlerine katkıda bulunmaktadır (Balcı ve Kardaş, 2012: 101). İşlevsel aktörler

güvenlikleştirme sürecinin devam ettirildiği sektöre göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu aktörler güvenlikleştirme sürecini etkileyen öğelerdir. Örnek olarak medya verilebilmektedir. Medya yaptığı yayınlar ile güvenlikleştirmenin başarısını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Baysal, 2022: 111-112). Bir güvenlikleştirme sürecinde güvenlikleştirici aktör, herhangi bir meseleyi referans nesnesinin varlığına yönelik bir tehdit olarak sunmaktadır. Tehdidin yaşamsal doğasına tepki olarak güvenlikleştirici aktör, siyasi alanın normal normlarının ötesine geçerek tehdidi bertaraf edebilmek için olağanüstü önlemlere başvurmayı talep etmektedir (Emmers, 2017: 133).

Bir referans nesnesinin güvenlikleştirilebilmesi için, o referans nesnesinin varlığının devamı için ortadan kaldırılması gereken bir tehdidin bulunması gereklidir. Bu, güvenlikleştirme sürecinin temelini oluşturan kritik bir ilkedir. Bir tehdidin tespit edilmesi, belirli bir nesnenin güvenlikleştirilmesinin meşrulaştırılması açısından önemli bir süreçtir. Bu süreçte, tehdit unsurlarının tanımlanması ve analiz edilmesi, güvenlik politikalarının ve stratejilerinin belirlenmesi için gereklidir. Tehdidin korkulacak bir tehdit olması gerekir ve eğer onunla mücadele edilmezse güvenlikleştirilmek istenen referans nesnesinin varlığını tehlikeye atabilmektedir. Korkulacak bir tehdit, genellikle kamuoyu ve politika yapıcılar üzerinde daha büyük bir etki yaratmakta ve bu da güvenlikleştirme girişimlerinin daha geniş bir kabul görmesini sağlamaktadır. Tehdit, yalnızca fiziksel bir tehlike olabileceği gibi, ekonomik, sosyal, politik veya çevresel bir tehdit de olabilmektedir. Örneğin, bir ülkenin güvenliği söz konusu olduğunda, askeri saldırılar gibi geleneksel tehditlerin yanı sıra siber saldırılar, ekonomik yaptırımlar veya doğal afetler de tehdit olarak değerlendirilebilmektedir. Eğer bu tehditlerle mücadele edilmezse, güvenlikleştirilmek istenen referans nesnesinin varlığını tehlikeye atabilmektedir. Bu durum, güvenliğin sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır (Shipoli, 2010: 47).

Güvenlikleştirmenin temelinde acil ya da özel tedbir gerektiren mevcudiyete dair tehditlerin belirlenmesi ve bunun belirli bir kitle tarafından onaylanması yer almaktadır (Buzan vd., 1998: 27). Bu unsurları kapsayan süreç Kopenhag Okulu tarafından güvenlikleştirme süreci olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda güvenlikleştirmenin üç önemli bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenler mevcudiyete dair tehditler, acil önlemler ve dinleyici kitlenin mevcudiyete dair tehdit iddiasını kabul edip acil önlemleri onaylamasıdır (Akgül Açıkmeşe, 2021: 251-252). Güvenlikleştirme teorisine göre ilk olarak bir sorun, varlığa yönelik bir tehdit olarak güvenlikleştiren aktör tarafından

sunulmaktadır. Sunan aktör devlet ya da devlet dışı aktör olabilmektedir. İkincisi ise sunulan tehdit aciliyet arz ederek rutin siyasi süreçler ötesinde olağandışı tedbirler alınmasını gerektirmelidir. İlgili kitle, olağandışı tedbirler alınması gereken tehditlere dair söylemi kabul etmelidir. Bu kabulün gerçekleşmesini etkileyen faktörler kolaylaştırıcı faktörler olarak tanımlanmaktadır. Son olarak ise güvenlikleştirme kapsamlı ve dikkate değer bir politika değişikliği ortaya koymalıdır. Bunun sonucunda güvenlikleştirme tamamlanmış olmaktadır (Küpeli, 2019: 117).

Başarılı bir güvenlikleştirme süreci için birkaç adım vardır. Güvenlikleştirici aktörler, belirli konuları izleyiciye karşı güvenlikleştirmekte ve belirli bir referans nesnesini savunabilmek için normalde kullanılması yasal olmayan araçların kullanılmasını istemektedir. Referans nesnesine yönelik tehlikeli bir tehdit sunmak anahtardır. Güvenlikleştirme, kamuoyunun da konuyu bir güvenlik meselesi olarak kabul etmesi ve konunun siyasetin gündemine taşınmasıyla yapılmaktadır. Bir güvenlikleştirme için “güvenlik” kelimesini kullanmak her zaman gerekli değildir. Başka bir deyişle “güvenlik” kelimesinin kullanımı her zaman bir güvenlikleştirme hareketi oluşturmamaktadır. Daha ziyade tehditleri, referans nesnesinin önemini ve önceliğini ve güvenlikleştirmeyi göstermektedir (Shipoli, 2010: 51). Güvenlikleştirme başarıyla, kısmi başarıyla ya da başarısızlıkla sonuçlanabilen dinamik bir süreçtir. Nitekim ABD’de Soğuk Savaş döneminde komünizm başarılı bir şekilde güvenlikleştirilirken Vietnam Savaşı halkın desteğinin azaldığı başarısız bir güvenlikleştirme örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Buzan, 2008, s. 108).

Güvenlikleştirme kavramını daha net bir şekilde ele aldığımızda, devletin herhangi bir durumu hayatta kalması için bir tehdit olarak değerlendirdiğinde, bu konuya öncelik vermektedir. Bir olay “güvenlik sorunu” olarak tanımlandığında, siyasi otorite bu sorunun çözümünde özel yetkilere sahip olduğunu duyurmaktadır. Bu açıklamanın ardından, izleyiciyi kendisini ve varoluşunu tehdit eden durumu ortadan kaldırmak için olağanüstü önlemlere başvurmaya ikna ederse, güvenlikleştirme süreci gerçekleşmiş demektir. Güvenlikleştirme eyleminde bir problemin, varoluşsal bir tehdit olarak sunulması ayırt edici bir özelliktir. Dolayısıyla varoluşsal tehdit olarak sunulan problem, diğer meseleler üzerinde mutlak önceliğe sahip olmaktadır. Söz konusu sorun çözüme kavuşmadığı takdirde her şeyin anlamsız olacağı algısı oluşacağından ilgili aktörler, bu konuyu güvenlik sorunu olarak etiketleyerek olağanüstü önlemlerin alınmasını gerektiren acil bir durum olduğunu ifade ederek meseleyi çözmek için ihtiyaç olan tüm önlemleri

kullanmayı hedef kitleye sunarak bunu hedef kitleden istemektedir (O'Reilly, 2008: 68-69).

Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse ABD, 11 Eylül saldırılarını terör çerçevesinde güvenlik sorunu haline getirerek bir güvenlikleştirme örneği uygulamıştır. Bu süreçte ABD güvenlikleştirici aktörler tarafından 11 Eylül saldırılarının hem ABD hem de dünya için bir güvenlik sorunu haline getirilmesi, ABD askeri müdahalesinin gerekli olduğunun gerek hedef kitleye sunulmasında gerekse hedef kitlenin onayının alınarak konunun meşru duruma getirilmesinde önemli etkide bulunmuş ve acil önlemler tatbik edilmiştir (Karacasulu, 2007: 97). Bunun yanında dönemin ABD Başkanı George W. Bush, medyanın 11 Eylül saldırılarının patlamalarını çok sık göstermesini sağlayarak medyanın yarattığı travmayı, terörizme karşı savaş güvenliğini sağlamak için kullanmıştır (Shipoli, 2010: 50).

3. 11 EYLÜL'E GİDEN SÜREÇTE ABD ORTADOĞU POLİTİKASININ DÖNÜM NOKTALARI

3.1. ABD DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN ÖNEMİ

ABD'nin Ortadoğu'ya verdiği önem, birkaç kritik faktörden kaynaklanmaktadır. İlk olarak, bölgenin stratejik konumu, global ticaret yollarının merkezinde yer alması nedeniyle son derece önemlidir. Özellikle Süveyş Kanalı, Asya ve Avrupa arasındaki deniz yolu taşımacılığında hayati bir rol oynamaktadır. Bu kanal, petrol ve diğer kritik ticaret akışlarının güvenli bir şekilde sağlanması açısından stratejik bir noktadır. İkincisi, Ortadoğu'nun zengin yeraltı kaynakları, özellikle de petrol, ABD'nin bölgeye olan ilgisini artıran bir diğer önemli faktördür. Petrol, küresel enerji piyasasında belirleyici bir unsur olduğundan, Ortadoğu'nun bu kaynaklara sahip olması, ABD'nin enerji güvenliği ve ekonomik çıkarları açısından büyük bir öneme sahiptir. Bölgenin petrol üretiminde oynadığı merkezi rol, ABD'nin bölgedeki stratejik yatırımlarını ve müttefiklik ilişkilerini yönlendirmiştir. Üçüncü olarak, İsrail'in varlığı, ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. İsrail, Yahudi lobilerinin güçlü etkisi ve ABD içindeki stratejik destekle birlikte, ABD için bölgedeki en önemli müttefiklerden biridir. Nüfusu ve doğal kaynakları sınırlı olmasına rağmen, İsrail'in sahip olduğu ileri teknoloji, güçlü ordusu ve etkili lobicilik faaliyetleri, onu ABD'nin bölgedeki politikalarını destekleyen ve yönlendiren bir ülke yapmaktadır. İsrail, bölgesel güvenlik ve terörle mücadele gibi konularda ABD'nin önemli bir ortağı olarak öne çıkmaktadır. Bu faktörlerin birleşimi, Ortadoğu'nun ABD dış politikasında öncelikli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Stratejik konum, enerji kaynakları ve müttefik ilişkileri, ABD'nin bu bölgedeki politikalarını şekillendiren başlıca unsurlardır. Bu unsurların her biri, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak ve bölgedeki etkisini sürdürmek için aldığı stratejik kararları etkilemektedir (Ambrose, 1992: 230-231).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine ilgisi özellikle İsrail'in kurulması ve ABD'deki Musevi kuruluşlarının yoğun çabası nedeniyle olmuştur. İsrail'i korumak ve güvenlik şemsiyesi oluşturmak ABD'nin 1950 yılından beri yürüttüğü politika olmuştur. Arap dünyasını iktidardaki yönetimler yoluyla kontrol altında tutmak ve Sovyetler Birliği ile Çin'e karşı bölgedeki üslerle askeri varlığı devam ettirmek stratejik yaklaşım olmuştur. ABD Soğuk Savaş döneminden itibaren çıkarlarını korumak ve İsrail'in güvenliğini sağlamak

amacıyla bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Sovyetlerin çözülüşü ABD'nin bölgeye ilişkin beklentilerini askeri kuvvet kullanarak sağlamaya yöneltmiştir (Aydın, 2013: 47).

3.1.1. Ortadoğu ve Petrol

Petrol bakımından oldukça zengin olan Ortadoğu bölgesi, bu özelliğinden dolayı sürekli olarak devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra petrolün önemi artmıştır. Savaştan sonra İran ve Irak'ın yanında diğer Arap ülkelerinin de çok fazla petrol rezervlerine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Batı, bölge petrollerine sahip olmayı ve bu kaynağı korumayı amaç edinerek dünya petrol rezervlerinin yarısından fazlasını ellerinde bulunduran Ortadoğu ülkelerine hükmetme yollarını aramaya başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren ABD ve Batılı ülkelerin bölgeden çıkmak istememelerinin temel sebebi petroldür (Yılmaz Şahin, 2016: 208-209).

ABD kendi çıkarları doğrultusunda petrol üreten ülkeleri himayesi altına alarak bölgede yer alan Hürmüz Boğazı ve Süveyş Kanalı'nı kontrolünde tutmaya çalışmaktadır. Çünkü ABD ve diğer Batılı devletler petrol ihtiyaçlarının %65'ini bu bölgeden karşılamaktadır (Kepsutlu, 2016: 126). ABD Ortadoğu bölgesinde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkin olmaya başlasa da aslında bölgeye yönelik planların şekillenmesi Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzanmaktadır. Bu süreç, savaşın ardından Amerikan petrol şirketlerinin bölgede kendilerine tanınan ayrıcalıklardan pay kapmaya çalışmaları ile başlamıştır. Bu ayrıcalıklardan ilki 1923 yılında Standard Oil Company of California'ya (SoCal) Suudi Arabistan'da verilmiş, ardından 1927 yılında Gulf'a Bahreyn ve Kuveyt'te ve 1933 yılında SoCal'e Suudi Arabistan'da ayrıcalıklar tanınmıştır (Halabi, 2009: 29).

Ortadoğu'daki ucuz petrol, yalnızca ABD için değil, tüm Batı endüstrisi için kritik bir öneme sahiptir. ABD, petrol tüketiminde giderek artan bir bağımlılıkla karşı karşıya kalmış ve 1948 yılında ilk kez petrol ithal etmeye başlamıştır. Bu tarihsel değişim, ABD'nin enerji güvenliğini sağlama ihtiyacını artırmış ve dışa bağımlılığını derinleştirmiştir. Mısır'ın petrol geçişleri açısından stratejik öneme sahip olan Süveyş Kanalı'nı kapatması, 1956 yılında Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a müdahale etmelerine yol açmıştır. Bu olay, Avrupa'yı ciddi bir petrol krizinin eşiğine getirmiştir. Süveyş Kanalı'nın kapatılması, petrol akışında kesintilere neden olmuş ve bu durum, Batı ülkelerinin enerji güvenliğini tehdit eden bir kriz yaratmıştır. ABD'nin savaş haline müdahil olması, başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerinin bozulmasına yol açabilirdi. Dönemin ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower, bu durumu

engellemek için Fransa ve İngiltere'ye baskılar yaparak, Süveyş Kanalı'ndaki durumu çözmeye yönelik diplomatik çabalarını artırmıştır. Eisenhower, Arap petrol üreticileriyle ilişkilerini güçlendirmek ve krizin ardından bu süreçten karlı çıkmak için yoğun bir diplomasi yürütmüştür (Kepsutlu, 2016: 129-130).

Mısır'ın yeni lideri Enver Sedat, Arap dünyasında büyük bir dayanışma arayışı içindeydi. İsrail ile girebilecek olası bir savaşı göz önünde bulundurarak, Mısır'ın savunma kapasitesini artırmak ve Arap devletleri arasında ortak bir cephe oluşturmak için çaba sarf ediyordu. Bu bağlamda, Suudi Arabistan Kralı Faysal üzerinde yoğun bir baskı kurmuştur. Sedat, Kral Faysal'dan petrol üretimini sınırlandırmasını talep etmiş, zira bu adım, İsrail'e karşı ekonomik bir koz olarak kullanılabilirdi. Kral Faysal, bu baskılara boyun eğerek, İsrail'i destekleyen ABD'ye sert bir mesaj vermiştir: Suudi Arabistan, petrol üretimini ABD'nin artan taleplerine göre ayarlamayacaktı. Bu, ABD'ye yönelik açık bir uyarı niteliğindeydi ve İsrail'e verdiği desteği çekmezse enerji krizinin kapıda olduğu anlamına gelmektedir. Öte yandan, Suudi Arabistan lideri, ABD'ye İsrail'e olan desteğini geri çekmesi halinde petrolü bir silah olarak kullanmaktan vazgeçebileceği sinyalini de vermiştir (Kepsutlu, 2016: 51). Suudi Arabistan başta olmak üzere Arap devletleri Batı ile olan ilişkilerini bitirmek istememiştir. Buna karşın Filistinliler etkilerini kullanarak İsrail'e karşı petrolün tehdit olarak kullanılmasını öngören kararın 1973 yılında çıkmasını sağlamıştır. 1973'teki Arap-İsrail Savaşı ile birlikte OAPEC kanalıyla Batı'ya uygulamaya konulan petrol ambargosu kararına göre; dost ülkelere hiçbir kesinti yapılmamış, Arap-İsrail çatışmasındaki tutumları İsrail yanlısı olarak değerlendirilenlere ambargo uygulanmış ve tarafsız kalanlara da kesinti yapılmıştır (Ülger, 2002: 150).

Petrol ambargosunun uygulanmasıyla birlikte, petrolün varil başına fiyatı dramatik bir şekilde dört katına çıkmış ve petrol, uluslararası ilişkilerde güçlü bir ekonomik silah olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, dünya ekonomisinde büyük dalgalanmalara yol açmış ve birçok ülkeyi enerji politikalarını yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Arap ülkeleri, bu ambargoyu iki ana yöntemle uygulamıştır. İlk yöntem, her ay petrol üretiminde %5 oranında bir kesinti yapılmasıydı. Bu kesintiler, küresel petrol arzını ciddi şekilde etkileyerek piyasada büyük bir daralmaya neden olmuştur. İkinci yöntem ise, başlangıçta yalnızca ABD ve Hollanda'ya uygulanan, daha sonra ise Portekiz, Güney Afrika, Rodezya ve Avrupa Birliği'nin doğusundaki askeri kuvvetlerin konuşlandığı Altıncı Filo'ya kadar genişletilen bir ihracat yasağıydı (Yergin, 2007: 576). Ambargo sona erdirilirken Arap devletlerinin amaçlarına ulaştığını söylemek mümkün değildir.

Ambargonun amacı İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini sağlamaktı fakat ABD ile yapılan pazarlıklarda İsrail'in bu topraklardan geri çekilmesine ilişkin herhangi bir sonuç elde edilememiştir (Kepsutlu, 2016: 52).

3.1.2. İsrail'in Güvenliği

İsrail'in bölgedeki varlığı da ABD'nin Ortadoğu politikası açısından önemlidir. İsrail, bölge devletleri arasında ABD'ye en yakın olan devlettir. ABD'nin bölgedeki en önemli amaçlarından biri İsrail'in varlığını korumak ve geliştirmektir. ABD dış politikasında Yahudilerin ve İsrail'in önemli bir faktör olması 1920'li yıllara dayanmaktadır. Amerikan Kongresi 1922 yılında aldığı bir karar ile Balfour Deklarasyonu'na olan desteğini açıkça göstermiştir. ABD Siyonizm'e yönelik desteğini İsrail'in kurulması sürecini hazırlayan, Filistin topraklarının yüzde 56'sı üzerinde bir Yahudi devleti kurulmasını öngören 1947 tarihli Taksim Planı'nın BM Genel Kurulu'nda görüşülmesi ve oylanması esnasında da vermiştir. ABD 1948 yılında İsrail'in bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş ve bu yeni devletin arkasında olduğunu göstermiştir (Arı, 2017: 87).

1948-1967 arası dönemde İsrail'e olan Amerikan yardımı yıllık ortalama 64 milyon dolar, toplamda ise 1,2 milyar dolar civarındayken, 1967 yılından 2006 yılına kadar olan dönemde toplam 100 milyar dolar gibi bir sayıya ulaşmıştır. Bu yardımların %90'ı güvenlik üzerinedir (Arı, 2017: 89). İsrail, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD'nin sağladığı yardımın en büyük alıcısı konumundadır. 1971'den 2007'ye kadar İsrail'e önemli ekonomik yardımlar sağlanmakla birlikte ABD'nin ikili yardımlarının neredeyse tamamı askeri yardım şeklinde gerçekleşmiştir. Washington'ın Tel Aviv yönetimine askeri yardımı İsrail'in komşu ülkeler üzerindeki "niteliksel askeri üstünlüğünü" korumak üzere tasarlanmıştır. Niteliksel askeri üstünlüğün mantığı İsrail'in coğrafi alan ve nüfusta muhtemel rakiplerinden daha küçük olmasını telafi etmek için daha iyi silah, teçhizat ve eğitime dayanması gerektiğidir (Seren ve Özer, 2020: 151).

1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından petrolün Batı'ya ve özellikle Amerika'ya karşı bir siyasi silah olarak kullanılması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı (OAPEC) oluşturulmuştur. Ancak bu dönemde petrolün siyasi bir silah olarak kullanılması mümkün olmamıştır. Bunun bir nedeni Batı'nın ve Amerika'nın tek petrol kaynağı Ortadoğu olmamasıydı. Nijerya, Endonezya ve Venezuela gibi petrol ihracatçısı ülkeler de vardı. Diğer bir neden ise petrol fiyatının düşük olmasından dolayı Arap ülkelerinin petrol gelirinden yoksun kalmak istememesiydi. Bununla birlikte

petrolün Batı'ya ve Amerika'ya karşı kullanılmasında iki yol bulunmaktaydı. Bunlardan biri üretimi ve ihracatı azaltmak, diğeri ise fiyatları yükseltmekti. Üretimi kısmak üretici ülkelerin gelirlerini azaltacağından dolayı sakıncalıydı. Bu nedenle 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra fiyatların yükseltilmesi yoluna başvurulmuştur (Armaoğlu, 2015: 647). Nitekim OAPEC'in 16 Ekim 1973 yılındaki Kuveyt toplantısında petrol fiyatlarının %70 artırılarak 3 dolardan 5 dolara çıkarılmasına karar verilmiştir. Arap petrol bakanlarının 17 Ekim Kuveyt toplantısında ise İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği tüm topraklardan çekilinceye değin ayda %5'den az olmamak kaydıyla üretimi kısma kararı almıştır. 13-17 Mart 1974 yılında OAPEC toplantısında ambargodan vazgeçilme kararı alınmıştır. Bu kararda hem ABD'nin baskısı hem de petrol fiyatlarındaki ani yükselişten dolayı tüketime azalması ve ambargo nedeniyle pazar kaybına uğrayan devletlerin bu gelişmelerden olumsuz etkilenmeleri etkili olmuştur (Arı, 2017: 56-57).

ABD'nin arabuluculuğuyla 1978 yılında Mısır ve İsrail arasında imzalanan Camp David Antlaşması, Ortadoğu'daki jeopolitik denklemleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu antlaşma, İsrail'in Arap devletleri karşısındaki güvenliğini artırmaya yönelik bir ölçüde garantörlük işlevi görmüştür. Camp David Antlaşması, İsrail ve Mısır arasında uzun süredir devam eden düşmanlıkları sona erdirerek, bölgedeki istikrarı sağlamaya yönelik önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. ABD, bu antlaşmanın gerçekleşmesiyle birlikte Mısır'a yıllık 2.1 milyar dolarlık bir yardım paketi sağlamıştır. Bu yardım, Mısır'ın İsrail'e karşı olası bir tehdit oluşturmasını engellemeye ve iki ülke arasındaki barışı desteklemeye yönelik bir strateji olarak değerlendirilmiştir. Mısır'a sağlanan bu yüksek miktardaki yardım, ABD'nin Ortadoğu'daki İsrail faktörüne verdiği önemi doğrudan yansıtmaktadır. ABD, İsrail'in bölgedeki güvenliğini sağlama ve Arap devletleriyle olan ilişkilerini dengede tutma amacını güderek, Mısır'ı ekonomik olarak desteklemiştir. Bu destek, Mısır'ın İsrail'e karşı herhangi bir askeri veya diplomatik tehdit oluşturma olasılığını azaltmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, bu yardım ABD'nin Ortadoğu'daki stratejik çıkarlarını koruma ve bölgesel güvenliği sağlama çabalarının bir parçasıdır. İsrail'e sağlanan dış yardımlar da dikkate değerdir. Bu yardımların geri ödemesiz olması, ABD'nin İsrail'e olan uzun vadeli stratejik desteğini ve bağlarını pekiştirmektedir. Geri ödemesiz yardımlar, ABD'nin İsrail'in askeri ve ekonomik gücünü desteklemeyi ve bölgedeki stratejik dengeyi korumayı amaçladığını gösterir. İsrail'e yapılan bu yardımlar, ABD'nin Ortadoğu'daki siyasi ve askeri etkisini artırmaya yönelik bir yatırım olarak değerlendirilmektedir (Kepsutlu, 2016: 136).

İsrail lobisi ABD'deki yabancı lobiler arasında en çok destek gören ve en organize olandır. ABD'deki İsrail lobisinin gayesi ABD'nin İsrail'in güvenliğini sağlamaya yönelik politikasını sürdürmesini ve bu çerçevede İsrail'e olan ekonomik ve askeri yardımların çoğalmasını sağlamaktır (Arı, 2009: 252). Yahudi lobisi içerisinde bulunan ABD'deki Yahudi örgütleri olan AIPAC, American Jewish Committee, American Jewish Congress, Jewish War Veterans, Jewish Study Center çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Bunların başında AIPAC gelmektedir. Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (The American-Israel Public Affairs Committee) ABD-İsrail ilişkilerini ilgilendiren meselelerde yasama sürecini ve Kongre'yi etkilemeye dönük lobi yapan bir örgüt olarak 1951 yılında kurulmuştur (Arı, 2017: 96). 11 Eylül saldırılarının ardından genel olarak Amerikan kamuoyunun Müslümanlara önyargılı yaklaşımından dolayı Yahudi lobileri ABD'de daha avantajlı hale gelmiştir (Kepsutlu, 2016: 138).

İsrail'e tanınan iltimasın en belirgin göstergesi, bu ülkenin Amerikan vergi mükelleflerinden aldığı dış yardımın büyüklüğüdür. 2005 yılında ABD'den İsrail'e ulaşan toplam iktisadi ve askeri yardım miktarı, 154 milyon dolara ulaşmıştır. Bununla birlikte, İsrail, Amerikan yardımını alan ülkeler arasında, bu yardımı nasıl harcayacağı konusunda hesap vermek zorunda olmayan tek ülkedir. Diğer ülkelere sağlanan yardımlar genellikle uyuşturucu karşıtı programlar, demokrasinin teşviki ve eğitim projeleri gibi belirli gelişim projelerine tahsis edilirken, İsrail bu yardımı doğrudan nakit olarak almaktadır. Ayrıca, İsrail'e yapılan ekonomik yardımların yanı sıra, Amerikan yardımının büyük bir kısmı, İsrail'in Ortadoğu'daki askeri üstünlüğünü koruma amacını taşımaktadır (Mearsheimer ve Walt, 2009: 26-35).

Sonuç olarak, ABD tarafından İsrail'e yapılan ekonomik ve askeri yardımlar, bu yardımların zamanla geri ödemesiz hale dönüşmesi ve Arap ülkeleri karşısında İsrail'in güvenliğini sağlamak için verilen destekler, ABD'nin Ortadoğu politikasında İsrail'i merkezî bir konuma yerleştirdiğinin önemli göstergeleridir. Bunun yanında ABD içinde var olan Yahudi lobilerinin diğer lobiler karşısındaki avantajları ve Amerikan hükümeti üzerindeki etkileri ve ayrıca, Arap ülkelerinin Amerikan ekonomisini tehdit eden ambargo uygulamaları gibi eylemler karşısında ABD'nin İsrail yanlısı politikasını sürdürme kararlılığı, ABD'nin bölgesel çıkarlarını koruma çabalarının bir yansımasıdır (Kepsutlu, 2016: 139).

3.1.3. Terörizmle Mücadele

ABD'nin Ortadoğu politikasının önemli bir diğer temeli de ABD güvenliği ve terörle mücadeledir. ABD'nin ulusal çıkarları açısından tehdit ve tehlike oluşturabilecek devletlerin Ortadoğu'daki devletler olduğu kabul edilmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası terörizm ve mücadele söylemi ABD dış politikasında sıkça gündeme gelmeye başlamıştır. Bush doktrininde yer alan “ya bizdensin ya teröristlerden” ifadesi yalnızca örgütleri değil, ülkeleri de haydut ve terörist kategorisine sokmaktadır. Bu bağlamda terör örgütleriyle ilişkili olduğu düşünülen Ortadoğu ülkelerinden İran, Irak ve Suriye “haydut devlet” şeklinde ifade edilmiştir (Kepsutlu, 2016: 151).

Irak'a sıra gelmeden önce Bush tarafından, ABD'ye düzenlenen terör saldırılarının sorumlusu olarak düşünülen el-Kaide'nin Afganistan'da yer aldığı ve aslında bu ülkenin diğerlerine göre daha kolay lokma olduğu düşüncesiyle uluslararası terörizmle mücadele adına önce Afganistan'a askeri operasyon düzenlenmiştir. Ardından Irak işgali ve Saddam'ın devrilmesi gerçekleşmiştir. Ancak bu süreçte ABD'nin uluslararası terörizmle mücadele adı altında suç boyutuna varan politikalar izlemesi ve BM kararlarına, kınamalarına, uluslararası tepkilere rağmen işgalin boyutunu genişletmesi bu mücadelenin samimiyetini sorgulatmıştır (Kepsutlu, 2016: 151).

3.2. ÇEVRELEME POLİTİKASI KAPSAMINDA ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Çevreleme politikasının fikir babası Amerikalı diplomat George F. Kennan'dır. Kennan'a göre Sovyetler Birliği'nin yayılması kısa ve uzun dönemde kesin olarak engellenmelidir. Çevreleme politikasına göre Sovyetler Birliği'nin yayılma olasılığının bulunduğu yerler askeri bir savunmaya hazır tutulmalıdır (Turan, 1971: 17-18). İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin güvenlik politikası, Sovyetler Birliği'ni çevreleme üzerine olmuştur.

Çevreleme stratejisinin amacı, Sovyetler Birliği'nin ekonomik, politik, diplomatik ve askeri olarak tecrit edilmesi ve yaşam alanlarının kısıtlanmasıdır. Bu süreç, Doğu Avrupa ülkelerine yönelik operasyonlarla sürdürülecek ve dünya genelindeki anti-komünist yıkıcı faaliyetlerle tamamlanacaktır. Çok boyutlu olan çevreleme politikasının temelinde, Sovyetler Birliği ve müttefiklerini Avrupa'dan Avustralya'ya kadar askeri paktlarla kuşatarak, ölümcül askeri tehditleri etkisiz hale getirmek yatmaktadır. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'yı çevrelemenin ilk adımı, Batı Avrupa devletleriyle birlikte İngiltere,

Kanada ve ABD'nin üyesi olduğu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kuruluşuyla gerçekleşmiştir (Gerger, 2020: 38-41). NATO, Avrupa güvenliğini teminde Amerikalıları içeride tutmak, Rusya'nın Batı Avrupa'ya ilerlemesini önleyecek şekilde Rusya'yı kontrol altında tutmak ve Almanların Avrupa'daki diğer ülkeler için yine tehdit oluşturmalarını engellemek amacıyla kurulmuştur (Viotti ve Kauppi, 2014: 286).

1946 yılında Sovyetler, İran üzerinden Ortadoğu petrolleri ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve Yunanistan üzerinden de Doğu Akdeniz'e yayılma çabalarına girmiştir. Söz konusu üç ana istikamet İngiltere'nin çıkar alanlarıydı. Ancak İngiltere'nin bu bölgeleri savunmak için Sovyetler Birliği'nin karşısına çıkacak kuvveti kalmamıştır (Armaoğlu, 2015: 396-397). Bu nedenle İngiltere Şubat 1947 yılında Amerikan yönetimine Türkiye ve Yunanistan hakkında olmak üzere iki memorandum göndermiştir. Memorandumlarda Türkiye'nin Batı savunması için önemi üzerinde durularak Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım gerektiği ve İngiltere'nin Yunanistan'dan askerlerini geri çekmek zorunda kaldığı için bu sorumluluğun Amerika'ya düştüğü ifade edilmiştir (Olman, 1981: 93-94). ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947 yılında Kongre'de yaptığı konuşmasında özgür ulusların ABD'nin desteğini aradığını ve komünizmle mücadelede bu devletlere hem mali hem de askeri yardım yapılmasının dünya barışı için hayati önem taşıdığını söylemiştir (Kepsutlu, 2022: 140).

Truman Doktrini'nin özü, Amerikan yöneticilerinin sürekli ve ağır bir Sovyet tehdidi altında bulundukları korkusudur. Böylece 1947 yılını izleyerek, Amerikan dış politikasının temel anlayışı komünizme karşı açılan savaş olmuştur ve bu savaşın çıkış noktasında da Truman Doktrini vardır. Truman, 1947 yılından başlayarak yalnız Türkiye ile Yunanistan'a askeri yardım yapmakla kalmamış, aynı zamanda Amerikan dış politikasına yeni bir unsur "Sovyetler Birliği'ni Çevreleme Politikası"nı getirmiştir (Sander, 2023: 257-258). Bunun üzerine Başkan Harry Truman Kongre'den Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik yardım ve askeri malzeme için 400 milyon Amerikan doları tahsis etmesini ve yeniden yapılanmaya yardım etmek için Amerikan personeli sevk edilmesi için yetki vermesini istemiştir. Böylelikle ABD çevreleme politikasını başlatmıştır (Hook ve Spanier, 2020: 43).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren bir tehdit olarak algıladığı Sovyetlere karşı Batı'dan istediği desteği, ABD'nin Truman Doktrini kapsamında sağlayacağı askeri ve

ekonomik yardımlar aracılığıyla bulmuştur. Truman Doktrini Türkiye’de olumlu karşılanmıştır. Yapılan açıklamalarda doktrin sayesinde Türkiye’nin çok daha güçlü bir konuma geldiği, böylece dünya barışına daha fazla katkı sağlayabileceği ve Sovyetler Birliği tehdidine karşı güvenliğin sağlanmasında önemli bir adım atıldığı belirtilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan en güçlü devlet olarak çıkan ABD gibi bir devletin yardımının sağlanması Türk dış politikasının bir başarısı olarak gösterilmiştir (Sander, 1979: 22).

ABD, Sovyetler Birliği’nin etkisinin Batı Avrupa’ya yayılmasına izin veremeyeceği için bölgenin kalkınmasına yardımcı olmak durumundaydı. Bu bağlamda ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupalı devletlere birlikte kalkınmaları için bir plan tasarımları çağrısında bulunmuştur. ABD, Avrupa Kalkınma Programı aracılığıyla fonları sağlayacaktı ancak Avrupalılar ilk adımı atarak planlamayı yapmalıydı. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OEEC) tarafından dört yıllık bir süreçte Avrupa’nın kalkınmasının maliyetinin 33 milyar dolar olacağı belirlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı geniş çaplı ekonomik çöküntü sonucunda, Avrupa ülkeleri büyük bir yeniden yapılanma ve kalkınma sürecine ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda, ABD, savaş sonrası Avrupa’nın ekonomik toparlanmasına yardımcı olmak amacıyla Marshall Planı’nı uygulamaya koymuştur. Marshall Planı olarak bilinen bu girişim, Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki iş birliği ve çabaları yeterli olamadığında, ABD’nin sağlamış olduğu ek ekonomik desteği ifade etmektedir. ABD, bu planı yürürlüğe koymak için 3 Nisan 1948’de çıkardığı Dış Yardım Kanunu (Foreign Assistance Act) ile 16 Avrupa devletine yardım sağlama kararı almıştır. Bu devletler arasında İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç bulunmaktadır (Gürkaynak, 2004: 43-44). Türkiye ise Truman doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde aldığı yardımları tarım, Türk ordusunun modernizasyonu ve yol yapımında kullanmıştır. Türkiye’nin, İsrail’i kuruluşundan 10 ay sonra tanıyan ilk Müslüman ülke olması bu gelişmelerden bağımsız değildir (Aydın, 2013: 84-85).

Marshall Planı başlatıldıktan kısa süre sonra yalnızca ekonomik tedbirlerin Sovyet yayılmasına karşı yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Bir güvenlik örgütüne ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine 4 Nisan 1949 yılında Kuzey Atlantik Anlaşması ile NATO kurulmuştur. Örgüt Sovyetleri dışarıda, Almanya’yı aşağıda ve ABD’yi içerde tutmak amacıyla oluşturulmuştur (Duignan, 2000). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Sovyetlerin desteği ile Orta ve Doğu Avrupa’da Sovyet yanlısı rejimlerin kurulması

Sovyetler Birliği'nin batıya doğru yayılma amacında olduğunu göstermiştir (Pease, 2003: 129). Savaş sonunda Batı Avrupa'nın kendi imkanlarıyla Sovyetlere karşı gelebilmesi mümkün görülmemiştir. Bu bağlamda NATO, ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığının garantiye alınması, Almanya üzerinde sıkı bir kontrol kurulması ve Sovyet yayılmacılığına karşı Batı Avrupa'nın güvenliğinin koruma altına alınması amacıyla oluşturulmuştur (Duignam, 2000). Kuzey Atlantik Anlaşması örgütün kurucu statüsü konumundadır. Anlaşmanın 5. Maddesi kapsamında üye ülkelerden birine yapılacak saldırı tüm üyelere yapılmış sayılacak ve saldırgana karşı ittifak üyeleri birlikte harekete geçecektir (Ateş, 2017: 354). NATO'nun en dikkat çekici özelliklerinden biri, Amerika Birleşik Devletleri'nin barış zamanında Avrupa ülkeleriyle yaptığı ilk askeri ittifak olmasıdır. NATO'nun kurulması, Batı Avrupa ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkileri daha kurumsal ve düzenli bir yapıya kavuşturmuştur. Bu ittifak, sadece askeri iş birliği sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Batı Bloku'nun siyasi ve ekonomik entegrasyonuna da katkıda bulunmuştur. NATO, üyeleri arasında kolektif savunma anlayışını güçlendirerek, Avrupa'nın güvenliğini Amerikan askeri gücüyle pekiştirmiştir. Bu durum, Avrupa'da barış ve istikrarın korunmasında önemli bir rol oynarken, aynı zamanda ABD'nin küresel liderliğinin pekişmesini de sağlamıştır. Ancak NATO'nun kurulması, Doğu ve Batı Blokları arasındaki gerilimi artırarak Soğuk Savaş'ın doruk noktasına ulaşmasına da zemin hazırlamıştır (Sander, 2023: 270).

NATO'nun kurulmasında güvenlik faktörü belirleyici bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, Sovyetler Birliği'nin askeri gücünü koruması ve komünist ideolojiyi Doğu Avrupa'dan başlayarak diğer ülkelere yayma girişimleri, Batı demokrasileri için büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet tehdidine karşı ortak bir savunma mekanizması geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. BM'nin barışı koruma ve istikrarsızlıkları önleme konusundaki olası yetersizliği, bu ihtiyacın daha da acil hale gelmesine neden olmuştur. BM'nin askeri bir gücünün olmaması ve bu örgütün Sovyetler Birliği'nin veto yetkisi nedeniyle etkin bir şekilde hareket edememesi, Batı ittifakını alternatif bir güvenlik yapısı oluşturmaya yönlendirmiştir (Şahin, 2016: 146).

3.3. EISENHOWER DOKTRİNİ İLE ABD’NİN ORTADOĞU’DA GENİŞLEMESİ

ABD’nin Ortadoğu’daki etkinliğini artıran önemli bir tarihsel olay, 1956 yılında patlak veren Süveyş Krizi’dir. Bu krizin kökenleri, 1952 yılında Mısır’da iktidarı ele geçiren Cemal Abdülnasır’ın Batı karşıtı bir politika izlemesine dayanmaktadır. Abdülnasır, özellikle İngiltere ve Fransa'nın etkisini azaltmak ve bölgedeki güç dengesini kendi lehine değiştirmek amacıyla, Mısır'ın egemenliğini ve ulusal çıkarlarını ön planda tutarak Batı karşıtı bir tutum sergilemiştir. Mısır, İsrail ile olan karmaşık ilişkilerinde ve özellikle Sina Yarımadası’ndaki stratejik çıkarlarını korumada öne geçmek için Sovyetler Birliği’nden silah almayı tercih etmiştir. Ancak Abdülnasır, Sovyetler ile silah alımı konusunda müzakerelere başlamadan önce ABD’ye başvurmuş ve eğer ABD Mısır’a gerekli askeri desteği sağlamazsa Sovyetler Birliği’ne yönelmek zorunda kalacağını belirtmiştir. ABD, Abdülnasır’ın bu tehdidini ve diplomatik baskısını dikkate almamıştır. Bunun üzerine Nasır da silahları doğrudan Sovyetler Birliği’nden almamış, 1955 yılında Çekoslovakya ile imzaladığı anlaşma üzerine almıştır (Yılmaz, 2004: 95).

Cemal Abdülnasır, Mısır’ın ekonomik kalkınmasını ve sanayileşmesini sağlamak için büyük bir vizyon ortaya koymuş ve ülkesinin enerji ihtiyacını karşılamak adına stratejik bir proje olarak Asuan Barajı’nın inşasını hedeflemiştir. Asuan Barajı’nın inşası için gerekli olan mali desteği sağlamak amacıyla Abdülnasır, ABD ve İngiltere gibi Batılı ülkelerden finansal yardım talep etmiştir. ABD ve İngiltere, Mısır’ın bu büyük ölçekli projesine finansal destek sağlama teklifini, Abdülnasır’ın Sovyetler Birliği’nden silah alması ve İsrail’e karşı tehdit oluşturacak politikaları izlemeyi seçmesini gerekçe göstererek reddetmiştir (Sander, 2013: 302). Bunun üzerine Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır, 26 Temmuz 1956’da, inşa edildiği 1869’dan itibaren Süveyş Kanalı’nın sahibi ve işletmecisi olan İngiliz-Fransız ortaklığındaki Süveyş Kanalı Şirketi’nin millileştirildiğini açıklamıştır. Nasır, millileştirme yoluyla Assuan Barajı’nın inşasına mali destek sağlanacağını ve aynı zamanda kanalı işletmekte olan şirketin hissedarlarına tazminat ödeneceğini açıklamıştır. Bu eylemin en önemli yanı, Mısır’ın giderek bütün Arap dünyasının bağımsızlık ve egemenlik mücadelesinde stratejik bir dönüm noktası haline gelmesidir. Kanalin millileştirilmesi yalnızca Mısır’da değil, bütün Arap aleminde coşkuyla karşılanmıştır (Gerger, 2020: 132).

Millileştirme kararına İngiltere başta olmak üzere Batı'da ve Batı'nın işbirlikçisi ülkelerde Nasır'a büyük tepki olmuştur. İngiltere, Nasır'a karşı hemen kuvvet kullanılmasını önermiştir. CIA, bu kararın yalnızca Arap milliyetçiliğini sarhoş edeceğinden değil, aynı zamanda başka yerlerde de yabancıların elindeki petrol boru hatlarının ve petrol tesislerinin millileştirilmesini özendirebileceğinden endişe duymuştur. Eisenhower ise Nasır'ın kanal konusunda başarılı olursa bütün dünyayı ABD'ye karşı sıraya sokabileceğinden söz etmiştir (Little, 2002: 172). ABD yetkilileri bir yandan Nasır'ın cezalandırılması gerektiğine inanıyorlar fakat öte yandan da İngiltere ve Fransa gibi eski sömürgecilerle birlikte görünüp Arapları bütünüyle karşılarına almaktan çekiniyorlardı. ABD, millileştirme kararı sonrası Mısır'ın bankalardaki dolar cinsinden varlıklarını dondurmuş ve bu ülkeye satılacak buğdayın bedelinin Mısır parasıyla ödenmesini durdurmuştur. Ancak ABD daha ötesine gitmekten ve silahlı bir müdahaleden uzak durmuştur (Gerger, 2020: 134).

Londra ve Paris bu millileştirme kararına tepki göstermiştir. İngiltere ve Fransa, Nasır'ı kendi güvenliği açısından bir tehdit olarak gören İsrail ile gizli askeri istişarelerde bulunmuş ve Mısır'ı işgal etmek ve Nasır'ı devirmek için ortak bir plan hazırlamıştır. Bunun sonucunda İsrail kuvvetleri Fransa ve İngiltere'nin iş birliğinde 29 Ekim 1956'da Mısır'ın Sina yarımadasına saldırmış ve Süveyş Kanalı'nın 10 mil yakınına kadar ilerlemiştir. Bunun üzerine özellikle Sovyetlerin Nasır'a yardım etmek için müdahale etme olasılığını dikkate alan Eisenhower yönetimi, BM Güvenlik Konseyi'ne, İsrail'i silahlı kuvvetlerini ateşkes hatlarının derhal gerisine çekmeye çağıran bir karar taslağı sunmuştur. Ancak bu karar Fransa ve İngiltere'nin vetoları nedeniyle kabul edilmemiştir. BM Genel Kurulu tarafından İngiltere, Fransa ve İsrail silahlı kuvvetlerinin Mısır topraklarından çekilmesini sağlamak ve Mısır ile İsrail güçleri arasında tampon işlevi görmek üzere Kasım 1956'da BM Acil Durum Gücü (UNEF) kurulmuştur. Söz konusu gücün Mısır topraklarında konuşlandırılmasına karar verilmiş ve Mart 1957'de göreve başlamıştır. ABD, Süveyş Krizi sonrasında İngiltere'nin çekilmesinin ardından Ortadoğu'da doğacak güç boşluğunun Sovyetler tarafından doldurulmasının önüne geçmek amacıyla Eisenhower Doktrini'ni ilan etmiştir (Balekoğlu, 2021: 17-20).

1956 Süveyş Krizi'nin önemli sonuçlarından birisi İngiltere ve Fransa'dan boşalan yerin ABD tarafından doldurulmak istenmesidir. Bu talebin faaliyete geçirildiğinin somut örneği ise Eisenhower Doktrini'dir. ABD Süveyş Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'ya sert çıkış yaparak bu iki devletin Mısır'a karşı giriştikleri saldırıyı durdurmuştur. Savaş

sonrası dönemde Ortadoğu'nun görünümü ABD'yi hoşnut bırakmamıştır. Batı'nın Arap dünyasında yemiş olduğu büyük darbe ABD'yi tedirgin etmiş ve ABD'ye göre krizin atlatılmasında kendisinin de en az Sovyetler Birliği kadar çaba sarf etmesine rağmen Arap dünyası bunu takdir etmemiştir. Bunun yanında ABD'yi en fazla rahatsız eden husus, İngiltere ve Fransa'nın çekilmeleriyle bölgede oluşan boşluğu Sovyetler Birliği'nin doldurmaya çalışmasıdır. Bu sebeplerden dolayı Eisenhower yeni bir politika izlemeye karar vermiştir (Yılmaz Şahin, 2016: 117).

Başkan Eisenhower 5 Ocak 1957 yılında kongreye gönderdiği mesajda; bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabasına giren Ortadoğu devletlerine ekonomik yardımın yapılması, bunlardan talep eden devletlere askeri yardımın yapılması ve bu devletlerin talep etmeleri koşuluyla milletlerarası komünizmin denetiminde bulunan bir devletten gelecek açık silahlı saldırılar karşısında Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması hususlarında yetki istemiştir (Armaoğlu, 2015: 453-454). Eisenhower doktrini ile ABD hem Ortadoğu bölgesi ile ilişkisini genişletmiş hem de Süveyş Savaşı sonucunda Fransa ve İngiltere'nin bölgede bıraktığı boşluğu doldurmuş ve bölgeye girmeye çalışan Sovyetler Birliği'nin karşısına doğrudan kendisi çıkmıştır (Yılmaz Şahin, 2016: 118-119).

Eisenhower yönetiminin bu doktrini kabul etmesinde özellikle Süveyş krizi sonrasında Arap dünyasında Batı'ya karşı düşmanlıktaki yükseliş ve Sovyetler Birliği'nin Mısır ve Suriye'deki nüfuzunun artması etkili olmuştur. Eisenhower, Süveyş krizinin bir sonucu olarak İngiltere ve Fransa'nın uğradığı itibar kaybı nedeniyle bölgede bir güç boşluğu doğduğunu düşünmüş ve bunun Ortadoğu'yu Sovyet nüfuzuna açık hale getirmesinden endişe duymuştur. Eisenhower, ABD'nin Sovyetler Birliği'nden önce bu boşluğu doldurmasını istemiştir. Bölgede radikal milliyetçiliğin uluslararası komünizmle birleşmesinin Batı'nın çıkarlarına tehdit oluşturacağından kaygı duyan Eisenhower, belirli koşullarda ABD'nin Ortadoğu'ya asker gönderme taahhüdünde bulunmasına yeşil ışık yakmıştır (Balekoğlu, 2021: 21-22).

Eisenhower, ABD Temsilciler Meclisi'nden Ortadoğu'ya yönelik her yıl 200 milyon dolar harcama yetkisini alarak, ABD'nin bölgedeki etkisini artırmayı amaçlayan önemli bir adım atmıştır. Eisenhower, bu adımıyla sadece ekonomik yardımlarla sınırlı kalmayan, aynı zamanda askeri varlığın güçlendirilmesini de içeren bir strateji izlemeyi planlamıştır. Bu hamle, ABD'nin Ortadoğu'yu komünizmin yayılmasına karşı koruma amacıyla

1947'de geliştirilen Truman Doktrini'nden farklı bir yaklaşımdır. Truman Doktrini, öncelikli olarak Sovyet etkisini sınırlandırmaya odaklanırken, Eisenhower Doktrini olarak bilinen bu yeni yaklaşım, hem daha geniş bir coğrafyayı kapsamakta hem de ABD'nin bölgedeki askeri varlığını artırarak doğrudan müdahale edebilme kabiliyetini güçlendirmektedir (Kepsutlu, 2016: 41).

Eisenhower Doktrini ile Kongre, komünizm desteğindeki bir devletten gelecek saldırı karşısında yardım talep eden devlete ABD askeri kuvvetlerinin de kullanılması dahil olmak üzere ABD başkanına yetki vermektedir. Eisenhower Doktrini, Truman Doktrinin tüm Ortadoğu'ya yaygınlaştırılmasıdır ancak farklı olarak Fransa ve Büyük Britanya'dan bağımsız bir politika izleyerek tek yanlı hareket etmiştir (Sander, 1991: 242-243). Bunun yanında Truman Doktrini Ortadoğu'da Amerikan askerinin kullanılmasını öngörmemiştir. Yalnızca Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık bir askeri yardım söz konusu olmuştur. Ancak Eisenhower Doktrininde Amerikan askerinin kullanılması öngörülmektedir (Yılmaz, 2004: 108).

ABD'yi Ortadoğu'nun aktif ve ağırlıklı bir aktörü haline getiren bu doktrin Lübnan, Türkiye, Pakistan, Irak, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail tarafından kabul edilirken, doktrine en şiddetli tepki Suriye, Mısır ve Sovyetler Birliği'nden gelmiştir. Üç ülke doktrini "Ortadoğu ülkelerinin iç işlerine doğrudan bir müdahale" ve "Siyonizm tarafından beslenen emperyalist bir manevra" olarak değerlendirerek bunun "Nasır ve milliyetçilik karşıtı bir plan" olduğunu belirtmiştir (Armaoğlu, 1989: 203).

3.4. YUMUŞAMA DÖNEMİNDE ORTADOĞU'DA DENGELERİN DEĞİŞMESİYLE İLAN EDİLEN CARTER DOKTRİNİ

1969 yılında dönemin ABD Başkanı Richard Milhous Nixon tarafından hazırlanan ve tarih literatürüne Nixon Doktrini olarak geçen yeni strateji, Soğuk Savaş döneminin dinamiklerini yeniden şekillendiren önemli bir belge olmuştur. Nixon Doktrini, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki yayılmacı politikalarını sınırlamak ve Sovyet tehdidini engellemek amacıyla, özellikle Orta Doğu'daki stratejik müttefiklere ekonomik ve askeri yardımda bulunmayı öngörmüştür. Bu çerçevede, ABD, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri Sovyetlere karşı bir tampon bölge olarak desteklemiş, bu ülkeleri Sovyet etkisini sınırlamak için bir araya getirmeye çalışmıştır. Ancak, 1979 yılında İran'da meydana gelen devrim, bu stratejinin etkisini ciddi şekilde sınırlamıştır. 1979 İran Devrimi,

İran'daki Şah rejiminin devrilmesine ve İran'ın yeni yönetiminin ABD karşıtı bir tutum sergilemesine yol açmıştır. Böylece, Sovyetler Birliği'nin en önemli düşmanlarından biri olan ABD, bölgedeki en önemli müttefiklerinden birini kaybetmiştir. Bu gelişme, ABD'nin Orta Doğu'daki stratejik dengelerini ve politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Aynı yıl, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, bölgedeki güç dengesini Sovyetler lehine kaydırmış ve Soğuk Savaş'ın sıcak çatışma alanlarından biri haline gelmiştir (Yürük, 2020: 43).

3.4.1. SSCB'nin Afganistan'ı İşgali

1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgaline giden süreç, komünistlerin 1978 yılında bir askeri darbeyle iktidarı ele geçirmesi üzerine başlamıştır. Nisan 1978'de hükümet karşıtı gösteri yapan Sovyet yanlısı Komünist Halk Partisi'ne mensup siyasetçiler tutuklanmış, komünist lider Mir Ekber Hayber öldürülmüş, cenaze törenine katılan binlerce kişi bu ölümden CIA'yi ve Cumhurbaşkanı Davud'u sorumlu tutmuş ve Kabil'de büyük bir protesto düzenlenmiştir. Hükümet güçleri ile protestocular arasında çatışmalar yaşanmıştır. 27 Nisan 1978'de Terakki'nin "Halk" hizbine bağlı askerler, hava kuvvetlerinin de desteğiyle başkanlık sarayına saldırmış ve iktidarı ele geçirmişlerdir. Darbeciler, anayasayı feshettiklerini açıklamış ve ülkenin adını Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. 30 Nisan 1978'de Sovyet yanlısı Komünist Halk Partisi lideri Nur Muhammad Terakki Başbakan seçilmiştir. Sovyetler Birliği rejimi hemen tanımıştır (Balekoğlu, 2021: 24-26). Carter yönetimi Sovyet işgalini yalnızca Afganistan ve halkına yöneltilen bir saldırı olarak değerlendirmemiş, aynı zamanda ABD'nin milli çıkarlarına bir tehdit olarak algılamıştır. Buradaki asıl endişe konusu Sovyetlerin Basra Körfezi'ne hakimiyetiyle ilgilidir (Erman, 2017: 184-185).

3.4.2. 1979 İran İslam Devrimi ve ABD-İran Müttefikliğinin Sona Ermesi

1941 yılında iktidara geçen Şah Rıza Pehlevi'nin özellikle 1960'lı yıllardan itibaren uyguladığı politikalar İran halkı üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuştur. Aslında Şah birtakım reformlarla ülkesini çağdaş devletler seviyesine çıkarmayı planlamıştır. 1973 petrol krizi sonrası petrol fiyatlarının ve İran'ın petrol gelirlerinin hızla artması ile İran'ın ekonomik kalkınma hızı yüzde 10 oranında gelişme kaydetmiştir. Şah'ın temel hedefi ülkeyi bölgenin en büyük askeri gücü yapmaktır. Bu nedenle ABD'ye milyarlarca dolarlık silah sipariş etmiştir. Bu yatırımlar Batı'ya dayanılarak yapıldığından dolayı özellikle din çevrelerinin tepkisini çekmeye başlamıştır (Armaoğlu, 1984: 750). Petrolden elde edilen

gelir artışı planlı bir şekilde harcanmadığından dolayı paralar ithalata, silaha ve lüks mallara bağlanmıştır. Bu da ülke içinde adaletsiz gelir dağılımına neden olmuştur (Yılmaz, 2004: 226). 1973 yılından 1978'e kadar geçen beş yıllık dönemde ekonomik ve toplumsal ağırlıklı projelere 30 milyar dolar para ayrılırken, yalnızca 1977 yılı içinde savunmaya yapılan harcama 9.4 milyar dolardır (Limbert, 1987: 104).

İran'da 1977 yılı itibariyle ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarda zirveye ulaşılmıştır. Ekonomik durgunluk, yüksek oranlı enflasyon, ulaşım sorunları vb. halkın yaşam kalitesini düşürmüştür. Bunun yanında yüksek petrol gelirlerine rağmen işçi, memur ve köylülerin giderek fakirleşmeleri, dini kesimlerin nefretine yol açan Hanedanın gösterişli yaşamı İran'da bir yönetilemezlik krizinin habercileri olmuştur. Şah'ın İran halkı tarafından tepki görmesinin bir diğer nedeni de ABD'nin müttefiki olmasıdır. Şah döneminde ABD için İran, İsrail'den sonra en önemli ülke olmuştur. Şah da bu gücü kullanarak ABD'den milyarlarca dolarlık silah temin etmiştir. Bu çerçevede İran halkının, ülkelerinin Amerikan bağımlılığına doğru gittiğini düşündüğü söylenebilmektedir (Kepsutlu, 2016: 58).

Şah karşıtı protestoların sürmesi üzerine hükümet olağanüstü hal ilan ederek birçok şehirde sokağa çıkma yasağı uygulamaya başlamıştır. Tahran'da uygulamadan habersiz olan halk 8 Eylül 1978'de toplanmıştır. Göstericilerin üzerine güvenlik güçleri tarafından ateş açılmıştır. Bu olayın yaşandığı güne "Kara Cuma" ya da "Kızıl Cuma" adı verilmiştir. Bu olayın üzerine gösteriler yayılmış ve ülke çapında düzenlenen gösterilerde Ayetullah Humeyni'nin geri dönüşü daha güçlü bir şekilde istenmeye başlanmıştır. Göstericiler monarşinin acilen sona ermesini ve cumhuriyetin kurulmasını talep etmiştir. ABD devreye girerek reformcu bir hükümetin atanması için Şah'ı ikna etmiş ancak devrimciler yeni hükümeti tanımamıştır. Yapacak bir şeyi kalmayan Şah Muhammed Rıza Pehlevi ülkeyi 16 Ocak 1979 tarihinde terk etmiştir. 1 Şubat 1979'da ülkesine dönen Ayetullah Humeyni İslami bir hükümet kurması için Mehdi Bazargan'a görev vermiştir. 1 Nisan 1979 tarihinde de İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur (Gündoğan, 2016: 111-116).

Humeyni ve devrimin diğer öncülerinin görüşlerinde hayat sahası bulan İslam Devrimi'nin ideolojisi, sınır tanımayan bir "İslam Birliği" gerçekleştirmeye ilişkindir. Devrim "ümme" kavramına dayanan İslam'ı ön plana çıkarmaktadır. Devrimin bu özelliği İran'ın dış politikasının da temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda İran İslam

Cumhuriyeti'nin temel amaçlarından birisi İslam ideolojisini başta Müslüman ülkeler olmak üzere tüm dünyaya yaymaktır. Bu ideoloji ve amaç çerçevesinde şekillenen İran'ın dış politikasının ilk işi ABD'nin doğal müttefikliğine son vermek olmuş ve İran'ın diğer ülkelerle ilişkilerinde "eşitlik" ilkesinin uygulanacağı açıklanmıştır (Yılmaz Şahin, 2016: 255).

ABD yeni İran yönetimi ile irtibat kurmanın yollarını aramıştır. Çünkü ABD açısından ülkelerin rejimlerinin niteliğinden ziyade ABD çıkarlarının neresinde yer alacakları önemliydi. İran'ın Sovyetler Birliği hakimiyetine girmesinin engellenmesi istenmekteydi. Ancak Humeyni dünyada mevcut süper güçleri özellikle ABD ve Sovyetler Birliği'ni İslam'daki birliği bozmaya çalışan unsurlar olarak görmüştür ve toplumsal boyutta İran'da birçok bölgede ABD aleyhtarı gösteriler düzenlenmiştir (Gündoğan, 2016: 255-257). ABD-İran ilişkilerini bitiren en önemli olay "Rehineler Krizi"dir. 4 Kasım 1979'da kendilerini İmam'ın Çizgisini İzleyenler olarak tanımlayan bir grup radikal öğrenci Tahran'daki ABD Büyükelçiliğini işgal etmiştir. Öğrenciler, Şah'ın kanser tedavisi için ABD'ye kabul edildiği haberinin ardından ABD'nin devrimi tersini çevirme ve hükümeti devirme planı olduğunu düşünmüştür. Carter yönetimi krize İran'dan petrol ithalatını yasaklayarak ve ülkenin ABD bankalarındaki yaklaşık on iki milyar dolarlık varlığını dondurarak cevap vermiştir. Bunun yanında Şah döneminde başlayan silah alım programını durdurmuş, Nisan 1980'de tüm ticarete ambargo konulmuş ve İran'a seyahat yasaklanmıştır. Dört yüz kırk dört gün süren kriz 20 Ocak 1981'de imzalanan Cezayir Anlaşması ile sona ermiş, rehineler serbest bırakılmış ve İran'a uygulanan ticari ambargo kaldırılmıştır (Şen, 2018: 125-128).

3.4.3. Carter Doktrini ile Körfez Bölgesinin Güvenceye Alınması

İran'da Şah rejiminin devrilmesi ve Rıza Pehlevi'nin yurt dışına sığınması ve yerine ABD'ye karşı olan İslam Devrimi yönetiminin gelmesi ile Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi ABD'nin bölgede sürdürmeye çalıştığı düzenin bozulduğunun işareti olmuştur. Kızıl Ordu'nun Afganistan'ı işgaliyle İran Körfezi'ndeki Amerikan çıkarları ve petrol ikmalinin güvenliği tehdit altına girmiştir. Bölgenin istikrara kavuşturulması ve petrol sevkiyatının güvence altına alınması ve acilen tedbirlerin hayata geçirilmesi ABD çıkarları açısından önem arz etmekteydi. Körfez bölgesinde bozulan Amerikan üstünlüğünün yeniden tesis edilmesi için her türlü tedbirin ivedilikle hayata geçirilmesi gerekmektedir. ABD Başkanı Carter'e göre bölgenin kontrolünün yeniden ABD'nin

denetimine geçmesi stratejik açıdan bir zorunluluktur. Bunun sağlanması için askeri tedbirlere başvurmadan kaçınılmamalıdır. Bölgeye herhangi bir dış gücün müdahalesi, doğrudan Amerikan çıkarlarına müdahale olarak değerlendirilecek ve tüm imkanlarla, gerekirse askeri imkanlarla bu saldırı bertaraf edilecektir (İzol, 2016: 115).

23 Ocak 1980 tarihinde Carter, Kongre'ye sunduğu “Birliğin Durumu” raporunda, daha sonra Carter Doktrini olarak bilinecek stratejiyi detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bu stratejiye göre, Basra Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirmeye yönelik herhangi bir dış müdahale, ABD'nin yaşamsal çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve bu tür bir girişim, askeri güç de dahil olmak üzere her türlü önlemle geri püskürtülecektir (Gerger, 2020: 386).

ABD, Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve İran İslam Devrimi'nin ardından Carter Doktrini ile Basra Körfezi'nde ABD'nin yaşamsal çıkarlarına aykırı düşebilecek durumlarda müdahalede bulunabileceğini belirtmiştir. Carter 23 Ocak 1980'de, Basra körfezi bölgesinde kontrolü ele geçirmeyi amaçlayan herhangi bir yabancı gücün her türlü girişiminin Amerika'nın hayati çıkarlarına bir saldırı olarak niteleneceğini ve bu saldırının askeri güç de dahil gerekli her türlü yolla püskürtüleceğini belirtmiştir (Arı, 2007: 123). ABD'nin çıkarları gerektirdiğinde askeri güç dahil kullanılabileceğini açıkça ifade etmesi söz konusu doktrini önceki doktrinlerden farklı kılmaktadır (Erman, 2017: 188).

Carter başkanlığında, 1979 yılında yaşanan İran İslam Devrimi, ABD'nin Orta Doğu'daki stratejik müttefiklerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Devrim sonrasında, ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olan İran, yeni rejim tarafından yönetilmeye başlanmış ve bu durum ABD ile İran arasında ciddi bir gerilime yol açmıştır. İran'daki yeni hükümetin ABD diplomatlarını rehin alması ve uzun süre serbest bırakılmamaları, ABD'nin bölgedeki prestijini büyük ölçüde zedelemiştir. Bu olay, ABD'nin bölgesel güvenlik ve diplomatik etkisini olumsuz bir şekilde etkilemiş ve İran ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Carter dönemindeki bir diğer önemli gelişme, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali olmuştur. Bu olay, ABD'nin bölgedeki stratejik ve askeri çıkarlarını doğrudan etkileyen bir tehdit olarak görülmüştür. Carter, Sovyetler Birliği'nin bu askeri hareketinin, Körfez ülkeleri üzerindeki üstünlük çabalarının ABD çıkarlarına yönelik bir tehdit oluşturacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda, Carter yönetimi, Sovyetlerin bölgedeki

etkisini sınırlamak için askeri güç kullanımına yönelik bir stratejik yaklaşım benimsemiştir.

3.5. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE KOMÜNİZM TEHLİKESİNE KARŞI REAGAN DOKTRİNİ

Reagan, yumuşama döneminin politikalarını ve Carter'ı eleştirerek, anti-sovyet söylemini politikalarının merkezine yerleştirmiştir. Reagan'a göre ABD, psikolojik savaşı kaybettiğinden dolayı Amerikan ulusunun gururunun ve özgüveninin tazelenmesi gereklidir (Sönmez, 2008: 87). Reagan göreve başladıktan sonra Sovyet yayılmacılığına karşı mücadelede Sovyetler Birliği'ne karşı dünyadaki bazı direnişleri ABD çıkarları lehine kullanma düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu girişimdeki esas nokta direnişlerin Amerikan yardımlarıyla desteklenmesidir. Bu yaklaşım daha sonra Reagan doktrini adını almıştır (Scott, 1996: 14). Reagan Doktrini'ne göre ABD, Sovyet nüfuz alanı dışındaki ülkelerde anti-komünist karşı ayaklanmalara yardım edecektir. Bu ise Afgan mücahitlerini Ruslara karşı savaşlarında silahlandırmak, Nikaragua'da kontrgerillalara destek olmak, Etiyopya'da ve Angola'daki komünist karşıtı güçlere yardım etmek demektir (Kissinger, 2016: 752).

Reagan, ABD'nin uluslararası ilişkilerdeki aktif rolünün, dünya barışı için şart olduğu düşüncesini yeniden canlandırarak, ülkenin örselenmiş itibarı ve ulusal gururunu eski haline getirmeye çalışmıştır. ABD'nin 1970'lerdeki Sovyet nükleer ve konvansiyonel askeri yığınağıyla boy ölçüşmesi gerektiğine inanan Reagan, Amerikan askeri gücüne büyük ölçüde takviye yapılmasını önermiştir. Kongre, Reagan'ın birinci görev süresinde Amerikan savunma harcamalarını ikiye çıkarma ve yeni nesil NATO füzeleriyle Sovyetlerin Avrupa'daki orta menzilli nükleer füze mevzilenmesinin altında kalmama teklifini onaylamıştır (Hook ve Spanier, 2020: 134).

3.6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GEORGE H. W. BUSH DÖNEMİ VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

ABD'de Bush döneminde serbest ticaret, istikrar, liberalizm ve karşılıklı bağımlılık gibi kavramlar sıkça gündeme gelmiştir. Ancak en çok öne çıkan kavram “Yeni Dünya Düzeni” olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yaşanan önemli gelişmelerden biri, Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesi ve Sovyet gücünün hem içte hem de

uluslararası alanda zayıflamasıydı; bu bağlamda, ABD Başkanı Bush'un yeni dünya düzeninin başlangıcını ilan etmesidir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin resmi olarak dağılmasıyla, ideolojik rekabet temelinde şekillenen iki kutuplu dünya düzeni sona ermiş ve artık yeni dünya düzeninin nasıl şekilleneceği üzerine sorular gündeme gelmiştir. “Yeni Dünya Düzeni” kavramında “yeni” olan, Sovyetler Birliği'nin varlığı olmadan oluşan bir uluslararası politik ortamdır. Yarım yüzyıl boyunca ilişkilerde temel referans noktası olan Soğuk Savaş kutuplaşması sona ermiştir (Bostanoğlu, 2008: 332-333).

Soğuk Savaş'ı kazanan ABD ve Avrupa ülkeleri, galip devletlerin mağlup devletlerin kontrolündeki alanlar üzerinde yeni bir düzen kurma hakkına sahip olduklarını düşünmektedir. Bu bağlamda, yeni bir dünya düzeninin oluşturulması gerektiğine inanmaktadırlar. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın ardından, savaşın galipleri dünya düzenini nasıl yeniden şekillendirmişse, Soğuk Savaş sonrasında da ABD ve Avrupa Birliği, dünya haritasını yeniden biçimlendirme çabalarına girmiştir. Bu süreçte, kendi denetimleri altındaki kapitalist dünyanın sınırlarını genişletmek ve küresel etkilerini artırmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmek istemektedir (Çevik, 2011: 24).

Soğuk Savaş sonrası dönemde belirleyici öge askeri güçten ekonomik ve mali güce doğru kaymıştır. Bunun yanında nükleer silahların yaygınlaşması ve silahların tahrip gücünün artmasıyla birlikte doğrudan merkezi devletler arasında savaş çıkma ihtimali azalmıştır. Öte yandan dünyada hızla artan ekonomik karşılıklı bağımlılık olgusu, sorunların savaşa varmayan yöntemlerle çözüme kavuşulmasını zorunlu hale getirmiş ve bu durumu savaşı önleyici önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır (Arı, 2013: 110).

1991 yılında, dünya siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri meydana gelmiştir. Bolşevik Devrimi ile milyonlarca insanı ve birçok devleti etkilemiş olan Sovyetler Birliği sona ermiştir. Sovyetlerin çöküşü, dünya siyasi dengelerini altüst etmiş ve Soğuk Savaş döneminin “çift kutuplu dünya düzeni” artık yerini, “tek kutuplu” kapitalist Batı bloğuna ve bu bloğun lideri olan ABD'ye bırakarak yeni bir düzenin inşasına yol açmıştır. Bu yeni düzenin merkezinde ABD yer alırken, sahne olarak Ortadoğu bölgesi öne çıkmıştır. Bu çerçevede, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucunda Birinci Körfez Savaşı patlak vermiştir (Yürük, 2020: 44).

Irak, Basra Körfezi'ne daha rahat açılmak istemiştir. Bu bağlamda Kuveyt'in elinde olan Verbe ve Bubiyan adalarının denetimini ele geçirmek istemiştir. Bunun yanında Irak, Kuveyt'i kendi topraklarına katması halinde Suudi Arabistan'ın ardından dünyanın ikinci

büyük petrol rezervine sahip ülke konumuna gelecektir. Bu sebeplerden dolayı Saddam Hüseyin'in Irak'ı 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgal etmiştir (Yılmaz, 2004: 276).

6 Ağustos 1990 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, Irak'ın Kuveyt topraklarından acilen çekilmesini isteyen bir karar almıştır. Ancak Saddam Hüseyin bu kararı reddederek, Kuveyt topraklarının Osmanlı İmparatorluğu döneminde Irak vilayeti içerisinde olduğunu, işgal ile Irak'ın bütünlüğünün sağlandığını ve çekilmeyeceklerini açıklamıştır. Saddam'ın gün geçtikçe Kuveyt'e yerleştiğini düşünen ABD öncülüğünde toplanan BM Güvenlik Konseyi, 15 Ocak 1991 tarihine kadar Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi halinde kuvvet kullanımına olanak sağlayan bir tasarıyı kabul etmiştir. Irak'ın bu öneriyi de reddetmesi üzerine ABD askeri güçleri Körfez'deki varlığını artırmıştır. 17 Ocak 1991 tarihinde koalisyon güçleri hareket geçmiş ve 28 Şubat 1991 tarihinde Irak'ın koşulsuz olarak ateşkesi kabul edeceği tarihe kadar Kuveyt'teki Irak güçlerini püskürtmeyi başarmıştır. Kuveyt işgalinin sona erdirilmesi ABD'ye önemli kazanımlar sağlamıştır. ABD, Ortadoğu'ya yerleşmiş ve büyük miktarda askeri gücü burada sabitleyip kalıcılaştırmıştır. ABD bu şekilde hem İran'ı hem de Irak'ı kontrol edilebilir bir noktada tutmayı başarmıştır. Böylece Basra Körfezi'nin Arap monarşileri petrolleri ve dış politikaları açısından ABD'nin kontrolüne girmiştir. Üstelik ABD bölgeye bir işgalci olarak değil, bir kurtarıcı olarak gelmiş ve yerleşmiştir (Gündoğan, 2016: 381-384).

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali, bölge petrolüne bağımlı sanayileşmiş ülkeleri, özellikle de ABD'yi büyük bir endişeye sevk etmiştir. Irak'ın Kuveyt üzerindeki kontrolü, ülkenin petrol rezervleri açısından önemli bir güç haline gelmesine neden olacak ve bu durum, Suudi Arabistan'ın ardından ikinci en büyük rezerv sahibi olmasına yol açacaktır. Bu gelişme, dünya petrol pazarındaki dengeleri tehdit ederken, sanayileşmiş ülkelerin enerji güvenliğini de tehlikeye sokmuştur. Ancak Irak'ın yarattığı endişe sadece petrol rezervleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda kitlesel imha silahları da önemli bir tehdit unsuru olarak görülmüştür (Yılmaz, 2002: 123). Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan tehdit yalnızca ABD'yi hedef alan bir tehdit değil, bölge ülkelerini de içine alan bir tehditti. Irak'a karşı oluşturulan uluslararası koalisyon bunu açıkça göstermiştir (Oktay, 1993: 96-97).

BM, 1950 yılından beri ilk kez Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararıyla bir askeri müdahaleye yeşil ışık yakmıştır. ABD komutayı üstlenmiş ve 500.000 asker ile en büyük desteği sağlamıştır. Bu askerler Suudi Arabistan topraklarında konuşlanmıştır. İngiltere

ve Fransa da askeri açıdan bu operasyona katılmıştır. SSCB ve Çin tarafsız kalmıştır. Almanya, Japonya, Suudi Arabistan ve Kuveyt savaşı finanse etmiştir (Lefebvre, 2005: 54).

Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni dünya düzeninin şekillenmesinde ABD hegemonyası belirleyici bir rol oynamıştır. 1991 yılında George Bush'un bu durumu açıkça ifade etmesiyle birlikte, ABD dünya genelinde doğrudan müdahalelere başlamıştır. Artık ABD, yeni güvenlik politikasını rakip bir blok ya da onun üyelerine karşı değil, daha çok terörist eylemlerden ve bu eylemlere destek verdiği düşünülen devletlerden kaynaklanan tehditlere odaklanarak geliştirmektedir. Bu anlayış, uluslararası ilişkilerde egemen bir hal almıştır. Buzan ve Weaver, bu durumu değerlendirerek ABD'nin bir güvenlikleştirme politikası izlediğini savunmaktadır. Buna göre, ABD belirli noktalarda terörizm tehdidini ön plana çıkararak, yeni mücadele alanını terörizmle ve teröristlerle mücadele olarak belirlemeye çalışmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından meydana gelen Birinci Körfez Savaşı, 11 Eylül saldırıları ve Afganistan ile Irak'taki savaşlar, ülkelerin güvenlik endişelerini ve bu konudaki çözüm arayışlarını yeni bir boyuta taşımıştır (Çelebi, 2007: 74-75).

4. 11 EYLÜL SONRASI ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

4.1. GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNİN TETİKLEYİCİSİ: 11 EYLÜL TERÖR SALDIRILARI

Güvenlik en temel değerdir ve güvenlik kaybedildiğinde sahip olunan her şey kaybedilmektedir. Dolayısıyla insanlar ve özellikle devletler, güvenliklerini tehdit edecek unsurları yok etmek için ellerinden gelenin fazlasını yapmaktadır (Morgan, 2006: 1). Söz konusu tehdit unsurlarının başında terörizm olgusu gelmektedir. Terörizm kısa ve öz bir şekilde siyasi hedeflere ulaşmak için sistematik bir temelde şiddete başvurmak ya da kullanma tehdidinde bulunmak olarak tanımlanmaktadır. Terörizm, korku uyandırma, acımasızlık, yerleşik insani değerlere saygısızlık içermektedir. Terörizmde rehin alma, bombalama, suikast ve kitlesel saldırı vb. yöntemleri kullanılmaktadır (Evans ve Newnham, 1998: 530). Terörist ise siyasi hedeflerine ulaşmak için şiddeti bir yöntem olarak kullanan ve bu şiddeti sivil hedeflere yönelten kişidir (Barash ve Webel, 2009: 44). Askeri güce dayalı terörle mücadele, ABD’nin 11 Eylül saldırıları sonrasında ilan ettiği teröre karşı savaş konsepti ile ortaya çıkmıştır. Genellikle askeri önlemler terörle mücadelede tamamlayıcı bir strateji olarak kabul edilmiştir. Bu noktada öne çıkan yöntemler ilk olarak teröre destek veren rejimlerin devrilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan’da Taliban rejimi yıkılmış, 2003 yılında Irak’ta ise Saddam Hüseyin’in iktidarına son verilmiştir (Birdişli, 2017: 254-255).

11 Eylül 2001’de American Airlines’a ait Boeing 757 ve Boeing 767 tipi uçaklarının kaçırılmasını takiben Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerine çarpılması ve Boeing 767 tipi üçüncü bir uçak ile ABD Savunma Bakanlığı merkezine ait Pentagon’un hedef haline getirilmesiyle birlikte ABD’de çok sayıda mal ve can kaybı meydana gelmiştir. Söz konusu saldırı sonrasında ABD acil durum ilan ederek tüm askeri birliklerini göreve çağırmıştır (Kepsutlu, 2016: 211). Dört uçakta toplam 266 kişi hayatını kaybetmiştir. ABD 11 Eylül saldırılarının ardından küresel destek almıştır. BM, saldırıları kınamış ve bu saldırıları uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden saldırılar olarak kabul etmiştir. NATO’nun yürütücü organı Kuzey Atlantik Konseyi, herhangi bir NATO üyesine yapılan saldırının ittifakın tamamına yapılan bir saldırı olduğunu ilan eden sözleşmenin 5. Maddesine tarihinde ilk kez başvurmuştur. Kongre de terörizme karşı Başkan Bush’a uygun ve gerekli her türlü kuvveti kullanma yetkisi vermiştir. Bush terör saldırılarını bir

savaş nedeni ilan etmiştir. 11 Eylül saldırılarının akşamında yaptığı konuşmasında yalnızca New York ve Washington'daki saldırıların arkasındakilere karşı değil, teröre karşı savaşmak için yemin etmiştir. Bu eylemleri yapanlar ile onları besleyenler arasında ayırım yapmayacağını duyuran Bush ABD'nin hedefine terörün devlet destekçilerini de katmıştır. Bush 20 Eylül'deki Kongre'nin birleşik oturumunda her bölgedeki her devletin şimdi vermesi gereken bir karar olduğunu belirterek “ya bizimlesiniz ya da teröristlerle” sözlerini ifade etmiştir (Hook ve Spanier, 2020: 277-279).

NATO'nun kurulduğu günden bu yana ilk defa hedef tespiti yapması ayrıca artık dünyada global kapitalist sistemi tehdit eden ülkesi ve milliyeti olmayan bir terör savaşının ve tehdidinin ne derece ciddiye alındığının göstergesidir (Çevik, 2011: 74). 11 Eylül saldırıları sonrası İranlılar ABD'nin yanında olduklarını, Amerikan halkının acısını paylaştıklarını ifade ederken, devlet adamları da saldırıları kınayarak, korkunç terör saldırılarında İran'ın herhangi bir rolünün olmadığını açıklamıştır. İslam'a aykırı ve barbarca saldırıları ilk kınayan Cumhurbaşkanı Hatemi olmuştur, dini lider de olayları kınamıştır (Şen, 2018: 218).

21 Eylül 2001'de Avrupa Birliği'ne üye devletlerin hükümet ve başkanlardan oluşan Olağanüstü Brüksel Zirvesi'nde 11 Eylül saldırıları ele alınmış ve sonunda ABD'ye destek kararı çıkmıştır. Birlik söz konusu saldırıların Dünya ve Avrupa'ya karşı bir meydan okuma olduğunu ve terörizmle mücadelenin AB'nin öncelikli amaçları arasında yer aldığını ve bunun için de ABD, BM ile diğer örgütler ve devletler ile iş birliği yapacağını belirtmiştir. İslam Konferansı Teşkilatı da saldırı sonrasında olağanüstü toplanarak saldırıları kınamıştır. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri saldırı sonrasında Taliban Yönetimi ile ilişkilerini kesmiş, Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi de uluslararası terörizmle mücadele konusunda destek vereceklerini açıklamıştır (Halatçı Ulusoy, 2011: 344).

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırıları, Amerika Birleşik Devletleri'nde güvenlik ve istihbarat alanlarında köklü reformların gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Bu dönemde, ABD'de üç temel reform uygulamaya konmuştur: PATRIOT Kanunu'nun yasalaşması, İç Güvenlik Bakanlığı'nın (Department of Homeland Security) kurulması ve 2004 İstihbarat Reformu ve Terörizmi Engelleme Kanunu'nun (Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act 2004) kabul edilmesidir. Bu reformların amacı terör

örgütlerinin ortadan kaldırılması, üyelerinin belirlenmesi ve mahkemeler karşısında yargılanma süreçlerinin daha seri hale getirmektir (Özeren ve Cinoğlu, 2006: 184).

11 Eylül saldırılarından sonra küresel terörizm kavramı daha çok kullanılmaya başlanmıştır. 11 Eylül saldırıları üç önemli sonucu ortaya koymuştur. Birincisi dünyadaki herhangi bir ülke süper güç dahi olsa terör saldırısına maruz kalabilmektedir. İkincisi terörist örgütlerin küreselleşmenin etkisi ile ulaştığı güç ve kapasite ortaya çıkmıştır. Üçüncüsü ise dünyadaki herhangi bir ülke ya da gücün ne kadar güçlü olursa olsun terörizmle tek başına mücadele etmesi imkansızdır (Çakmak, 2006: 14-15).

11 Eylül 2001 saldırısı, ABD’de sivil ve askerleri hedef alan bir terör eylemidir. Bu saldırıların ölçeği, terörizmin ulaştığı boyutu gözler önüne serdiği için son derece dikkate değerdir. 11 Eylül olayları, gelişmiş savunma teknolojilerine sahip olmasına rağmen, ABD’nin terörizm karşısında ulusal güvenliğini koruma konusundaki büyük eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Amerikan hükümetinin ve istihbarat birimlerinin, terör tehditlerini önceden tespit etme ve engelleme konusundaki yetersizliklerini açığa çıkarmıştır. 11 Eylül saldırıları, dünyada terörizmin ne denli büyük ve yıkıcı bir güç haline gelebileceğini göstererek, uluslararası güvenlik anlayışını köklü bir şekilde değiştirmiştir. 11 Eylül saldırıları ile ilk defa terörün bu kadar büyük bir saldırı yapabileceği anlaşılmıştır (Ural, 2009: 5-8). Saldırılar ABD’de kapitalizmin sembolü olan Dünya Ticaret Merkezi’ne ve Amerikan askeri gücünün simgesi olan Pentagon’a karşı yönelmiştir (Huntington, 2001: 358).

11 Eylül saldırıları ABD’nin ve temsil etmiş olduğu Batı dünyasının küresel itibarını zedelemiştir (Hook ve Spanier, 2014: 17). 11 Eylül saldırıları Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından başlayan Soğuk Savaş sonrası dönemde yaklaşık on yıl boyunca uluslararası sistemde tek hegemon güç olan ABD’nin süper güç konumunun tartışılmasına yol açmıştır. Saldırılar ABD’nin üstün ve saldırılamaz konumunu zedelemiştir (Garfinkle, 2001: 5-6). Bunun yanında terörle mücadelenin artık ülke sınırlarından dışarıda yoğunlaşmasına uluslararası sistem ikna olmuştur. Bunun bir yansıması olarak ise ABD terörle savaş adı altında dünyanın stratejik bölgelerine yerleşmiştir (Altun, 2011: 97).

11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırıları, bazı analistler ve düşünürler tarafından doğu medeniyetinin batı medeniyetine karşı bir meydan okuması olarak değerlendirilmiştir. Bu olay, batı dünyasının önde gelen temsilcisi olan Amerika Birleşik Devletleri’ne ve batı

kültürel, ekonomik ve politik değerlerine yönelik bir saldırı olarak görülmüştür. Bu çerçevede ele alındığında, 11 Eylül, Huntington'un belirttiği gibi insanların aradıkları kimliğe ulaşmalarının yolunu açmış ve kendilerine karşı olan unsurları “düşman” olarak ilan etmelerinin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır (Arslan ve Arı, 2004: 223).

11 Eylül saldırılarının, terörizmin anlamında köklü bir kayma yaratmış olduğuna, hatta terörizmi 21. Yüzyılda en önde gelen güvenlik tehdidi olarak yerleştirmiş olduğuna yaygın biçimde inanılmaktadır. Bu durum en az üç nedenle meydana gelmiştir. İlk olarak terörizm büyük ölçüde küreselleşmenin sayesinde, küresel değilse bile gerçek anlamda uluslar-ötesi bir nitelik kazanmıştır. Terörist örgütler diğer devlet dışı gruplarla birlikte herhangi bir zamanda herhangi bir yerde vuruş yapabilecekleri izlenimi yaratmıştır. İkinci olarak terörizmin potansiyel alanı ve ölçeği, modern teknolojinin bir sonucu olarak ve özellikle kitlesel imha silahları reçetesinin teröristlerin eline geçmesiyle birlikte büyük ölçüde artmıştır. Son olarak ise bazıları, giderek artan biçimde İslamcılık gibi radikal bir siyasal-dinsel ideoloji tarafından esinlenen modern teröristlerin geniş çaplı ölüm ve yıkımı destekleme konusunda büyük ölçüde seküler nitelikli olan eski teröristlerden daha istekli olduklarını ileri sürmektedir (Heywood, 2020: 296-297).

Askeri teçhizatın teknolojik iyileştirilmesi ve yeni tehdit olarak ortaya çıkan terörizm ve kitle imha silahlarına karşı etkili mücadele edilmesi bakımından askeri kabiliyetlerin uyumlu kılınması Bush yönetiminin yeni güvenlik stratejisinin öncelikleri arasında yer almıştır (İzol, 2016: 119). George Bush'un ilan ettiği “terörizme karşı savaş” Amerikan gücünün yeni bir angajmanı sonucunu doğurmuştur ve “bizden olmayan bize karşıdır” ifadesiyle dış dünyaya karşı ikili bir bakış açısını sergilemiştir (Lefebvre, 2005: 65-66). 11 Eylül saldırılarıyla küresel sistemin güvenlik anlayışı değişmiştir. 11 Eylül sonrasında ABD küresel terörle mücadele amacıyla yeni bir dış politika izlemeye başlamıştır. 11 Eylül'e kadar olan süreç içerisinde “öteki” algısı komünizm üzerine yoğunlaşmışken, 11 Eylül saldırılarından sonra terörizm İslami kesimle ilişkilendirilmiştir (Zenginoğlu, 2016: 166).

George W. Bush 11 Eylül terör saldırılarına olağanüstü ve kapsamlı yeni politikalarla karşılık vermiştir. İlk olarak tamamen yeni bir federal makam olan İç Güvenlik Bakanlığı'nı oluşturmuştur. Daha sonra olası teröristlere karşı mücadele etmek için kanun uygulayıcılarına daha geniş yetkiler vermek üzere hazırlanmış Vatanseverlik Yasası'nı Kongre'den geçirmiştir. ABD'de 11 Eylül saldırılarından sonra hayata geçirilen ve

Vatanseverlik Yasası (Patriot Act) olarak isimlendirilen Terörle Mücadele Yasası'nda; "İnsan hayatını tehdit eden her faaliyet, sivil toplumu yıldırma ve zorlama, hükümetin politikalarını yıldırma ve zorlamayla etkileme ve hükümetin uygulamalarını kitle imhası, cinayet veya kaçırma yoluyla etkileme gibi hedeflere kilitlenmişse terördür" şeklinde bir tanım mevcuttur. Ardından Afganistan'ı işgal etmiş ve Taliban rejimiyle mücadeleye girişmiştir. Bush'un bir sonraki adımı ise Soğuk Savaş politikasının esas noktaları olan caydırma ve korunma ilkelerine dayanmaktan ziyade, düşmanla doğrudan savaşmayı öngören yeni bir ön alıcı savaş doktrinini açıklamak olmuştur. Bush son adım olarak ise kitle imha silahlarına sahip olduğu ya da olmayı planladığı gerekçesiyle Irak'a saldırmıştır (Akdemir, 2011: 298).

Bush yönetiminin terörle mücadele etmede izlenecek yola ilişkin belirlediği stratejiye göre her türlü imkanlarla uluslararası terör alt edilmelidir. Yalnızca savunmada kalarak Amerikan topraklarının terörist saldırılara karşı korunması mümkün değildir. Barışçıl milletlerin teröristlere akan paraların kesilmesinde ve onlarla mücadele edilmesinde yürütülen kavgada ABD'nin yanında hareket etmesinin gerektiği ifade edilmiştir. ABD'ye göre teröristleri finanse edenlerle de mücadele edilmeli ve hukuk dışı rejimlerin üzerine gidilerek kitle imha silahlarının bu gruplara verilmesi engellenmelidir (İzol, 2016: 120).

11 Eylül olayları, ABD'nin güvenlik politikalarındaki önceliklerini yeniden tanımlayan ve ülkenin dış politikasını dönüştüren önemli bir gelişme olmuştur. Beklenmedik bir anda gerçekleşen bu saldırılar neticesinde artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı aşıkardır. ABD kendi topraklarında kendi hava kuvvetlerine bağlı uçaklarla yapılmış bir saldırıya maruz kalmasından dolayı ilk etapta sivil özgürlükleri kısıtlama pahasına ülke içi önlemler almak zorunda kalmıştır. Fakat güvenliğe ilişkin en önemli uygulamalar Afganistan ve Irak'a karşı gerçekleştirilmiştir (Ayata, 2023: 150).

11 Eylül günü Usame bin Ladin ve El Kaide'nin gerçekleştirdiği söylenen saldırının arkasındaki istihbarat ve lojistik desteğinin niteliği belki hiçbir zaman ortaya çıkmayacaktır fakat bu saldırılar, George W. Bush yönetimine, ABD'nin Amerikan tek kutupluluğunu Amerikan ekonomisine değil de Amerikan silahlı kuvvetlerine dayandırarak sürdürmesi için büyük bir stratejik atağa geçme fırsatını vermiştir (Çevik, 2011: 73).

4.2. GEORGE W. BUSH DÖNEMİNDEN DONALD TRUMP DÖNEMİNE ABD BAŞKANLARININ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİ BELGELERİNİN GÜVENLİKLEŞTİRME ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Güvenlik, siyasetin ötesindeki, acil ve daha fazla dikkat edilmesi gereken siyaset üstü konularla ilgilenme düzeyidir. İnsanlar bir konuyu birinin ya da bir şeyin güvenliğiyle ilişkilendirdiğinde konuya daha fazla önem vermekte ve onu siyasetin ele aldığı diğer konulardan daha çok ön plana çıkarmaktadır (Shipoli, 2010: 29). Güvenlikleştirme teorisine göre tehditler, konuşma eylemleri yoluyla, diğer bir ifadeyle yetkili aktörlerin göze çarpan bağlamlarda yaptıkları ifadelerle ortaya çıkmaktadır. Bu söz edimleri, belirli değerli nesnelerin bir şekilde tehlike altında olduğu ve dolayısıyla güvenlik gerektirdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Örneğin devlet bir güvenlikleştirici söylemin konusu olabilir ve bunun karşılığında bazı varoluşsal tehditlere karşı güvenliğinin sağlanması için belirli önlemlerin alınması gerekli olmaktadır. Bu, söylem aracılığıyla devletin güvenlikleştirilmesini askeri yapılanma gibi bir dizi gerçek güvenlik uygulamasına bağlamaktadır (Buzan vd., 1998). Kopenhag Okulu, telaffuz etmenin güvenlikleştirmenin kendisi olduğunu ve bu sürecin de söylem diğer bir ifadeyle söz edimi çerçevesinde gerçekleştiğini kaydetmektedir. Devleti yöneten kişiler, güvenlik kelimesini belli bir konu ile bağlantılandığı anda o konu özel bir alana yerleştirilmekte ve konuya yönelik karar alma yetkisi devlet yetkililerinin eline geçmiş olmaktadır (Tüysüzöglü, 2015: 203).

Kopenhag Okulu için dil ve söylemler, konuşma eylemi güvenlikleştirme sürecinin temel nitelikli bir hususudur. Özellikle güvenlikleştirici aktör referans nesnesine yönelik tehdidin varlığı ve bu tehdidi ortadan kaldırmak için konuşma eylemine başvurmaktadır. Dil ve söylemler yoluyla geliştirilen güvenlikleştirme sürecinde güvenlik dilinin kullanılması bir meseleyi tek başına güvenlik sorunu haline dönüştürmemektedir. Tehdidin varlığı konusundaki görüş birliğinin yeterince belirgin olması ve güvenlikleştirici aktörün referans nesnesinin tehdit edildiği konusunda kamuoyu, politikacılar ve ordu gibi önemli muhatapları ikna etmesi gerekmektedir. Ancak bu adımdan sonra olağanüstü tedbirlerin alınmasıyla başarılı bir güvenlikleştirme süreci tamamlanmaktadır (Emmers, 2017: 134).

4.2.1. Bush Doktrini ve Önleyici Savaş

11 Eylül olayları, Amerikan güvenlik anlayışında köklü değişikliklere yol açmış ve Bush yönetiminin dış politikaya getirdiği daha müdahaleci ve agresif bir yaklaşım için yeni bir

meşruiyet sağlamıştır. Bu bağlamda, 11 Eylül sonrası Bush'un adıyla anılan yeni Amerikan dış politikasının temel felsefesini oluşturan Bush Doktrini, dünyayı ikili bir ayrım içine sokmuştur. 26 Eylül'de Kongre'de yaptığı konuşmada “ya bizimle berabersiniz ya da teröristlerin karşısındasınız” diyerek, diğer ülkelere bir tercih yapmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bush, ABD ile iş birliği yapmayan ve tehdit değerlendirmesinde kendisiyle aynı fikirde olmayan devletleri, teröristlerle bir arada konumlandırmıştır. Yeni Amerikan politikası, Sovyet tehdidi söyleminin yerini terör tehdidi söylemine bırakmış ve bu çerçevede “önleyici savaş stratejisi” olarak adlandırılan bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu strateji, Amerikan yönetiminin, tehditlerin niteliğini belirleme konusunda karar verme yetkisine sahip olduğunu ve bu tehditlerle başa çıkmak için gerekli araçların da ABD’de belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Amerikan yönetimi, terörizmle bağlantılı ülkeleri ve kitle imha silahlarına sahip olma potansiyeli taşıyan devletleri tehdit olarak değerlendirerek, gerekirse bu devletlere karşı tek taraflı hareket etme hakkını da savunmaktadır (Arı, 2007: 39-40).

11 Eylül terör saldırılarından sadece iki ay sonra, George W. Bush, yaptığı “ulusa sesleniş” konuşmasında, “teröre karşı küresel savaş”ın Amerikan ulusunun tarihindeki hiçbir tehdide benzemediğini vurgulamıştır. Bu konuşma, saldırının etkilerinin ciddiyetini ve ulusal güvenliğe yönelik yeni bir yaklaşımın gerekliliğini ifade etmektedir. Bush, başka bir konuşmasında bu konuyu bir adım daha ileri taşıyarak, “ABD’nin yalnızca kendi ulusal güvenliğini değil, aynı zamanda medeniyetin güvenliğini tesis etmeye çalıştığını” dile getirmiştir. Bu ifadeler, 11 Eylül saldırısının sonuçlarının büyüklüğünü ve toplum üzerindeki derin etkisini gözler önüne sermektedir (İnaç, 2021: 248). Bush yine saldırılar sonrası yaptığı konuşmasında teröristler tarafından Amerika’ya karşı açılmış bir savaşın olduğunu, buna cevap vereceklerini ve onları saklandıkları yerden çıkartarak adalete teslim edeceklerini belirterek ve ülke çapında “haçlı seferi” ifadesini kullanarak savaş hali ilan etmiştir (Halatçı Ulusoy, 2011: 337).

Bush Doktrini tehdit merkezine terörizmi koyan ve sürekli terörizm karşıtlığı üzerinden sürekli militarizmi gerçekleştirmeyi öngören doktrindir. Bush Doktrini henüz bir tehdit oluşturmamasına rağmen ihtimaller üzerinden ABD’nin terörizm kavramını kullanarak istediği zaman, istediği hedefe ve istediği yerde kuvvet kullanmasının yolunu açmıştır (Altuntaş, 2009: 290-291). ABD, Soğuk Savaş döneminden beri, yalnızca saldırıya uğradığı zamanlarda kendini savunma gerekliliği gören bir stratejiden, tehdit algıladığı anda o tehdidi ortadan kaldırma saldırısını savunan bir eksene kaymıştır (Çevik, 2011:

31). Terörizm tehdidini engelleyebilmek için önleyici imkanlar kullanılarak, ABD'yi vurmalarına fırsat vermeden savaşı düşmanın evine taşıma yoluna başvurulmalı görüşü benimsenmiştir (Akdemir, 2011: 316).

11 Eylül saldırılarından önce terörizm ve terörle mücadele Amerikan dış ve güvenlik politikalarının önde gelen ve ulusal güvenlik belgelerinde yer alan konulardan biri değildir. ABD'nin 1990'lar boyunca stratejik önceliği, uluslararası sistemde Soğuk Savaş sonrası dönemin güç boşluğunda alternatif güç merkezlerinin oluşmasını engellemek ve Amerikan hegemonyasının devamını sağlamaktır (Yeşiltaş, 2004: 27-28). 11 Eylül saldırılarının ardından ise ABD dış ve güvenlik politikalarında küresel terörizmle mücadele ulusal güvenlik doktrinin merkezine konumlanmıştır ve ilk kez devlet dışı şiddet eğilimli silahlı aktör ABD güvenlik stratejisinde “küresel” tehdit önceliğine yükseltilmiştir (Erdağ, 2022: 79).

ABD'nin 2006 yılında Başkan Bush döneminde hazırlanan ulusal güvenlik belgesine göre ABD'nin karşılaştığı en önemli tehdit uluslararası terörizmdir. Bush yönetimi bu küresel terörizme karşı oldukça sert ve kökten çözümler bulmayı amaçlamaktadır. Terörün doğduğu tüm şartlar bütünüyle dönüştürülecek ve kimseyi tehdit edemeyecek hale getirilecektir. Bu nedenle ABD kapalı toplumları açmak, ekonomik büyümeyi sağlamak ve otoriter rejimleri demokratikleştirmek istemektedir. Bu bağlamda belge teröristlerin doğmasına neden olan ve barınak bulmasına olanak sağlayan otoriter rejimlerin dönüştürülmesi gerektiği sonucuna varmaktadır (Yalçın, 2021: 73).

ABD Başkanı Bush, Ocak 2002'de yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında İran, Irak ve Kuzey Kore'yi “Şer Ekseni” ülkeleri olarak nitelendirmiş ve bu devletler ile terörist müttefiklerinin dünya barışını tehdit ettiğini ileri sürmüştür. Bush'a göre söz konusu devletler kitle imha silahlarının peşindeydi. Bu silahları teröristlere ulaştırabilir, ABD ve müttefiklerini tehdit edebilir ya da bu silahları ABD'ye karşı şantaj yapmak için kullanabilirdi. Sonuç olarak bu devletlere karşı kayıtsız kalmanın bedeli felaket olacaktı. İran'ı şer odağı haline getiren şey ise saldırgan bir biçimde kitle imha silahı arayışı içinde olması, terörizm ihraç etmesi ve İran halkının özgürlük umudunu baskı altına alan seçilmemiş bir hükümet tarafından yönetilmesi idi. “Seçilmemiş birkaç kişi” tarafından yönetildiği ifadesi seçimle iş başına gelen hükümet ve Hatemi'ye oy veren İranlı seçmenler nezdinde tepkiye neden olmuştur (Şen, 2018: 221-222).

Bush döneminde hazırlanan ulusal güvenlik belgesi küresel terör ve kaynaklarını en öncelikli tehdit olarak benimsemiştir. Başarısız devletlerin yer aldığı bölgeler, Arap diktatörlüklerinin istikrarsız coğrafyalarda terör örgütlerine sağladığı destekler terörün kökenidir. Terör bulunduğu coğrafyaları istikrarsızlığa sürükleyerek küresel düzenin düzgün bir biçimde işlemlerini engellemektedir (Yalçın, 2021: 122). Bush söz konusu belgeyi oldukça dar ve somut bir şekilde tanımlamıştır. Buna göre ABD'nin en öncelikli güvenlik sorunu uluslararası terördür. Hatta daha somut haliyle El Kaide terörü ve benzerleridir (Yalçın, 2021: 67).

Özetleyecek olursak Bush döneminde ABD çok açık bir şekilde terör ve kaynaklarına savaş açtığını dile getirmektedir. Antidemokratik yönetimler, radikal hareketleri ve başarısız devletleri diğer bir ifadeyle terör için uygun zeminleri doğurmaktadır. Bu tür durumlar teröre hem zemin hem finansal kaynak hem de devlet desteği sağlamaktadır. Bu nedenle ABD terör tehdidinden bahsederken bunu bir uluslararası mesele olarak görmektedir. ABD özellikle terörizmin uluslararası düzene meydan okuyuşu ile yüzleşmekte ve kendi liderliğinde devam eden küresel düzeni korumak istemektedir (Yalçın, 2021: 132).

4.2.2. Barack Obama Döneminde Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ve Nükleer Tehdit

Yıllar boyunca Amerikan dış politikasını yönlendiren en kalıcı hipotezlerden biri tehdit algıları olmuştur. ABD'nin kendi ulusal güvenliğine ve dünya çapındaki hayati çıkarlarına yönelik bir tehdidi nasıl algıladığı, Amerikan dış politikasının büyük ölçüde önemli bir hususudur. Sovyetler Birliği ve komünizm Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD politika yapıcıları tarafından en büyük tehdit olarak görülmüştür. 11 Eylül sonrası dönemde ise Amerika'nın sorunu, El Kaide gibi devlet dışı terörist grupların yurt içi ve yurt dışındaki Amerikan vatandaşlarının ve diğer Amerika çıkarlarının hayatlarına yönelik oluşturduğu tehdit olmuştur. Bu sorunun daha kötüsü ise terör örgütleriyle daha yakın bağları olan nükleer silah kapasitesine sahip bir "haydut devlet" olacaktır (Mahapatra ve Tourangbam, 2011: 231-232).

Obama, 2009 yılında ABD Başkanı seçildikten sonra İran ile yaşanan sorunların diplomatik yollarla çözüleceğini vurgulamıştır. Bu süreçte, Nisan 2009'da Prag'da yaptığı konuşmada, İran'ın barışçıl nükleer enerji çalışmalarını desteklediğini, ancak balistik füze programlarının ABD için bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir. Böylece,

nükleer müzakereleri sürdürme niyetini ifade ederken, balistik füze tehditlerine karşı sert bir duruş sergileyeceğini ortaya koymuştur. Ancak Washington'daki görüş ayrılıkları nedeniyle, Obama'nın Tahran'a karşı ılımlı tutumu zamanla azalmış ve müzakere politikası hedef haline gelmiştir. ABD, Rusya ve Çin'i ikna ederek BM aracılığıyla 9 Haziran 2010'da İran'a yönelik ağır yaptırımlar içeren 1929 sayılı kararı almıştır. Ayrıca, 2010'da Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan terörizm raporunda İran, terör destekleyici bir ülke olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2018: 170-174).

Obama döneminde yayımlanan 2010 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, ABD'nin karşı karşıya olduğu en acil ve önemli tehditlerin başında nükleer silahların yayılmasını belirlemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, nükleer saldırı riskinin sürekli olarak arttığına dikkat çekilmiştir. Bu belgedeki vurgu, nükleer silahların uluslararası düzeyde yayılmasının, küresel güvenlik açısından kritik bir tehdit oluşturduğuna yöneliktir. Terör örgütlerinin nükleer silahlara sahip olma olasılığı, bu tehdidin ciddiyetini artırmakta ve bu nedenle nükleer silahların yayılmasının kontrol altına alınmasının ne denli önemli olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, uluslararası ittifakların güçlendirilmesi ve yeni ortaklıkların kurulmasının önemi vurgulanmıştır. ABD, küresel güvenliği sağlamak için mevcut ittifaklarını yeniden değerlendirmiş ve yeni stratejik ortaklıklar kurarak uluslararası güvenlik ağını genişletmiştir. Özellikle, Kuzey Kore ve İran gibi nükleer kapasitelerini geliştiren iki devletin nükleer programlarını sınırlama veya tamamen kaldırma gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu devletlere, nükleer programlarını sonlandırarak uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeleri durumunda siyasi ve ekonomik olarak uluslararası topluma entegrasyonlarının kolaylaşacağı mesajı verilmiştir (Karşlı, 2023: 7).

Obama'ya göre Amerikan halkı için kitle imha silahlarından daha büyük bir tehdit yoktur. Kitle imha silahlarının sınırları aşıcı bir etkisi olması sebebiyle düşmanları ABD'ye yönelik bu tür saldırı arayışında olacaktır. Bu nedenle kitle imha silahları en öncelikli güvenlik tehditlerinden olarak görülmektedir. Bu tür tehditlerin başında İran ve Kuzey Kore gibi ülkeler gelmektedir. Bu ülkelerin geliştirmekte oldukları nükleer enerji bir tehdittir ve önlenmesi gerekmektedir (Yalçın, 2021: 135).

Nükleer yayılmacılık diğer bir deyişle nükleer silahların çoğaltılıp konuşlandırılması açısından yaygınlaştırılması ABD'nin Ortadoğu güvenlik ve savunma mimarisi için bir tehdit olarak görülmektedir. Diğer yandan rakip ya da düşman devletlerin üretememesini

ve çoğaltmasını önlemek bir politika olarak ön plana çıkmaktadır. Buna örnek olarak İsrail'in nükleer silahlanmasına göz yumulması ve Rusya'ya karşı İncirlik Üssü'nde nükleer bomba bulundurulması verilmektedir (Kılıç, 2020: 291-292).

İran'ın nükleer silah üretmeye çalıştığı yönündeki ilk iddia Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) 2000 yılında yayınladığı bir rapora dayanmaktadır. Bu konu İran'da rejim muhaliflerinin Natanz'da uranyum zenginleştirme tesisi ve Arak'ta ağır su üretim tesisi olmak üzere uluslararası kamuoyuna duyurulmamış iki tesisin var olduğunu iddia etmesiyle uluslararası gündeme oturmuştur. Bu tarihten sonra İran'ın nükleer programı uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Batı ve İran arasında önemli ilk görüşmeler 2003-2005 yılları arasında Almanya, Fransa, İngiltere ve İran arasında gerçekleşmiştir. 21 Ekim 2003'te kabul edilen Tahran Deklarasyonu'nda İran, şeffaflık konusunda Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ile iş birliği içinde olmayı Ek Protokol'ü imzalamayı kabul etmiştir. Ancak Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu 2004 yılında yayınladığı raporda İran'ın kurum ile iş birliğini yeterli bulmaması üzerine İran kurumun yanlış olduğunu iddia ederek yeniden uranyum zenginleştirmeye başlamıştır. 2006 yılından sonra Almanya, Fransa, İngiltere'ye ABD, Çin ve Rusya da eklenmiş ve P5+1 adını alan grup ile İran görüşmeleri sürerken, İran üzerindeki ABD yaptırımlarına BM yaptırımları da eklenmiştir (Sönmezoğlu, 2017: 301).

Obama'nın Ortadoğu'da sonuç aldığı önde gelen dış politika hamlesi, İran ile BM Güvenlik Konseyi ve Almanya'dan oluşan P5+1 ülkelerinin 2015 yılında imzaladıkları nükleer anlaşmadır. Anlaşma İran'ın nükleer faaliyetlerini sınırlaması karşılığında İran'a uygulanan yaptırımların kaldırılmasını sağlamaktadır. Anlaşmaya göre İran; Natanz tesisi uranyum zenginleştirme kapasitesini 10 yıl boyunca 20.000 santrifüj seviyesinden 6000 santrifüj seviyesine indirmeyi, 15 yıl boyunca düşük ve orta düzeyde zenginleştirilmiş uranyum stokunu %96 oranında azaltarak elindeki stokun 300 kg'dan fazlasını ülke dışına göndermeyi ve seyreltmeyi, önümüzdeki 15 yıl boyunca yeni uranyum zenginleştirme ve ağır su tesisi inşa etmeyi ve Arak tesisini silah düzeyinde plütonyum zenginleştiremeyecek şekilde yeniden dizayn etmeyi kabul etmektedir (Kepsutlu, 2016: 82). Obama 2011 yılından itibaren İran'a karşı ekonomik yaptırımları sertleştirmiş ve "İran'ın nükleer silahlar elde etmesini engellemeye yönelik bir politikam var ve ABD'yi ve çıkarlarını savunmak için gerektiğinde güç kullanmaktan çekinmeyeceğim" açıklamasını yaparak İran'ın nükleer silahlara sahip olmasını engellemek için gerekirse askeri kuvvet kullanabileceğini açıkça ifade etmiştir (Özkan, 2021: 44).

ABD'ye göre bugün en büyük nükleer silah yaygınlaştırılması riski İran kaynaklıdır. Tahran yönetimi kapsamlı bir nükleer program geliştirmiş ve uranyumu yüzde 20 zenginleştirmiştir. Ancak 2015'te nükleer silah üretmeyeceğine dair anlaşmaya imza atmış ve ambargodan büyük ölçüde kurtulmuştur. Trump yönetiminin Mayıs 2018'de anlaşmadan çekilmesiyle İran'ın nükleer programının geleceği belirsiz bir duruma dönüşmüştür (Kılıç, 2020: 293).

4.2.3. Donald Trump'ın Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi: Rusya ve Çin Kaynaklı Tehdit Algısı

Donald Trump'ın Aralık 2017'de kabul ettiği Ulusal Güvenlik Stratejisi terörizm yerine büyük güç rekabetini ABD'nin öncelikli sorunu olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan Rusya ve Çin ile rekabet Amerikan ulusal güvenlik politikasının odak noktası haline gelmektedir. Bu durum uluslararası sistemde belirginleşmeye başlayan çok kutupluluğun ve yükselen büyük güçlerin ABD tarafından bir tehdit olarak algılanmaya başladığını göstermektedir (Ozan, 2019: 24). 2018'in Ocak ayında yaptığı konuşmada ise Başkan Trump Çin'i "haydut rejimler ve terörist gruplar" kategorisine koymuştur. Trump Çin'in Amerikan ekonomisine ve çıkarlarına meydan okuduğunu sık sık belirtmiştir. ABD, Rusya ve Çin'i ülke çıkarlarına yönelik tehditler olarak değerlendirmektedir. Bu ülkeler, ABD'nin stratejik hedeflerine karşı hem doğrudan hem de dolaylı yollardan tehdit oluşturdukları kabul edilmektedir. 2017 yılında yayınlanan güvenlik belgesinde, radikal İslam gruplarının artışı ve bu grupların Orta Doğu'daki etkinliklerinin yükselmesi, önemli bir güvenlik tehdidi olarak vurgulanmıştır. Bu grupların bölgede oluşturduğu istikrarsızlık ve güvenlik sorunları, belgenin öncelikli güvenlik tehditleri arasında yer almıştır. Belgenin özellikle terörizme ve cihatçı terör örgütlerine odaklanması, bu sorunun ulusal güvenlik stratejisinde ne denli merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir. Cihatçı terör örgütleriyle mücadele, belgenin ilk bölümünde ele alınmıştır (Karslı, 2023: 13).

20 Ocak 2017 tarihinde Donald Trump'ın ABD Başkanlık koltuğuna oturmasıyla birlikte, önceki Başkan Barack Obama'nın Çin'e yönelik iş birliği ve ihtiyatlı katılım politikası tamamen terk edilmiştir. Trump yönetimi, Çin'e karşı daha sert ve meydan okuyan bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu dönemde, ABD'nin Çin ile ilişkilerinde göreceli güç hesaplamalarına ve sıfır toplamı oyun mantığına dayanan bir strateji benimsenmiştir. Bu strateji, Çin'in uluslararası düzeydeki etkisini sınırlamayı ve ABD'nin kendi küresel

liderliğini korumayı hedeflemiştir. Trump yönetimi, Çin'in ekonomik, askeri ve ticari politikalarını daha doğrudan bir şekilde eleştirmiş ve rekabetçi bir yaklaşım benimsemiştir. Trump'ın "ilkeli" realist politikası, uluslararası ilişkilerde güç dengelerini ve stratejik çıkarları ön planda tutan bir yaklaşımı ifade etmektedir. 2017 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi ve 2018 ABD Savunma Stratejisi gibi önemli stratejik belgelerde Çin, Rusya ile birlikte, diğer devletleri kendi siyasi ve güvenlik gündemine uymaya ikna etmek için ekonomik teşvik ve cezaları kullanan, operasyonları etkileyen ve askeri tehditleri ima eden stratejik bir rakip olarak sunulmuştur (Arezina, 2019: 299).

Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde, Avrupa'nın güçlü ve özgür olması, ABD için hayati bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Trump yönetimi, ABD ile Avrupa'nın ortak değerleri arasında demokrasi, insan hakları, bireysel hak ve özgürlük ile hukukun üstünlüğü ilkelerini öne çıkarmıştır. Bu değerlerin, Atlantik'in her iki yakasında da derin kökler bulunduğunu ve her iki bölge için de stratejik bir önem taşıdığını ifade etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu ortak değerler doğrultusunda oluşturulan kurumlar, Atlantik'in her iki tarafında da istikrar ve zenginlik sağlamış; bu durum, Avrupa'nın dünyanın en zengin bölgelerinden biri haline gelmesini ve ABD'nin en önemli ticaret ortaklarından biri olmasını sağlamıştır. Ancak, Rusya'nın bu stratejik ortaklıkları ve transatlantik ilişkileri tehdit eden eylemleri, ABD'nin dikkatini çekmiştir. Trump yönetimi, Rusya'nın ABD ve Avrupa'nın güvenliğini doğrudan tehdit eden eylemler içinde bulunduğunu belirtmiştir. Özellikle, Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik askeri müdahaleleri, bölgedeki devletlerin egemenliğini tehdit etmekte ve bu durum, Avrupa'nın istikrarını zedelemektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın bölgedeki etkisini sınırlamak ve uluslararası düzeni korumak amacıyla, NATO'nun doğu kanadındaki caydırıcılığı ve savunmasının güçlendirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir (Tek, 2022: 18).

Rusya, Ortadoğu'daki Amerikan çıkarlarını ilgilendiren ve tehdit unsuru olan bir faktördür. Moskova'nın Ortadoğu savunma politikası Amerikan hakimiyetini kırmak için sıcak denizlere (Akdeniz, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Hint Okyanusu) inmek ve ABD'nin güneyden Rusya'yı çevrelemesini engellemek üzerinedir. Moskova yönetiminin Ortadoğu savunma politikasında Rusya lehine her gelişme doğal olarak ABD'nin aleyhine olacaktır (Kılıç, 2020: 296).

Günümüzde dünyanın iki en büyük ekonomisi olan Çin ve ABD arasındaki rekabet ABD'nin artan ticaret açığı, ABD Başkanı Donald Trump'ın bu açığı azaltmak için Çin ürünlerine vergi uygulaması başlatmasıyla ticaret savaşına dönüşmüştür. Trump göreve geldikten sonra Çin'in ticaret politikalarına karşı soruşturma başlatmış ve milyarlarca dolarlık Çin ürününe vergi koymuştur (Pekcan, 2019: 106-107).

Ticaret savaşları ABD'de Donald Trump'ın başkan olduğu dönemde gerçekleşmiş bir çatışma süreci olup Trump'ın başkanlık öncesi dönemdeki açıklamaları aslında bu çatışmanın gelişini haber vermektedir. 2016 seçimleri öncesi kampanya sürecinde Trump, Çin'i döviz kuru manipülasyonu ve ABD'ye zarar veren adil olmayan ticaret uygulamalarıyla suçlamıştır. Bu konudaki söylemleri, seçmenler arasında popülerlik kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde Trump seçim vaadi olarak ABD'nin ticaret açığını azaltmak ve yerli endüstrileri korumaya almak amacıyla Çin'e karşı tarife önlemleri alacağını söylemiştir (Sezer, 2023: 116).

Trump başkan seçildikten sonra Çin ile başlatılan "Ticaret Savaşları"nın ilk adımı olarak Amerikan çelik ve alüminyum endüstrisinin desteklenmesi, istihdam sağlanması ve ABD ekonomisinin güçlendirilmesi gibi hedefleri için Çin'e karşı Mart 2018'de ithal alüminyum için %10, ithal çelik için %25 oranlarında tarife uygulamaya karar vermiş ve bu kararlarını uygulamaya koymuştur (Kaya, 2019: 19). Trump'ın Çin'e karşı başlattığı "Ticaret Savaşı"nın sebeplerinden biri ABD'nin Çin karşısındaki dış ticaret açığı gösterilebilmektedir. Çin ABD'ye daha fazla ürün satmakta ve ABD'den daha az ürün satın almaktadır. Bu durumdan rahatsız olan ve bu açığı kapatmak isteyen Trump yönetimi ticari kısıtlamalar ile bu hedeflerine ulaşmayı amaçlamıştır (Karadaş, 2022: 53-54).

Donald Trump, Çin ile olan mücadelesinin ikinci ayağında Çin merkezli teknoloji şirketlerini hedef almıştır. 6 Ağustos 2020 tarihinde Başkan Trump, Çin merkezli mobil uygulamaların ABD'de yayılmasının ulusal güvenlik açısından bir acil durum oluşturduğunu belirten bir başkanlık emri yayınlamıştır. Bu emir doğrultusunda, Çin menşeli uygulamaların ABD topraklarında kullanılmasını yasaklamış ve bu uygulamaların Amerika'daki erişimini sınırlamıştır. Trump'ın bu adımı, Çin'in dijital teknoloji ve veri güvenliği konusundaki etkisini azaltmayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra, Trump yönetimi, müttefik ülkelere de Çin teknolojisini kullanmamaları konusunda baskı yapmıştır. Özellikle, Huawei'nin Almanya'nın beşinci nesil kablosuz ağ sisteminin

sağlayıcıları arasından çıkarılması için Almanya Başbakanı Angela Merkel ve hükümetine yönelik yoğun bir baskı uygulanmıştır. Bu baskı, Trump'ın Çin merkezli teknoloji şirketlerinin uluslararası alandaki etkinliğini sınırlandırma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Trump, bu politikalar aracılığıyla, Çin devletine bağlı olduğunu iddia ettiği ve ulusal güvenlik açısından tehdit oluşturduğunu belirttiği Çin merkezli teknoloji şirketlerinin uygulamalarını hem ABD'de hem de müttefik ülkelerde engellemeyi hedeflemiştir. Bu strateji, Amerikan teknoloji şirketlerinin rekabet avantajını korurken, aynı zamanda Amerikan vatandaşlarının kişisel bilgilerini Çin Komünist Partisi'nin eline geçmesini önlemeyi amaçlamıştır (Karadaş, 2022: 54).

ABD tarafından fitili ateşlenen ticaret savaşlarının ABD'nin belirli bir sanayi ya da ürünün yerli üretimini ya da yerli sektör ve piyasaları koruma güdüsüne dayanan bir güvenlik önlemi olduğu savunulabilmektedir. Çin'in ekonomik, ticari ve finansal faaliyetlerinin farklı düzlemlerdeki dinamizmi ABD için tehdit edici görülmüştür. Çin'in ucuz üretim üssü olmaktan çıkarak yüksek teknoloji geliştiren, güçlü bir merkez haline gelmesi ABD açısından tehdit olarak yorumlanır olmuştur (Sezer, 2023: 121-122).

ABD, Ortadoğu bölgesinde yükselen bir Çin rekabetini hissetmeye başlamıştır. Dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan Çin 2009 yılında ABD'nin ardından dünyanın en büyük ikinci petrol ithalatçısı olmuştur. Çin'in de ham petrol ithalatının en büyük kaynağı Ortadoğu'dur. Yalnızca Suudi Arabistan tüm Çin petrol ithalatının yaklaşık dörtte birini karşılamaktadır. Enerjiye erişim Çin'in Ortadoğu'daki çıkarlarının en önemlisidir. Ancak Çin bölgedeki ABD'nin diğer stratejik çıkarlarını hedef alma konusunda da bir politika izlemektedir. Çin bölgede ABD ve Rusya'nın ardından üçüncü en büyük silah tedarikçisi konumundadır (Kılıç, 2020: 294-296).

4.3. ÖNLEYİCİ SAVAŞ DOKTRİNİ KAPSAMINDA ABD'NİN AFGANİSTAN VE IRAK SAVAŞI

4.3.1. Uluslararası Toplumun Desteği ve Afganistan Savaşı

11 Eylül saldırıları, Yeni Muhafazakar düşüncenin ABD yönetiminin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasını yönlendirmede etkin bir rol üstlenmesine yol açmıştır. 11 Eylül sonrası ABD geleneksel dış politika stratejisi olan çevreleme ve caydırıcılık stratejisini terk etmiş yerine Yeni Muhafazakarların savunduğu önceden müdahale stratejisini uygulamaya başlamıştır. Yeni Muhafazakarlar 11 Eylül sonrası düşmanı “terörizm”

olarak tarif etmiş ve gerekirse bu savaşın çok uzun yıllar sürebileceğini de belirtmiştir. Bu bağlamda ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikası 11 Eylül sonrasında Yeni Muhafazakarların hazırladığı "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" çerçevesinde şekillenmiştir. Afganistan saldırısı ise bunun ilk belirleyicisi olmuştur (Akdemir, 2011: 316).

ABD, 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terör saldırılarının hemen ardından, bu saldırıların arkasındaki asıl sorumlu olarak Usame bin Ladin'i işaret etmiştir. Saldırıların organizatörü olarak görülen Usame bin Ladin'in, Afganistan'daki Taliban yönetimi tarafından barındırıldığı ve korunmuş olduğuna dair gerekçe ile 8 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a karşı bir hava harekâtı başlatmıştır. Operasyon ile Taliban rejiminin cezalandırılması ve yıkılması amaçlanmıştır. Ayrıca, bu operasyon, ABD'nin uluslararası politika ve güvenlik stratejisindeki kararlılığını göstermek ve dünya genelindeki "haydut devletler" ile cihatçı gruplara karşı net bir duruş sergilemek amacı taşımaktaydı. ABD, bu harekâtla, terörizme destek veren ve uluslararası düzeni tehdit eden devletlere karşı güçlü bir yanıt vererek, Washington'un global politikadaki kararlılığını ve gücünü gözler önüne sermeyi hedeflemiştir (Uslubaş, 2005: 240).

11 Eylül saldırıları sonrası terörle mücadele Amerikan dış politikasının odak noktasına oturmuştur. 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarının ardından Bush yönetimi Amerika'nın gidişatına yön verecek ulusal bir politika oluşturmuştur. Esas itibarıyla politikası sorumluları bulup adalet önüne çıkarmaktı. ABD bunu yaparak Afganistan'daki terör örgütünü devre dışı bırakacak ve teröristlerin ABD'ye karşı daha fazla saldırı yapmasını engelleyecekti. Saldırıların ardından Bush ilk konuşmasında, politikayı yalnızca terörist failleri değil aynı zamanda onları barındıran ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletmiştir. 11 Eylül saldırılarından bir gün sonra ise NATO tarihinde ilk kez müttefiklerinden birine yapılacak bir saldırının tüm üyelere yapılmış sayılacağını ifade eden 5. Maddeyi onaylayarak uygulamaya koymuştur. BM dahil olmak üzere çok uluslu kuruluşlar terörle mücadeleyi güvenlik gündemlerinin en üstüne yerleştirmiştir (Sadık ve İspir, 2021: 129). BM Güvenlik Konseyi 12 Eylül 2001 tarihinde 1368 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu kararında, 11 Eylül terör saldırılarını şiddetli bir şekilde ayıplamış ve bu eylemin dünya barışını ve güvenliğini tehdit ettiğini belirtmiştir (Acet ve Doğan, 2017: 61).

BM Genel Kurulu 12 Eylül'de terör saldırılarını kınamış ve ABD ile dayanışma içinde olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda 11 Eylül'ün faillerinin yakalanıp yargı önünde

hesap vermelerinin sağlanması için uluslararası iş birliği çağrısında bulunulmuştur (Ryan, 2007: 55). ABD'nin terörle mücadele stratejisinin ilk merkezi olan Afganistan durağında gerek Avrupalı ülkeler gerekse NATO işgal eyleminin ilk aşamasında Amerika'ya destek vermiştir. NATO 11 Eylül saldırılarının beşinci madde ile mütalaa edildiğini açıklayarak diğer ülkelerden de Amerika'ya destek çağrısında bulunmuştur (Birer, 2002: 134).

ABD saldırılardan sorumlu tuttuğu El-Kaide örgütünün Afganistan'da bulunan lideri Usame bin Ladin'in iadesini ve tüm El-Kaide örgütünün ya teslim edilmesini ya da sınır dışı edilmesini istemiştir. Washington yönetiminin tüm ısrarlarına rağmen Taliban'ın Ladin'i teslim etmemiştir. 11 Eylül ABD'nin Afganistan müdahalesinin en önemli gerekçesi olmuştur. 11 Eylül saldırıları ABD tarafından sivilleri ve askerleri hedef alan el-Kaide'nin gerçekleştirdiği bir terör saldırısı olarak kabul edilmiştir. Yeni dünya düzeninin başlangıcı olan bu olay, Ortadoğu'yu yeni bir politik sürece sürüklemiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla dünya hegemonyasını elinde tutmayı ve Ortadoğu'da denge unsuru olmayı planlayan ABD'nin dış politikasının merkezi terörle mücadele olmuştur. 11 Eylül saldırısının planlayıcısı olarak El-Kaide'nin sorumlu tutulmasıyla ABD uluslararası alanda kendine destek bularak Afganistan'a saldırmıştır (Kepsutlu, 2016: 67).

ABD İngiltere ile birlikte kırktan fazla ülkenin desteğini alarak Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nu 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'daki El-Kaide hedeflerini bombalayarak başlatmıştır (Sahill, 2019: 194). ABD tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne yapılan bildirimde operasyonun meşru müdafaa hakkı çerçevesinde gerçekleştirildiği belirtilmiştir. ABD kamuoyunda ise çoğunlukla ülkenin öncelikli olarak ele alması gereken ciddi bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya olduğu, terörizme karşı savaşın gerekliliği ve tüm zorluklara rağmen ABD'nin operasyonda düşmanı yeneceği düşüncesi hakim olmuştur (Erdağ, 2022: 85). Rusya ve Çin'in de bu operasyonda desteğini alan ABD aynı zamanda imzaladığı askeri iş birliği anlaşmaları çerçevesinde Özbekistan'ın Hanabad ve Kokayda, Kırgızistan'ın Manas ve Tacikistan'ın Duşanbe ve Kulyab askeri üslerine Amerikan askerleri yerleştirmiş ve bu üsleri kullanarak Afganistan'a askeri operasyonu gerçekleştirmiştir (Efegil, 2004: 142).

Arkasında uluslararası toplum bulunan ABD'nin terörist saldırılara karşı ilk askeri tepkisi Afganistan'a karşı olmuştur. Çünkü El-Kaide teröristleri yakalanacaksa Afgan hükümetinin devrilmesi ve "demokrasi için güvenli bir yer" haline getirilmesi

gerekiyordu. 2001 yılına kadar Afganistan'ı yöneten Taliban'ın 11 Eylül saldırılarından sonra Usame bin Ladin'i teslim etmeyi reddetmesi üzerine ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Kuzey İttifakı'nın yardımıyla Afganistan'ı işgal ederek rejimi devirmiştir (Karakoç-Dora, 2021: 177).

Müttefiklerin desteklediği Hamid Karzai başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuş, 4 Ocak 2004'te yeni bir anayasa ilan edilmiştir. Bu arada ülkede güvenliği sağlamak üzere NATO komutasında Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) adında uluslararası bir koalisyon oluşturulmuştur. 2006'da ISAF güçleri, güney Afganistan'da ABD birliklerinin yerini almaya başlamış ve Taliban militanlarına karşı operasyonlar düzenlemiştir. 2 Mayıs 2011'de ABD'nin düzenlediği bir operasyonda Usame Bin Ladin Pakistan'da öldürülmüştür. 31 Aralık 2014'te ise NATO Afganistan'dan çekilmiştir. 1 Ocak 2015'te yerini on bir bin ABD'li on üç bin beş yüz yabancı askerden oluşan "Kararlı Destek" adlı uluslararası bir misyona teslim etmiştir (Sönmezoğlu, 2017: 8-9). 15 Ağustos 2021'de Taliban'ın bölgede iktidarı ele geçirmesinin ardından 20 yıllık savaş sona ermeye başlamış ve 30 Ağustos'ta ABD askeri bölgeden dönemin başkanı Joe Biden'ın kararıyla çekilmiştir.

Sonsuz Özgürlük Operasyonu ile Afganistan'da 1996'dan beri yönetimde yer alan Taliban dönemi sona erdirilmiştir. Ancak ABD'nin Afganistan'daki asker sayısının her geçen yıl artırılmasına gerek görülmüştür. Afganistan'da Kasım 2001'de 1.000 olan Amerikan askeri sayısı 2002 yılında 10 bin ve 2010 yılında 100 bine ulaşmıştır. ABD, Afganistan'da Taliban ve El-Kaide ile mücadelede asker sayısını belki de hiç tahmin etmediği oranda artırmak zorunda kaldığı gibi operasyonun başlatılmasından yaklaşık on yıl sonra temel amaçlarından birisi olan El-Kaide terör örgütü lideri Usame bin Ladin'i 2011 yılında etkisiz hale getirmiştir. Bu yönüyle küresel terörizmle mücadele ABD bakımından uzun ve oldukça yıpratıcı bir savaş olmuştur (Erdağ, 2022: 86-87).

Afganistan Savaşı'nın ABD için ekonomik maliyeti, savaşın süreci boyunca önemli bir ekonomik yük oluşturmuştur. 2003 yılında, savaşın ilk yıllarında yapılan harcama yaklaşık 17 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir. 2004 yılında bu maliyet 15 milyar dolara düşerken, 2005 yılında 21 milyar dolara yükselmiştir. 2006 yılı, 19 milyar dolarla önceki yıllara yakın bir maliyet gösterirken, 2007 yılında maliyetin artışı gözlemlenmiştir ve 31 milyar dolara çıkmıştır. 2008 yılına gelindiğinde, harcamalar 39 milyar dolara ulaşmış ve 2009 yılında daha da artarak 56 milyar dolara çıkmıştır. 2010 yılı, savaşın en

yüksek maliyetli yılı olmuştur; harcamalar 94 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2011 yılında ise bu maliyet zirveye ulaşmış ve 107 milyar dolara çıkmıştır. Ancak, 2012 yılında biraz gerileyerek 101 milyar dolara inmiştir. 2013 yılında harcamalar 86 milyar dolara düşerken, 2014 yılında 77 milyar dolara ve 2015 yılında 58 milyar dolara kadar azalmıştır. 2001 ve 2015 yılları arasındaki toplam maliyet, Afganistan Savaşı'nın ABD'ye yaklaşık 686 milyar dolara mal olduğunu göstermektedir (Belasco, 2014: 15).

1941 Pearl Harbor baskınından beri ilk kez 11 Eylül 2001'de kendi topraklarında saldırıya uğrayan ve 3000'den fazla sivil yurttaşını kaybeden ABD'ye Türkiye ilk andan itibaren resmen destek vermiştir. Türkiye'nin bu tavrı, meşru müdafaa gerekçesiyle de olsa, Afganistan'a müdahale ederek tüm İslam dünyasını karşısına almış olmaktan çekinen Amerikan yönetimini ziyadesiyle memnun etmiş, buna karşılık 15 yıldan fazla bir zamandır sürdürdüğü terörle mücadelesini Batı dünyasına kabul ettirmekte zorlanmış olan Türkiye de önemli bir fırsat yakalamıştır. Afganistan operasyonunun başlamasıyla Türkiye, Kuzey İttifakı'na askeri ve teknik yardım sağlamakla kalmamış, oluşturulan uluslararası güce (International Security Assistance Force-ISAF) asker gönderen ilk Müslüman ülke olmuştur (Türkmen, 2012: 175).

4.3.2. ABD'nin Demokratik Toplum İnşa Projesi ve Irak Savaşı

11 Eylül sonrasında Başkan Bush'un adıyla yeni Amerikan dış politikasının temel felsefesini oluşturan Bush Doktrini açıkça dünyayı yeniden Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ikili bir ayrıma tabi tutmuştur. Yeni Amerikan politikasında artık "Sovyet tehdidi" retoriğinin yerini "terör tehdidi" retoriği almıştır (Sakellarpoulos ve Sotiris, 2008: 208-235). Bu çerçevede 11 Eylül sonrasında küresel fay hattı Batı tarzı liberal demokrasi ile Arap/Müslüman dünyasındaki yerleşik totaliter kültür arasındaki mücadeleden geçmektedir. Bush yönetimi için söz konusu Arap/Müslüman dünyası yani Ortadoğu ve yerleşik totaliter kültür, El Kaide'yi besleyen, terörizme çanak tutan bir bataklıktır (Woodward, 2005: 35-38). ABD açısından bu bataklığın bir an önce kurutulması gereklidir. Bu bataklığı kurutmanın yolu da Ortadoğu'da demokratik idealler, siyasi ve ekonomik bireysel özgürlükler, kadın hakları, eşitlikçi bir hukuk düzeni gibi liberal düşünce sistemini yerleştirmekten geçmektedir. Böylece Ortadoğu'da ideolojik ve siyasi yapı değişecek ve bölgede terörizme zemin hazırlayan şartlar da ortadan kalkmış olacaktır (Taheri, 2005: 295-301). 11 Eylül sonrasında Washington'un amacı Arap ülkelerini modernleştirmek, Ortadoğu'yu siyasi, ideolojik ve sosyo-

ekonomik düzlemlerde küreselleşen dünyanın bir parçası haline getirmektir. Irak saldırıları ise bu projenin ilk yansımasıdır (Akdemir, 2011: 317).

Bush için Irak ve Afganistan gibi ülkeler askeri araçlarla dönüştürülmeli ve demokratikleştirilmelidir. Demokratik değerlere uygun hale getirilmelidir. Çünkü demokrasi hem ahlaken bir zorunluluk hem de stratejik olarak faydalıdır (Smith, 2000: 85). Afganistan'a gerçekleştirilen askeri müdahale ile Taliban rejimine son verilmesi ve El-Kaide'nin zayıflatılarak Afganistan-Pakistan sınırında bulunan dağlara çekilmesi ile birlikte Bush, terörizmle savaş bağlamında Saddam Hüseyin rejimini gündemine almıştır. Böylece Irak, Bush yönetimi tarafından 20 Mart 2003 tarihinde kitle imha silahları geliştirdiği ve El-Kaide ile beraber hareket ettiği gerekçeleri öne sürülerek işgal edilmiştir. Yönetim tarafından belirtilen bu iki resmi gerekçe Irak'ın işgalini Amerikan ve dünya kamuoyu nezdinde meşru kılmak amacıyla ileri sürülmüştür (Boz, 2024: 55).

11 Eylül saldırılarından hemen sonra BM Güvenlik Konseyi'nin, NATO'nun ve AGİT'in ABD ile iş birliği içinde harekete geçmeleri çok taraflı bir uluslararası iş birliği imkanını ortaya koymuştur. 2001 yılındaki Afganistan operasyonu uluslararası toplumun desteğiyle gerçekleştirilmiştir. ABD, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu, bu silahları bir gün kullanabileceği ve ileride nükleer silaha da sahip olabileceği gibi sunduğu gerekçelerle Irak'a müdahale kararı almıştır. Bu kararın temelinde demokratikleşmenin terörizmin kökünü kazıyacağına yönelik bir inanç yatmaktadır. Bush döneminde çok taraflılık ve müttefiklerin desteği olmasa da demokrasinin yayılması gerekliliği hakim olmuştur. Bu bağlamda 2003 yılında gerçekleşen Irak müdahalesi ABD'nin az sayıdaki müttefiki hariç uluslararası toplum tarafından benimsenmemiştir (Ozan, 2019: 22-23).

ABD ve İngiltere tarafından 1998 yılında gerçekleştirilen Çöl Tilkisi Operasyonu, Irak'ın kitle imha silahları programına ilişkin uluslararası denetimleri artırma ve bu konuda bir baskı oluşturma amacını taşımıştır. Ancak, bu operasyonun ardından Irak'ın BM silah denetçileri ile ilişkileri sürekli olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Irak yönetimi, bu süreçte iş birliği konusunda isteksiz bir yaklaşım benimsemiştir. BM Genel Sekreterinin denetim ve iş birliği konusundaki çeşitli girişimleri de sonuçsuz kalmış ve Irak'ın kitle imha silahlarıyla ilgili şeffaflık sağlaması yönündeki çağrılar yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda, BM Güvenlik Konseyi, Irak'ın uluslararası yükümlülüklerine uyması için daha somut bir çerçeve oluşturmak amacıyla 8 Kasım 2002 tarihinde 1441 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karar, Irak'ı koşulsuz iş birliği yapmaya çağırmış ve bu iş birliğinin belirli

bir takvime bağlanmasını öngörmüştür. Belirlenen takvim doğrultusunda, Irak yönetimi 7 Aralık 2002 tarihinde BM'ye, ülkesindeki kitle imha silahlarının bir dökümünü sunarak bu silahların varlığı hakkında bilgi vermiştir. Ancak, bu liste ABD yönetimi tarafından tatmin edici bulunmamıştır (Arı, 2004: 604).

Mart 2003'te BM silah denetim heyeti başkanı Hans Blix, bir raporunda Irak'ın kendileriyle iş birliğini arttırdığını fakat kararlara ne kadar uyduğunu tespit etmek için zamana ihtiyaç duyduklarını belirtmesine rağmen ABD ve İngiltere bu açıklamayı kendileri açısından uygun görmemiştir. Bunun üzerine İngiltere'nin BM temsilcisi bir açıklama yaparak 17 Mart 2003'te Irak konusundaki diplomatik sürecin sona erdiğini bildirmiştir. Bu açıklamanın hemen sonrasında BM silah denetçileri Irak'tan tahliye edilmiştir. ABD Başkanı Bush, Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı 48 saat içinde terk etmezlerse savaşın çıkacağını belirtmiştir. Bu suretle 20 Mart 2003'te "Irak'a Özgürlük Operasyonu" adı verilen Irak'ı işgal süreci başlamıştır (Yılmaz Şahin, 2016: 334-335).

Savaş kısa sürmüş, 9 Nisan'da Bağdat ele geçirilmiştir. ABD'li Paul Bremmer, Irak Sivil Yöneticisi olarak atanmış ve bir işgal yönetimi oluşturulmuştur. Bu yönetim, Temmuz 2003'te Iraklılardan oluşan Geçici Yönetim Konseyi'ni atamıştır. Saddam Hüseyin 13 Aralık 2003'te yakalanmış ve yargılanmak üzere hapsedilmiştir. Mart 2004'te Geçici Anayasa ilan edilmiş buna dayanarak İyad Allavi başbakanlığa getirilmiştir. 30 Ocak 2005'te düzenlenen seçimler neticesinde Geçici Ulusal Meclis oluşturulmuştur. Nisan 2005'te Irak Cumhurbaşkanlığı görevine Geçici Ulusal Meclis tarafından Celal Talabani seçilmiştir. Saddam Hüseyin 2006 yılında idam edilmiştir. 2008 yılında Irak hükümeti ve ABD arasında, ABD'nin Irak şehirlerinden 2009 yılında çıkması ve 2011 yılında ülkeyi tamamen terk etmesine yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Bu bağlamda ABD 2011'de Irak'taki askeri varlığını sonlandırmıştır (Sönmezoğlu, 2017: 283-284).

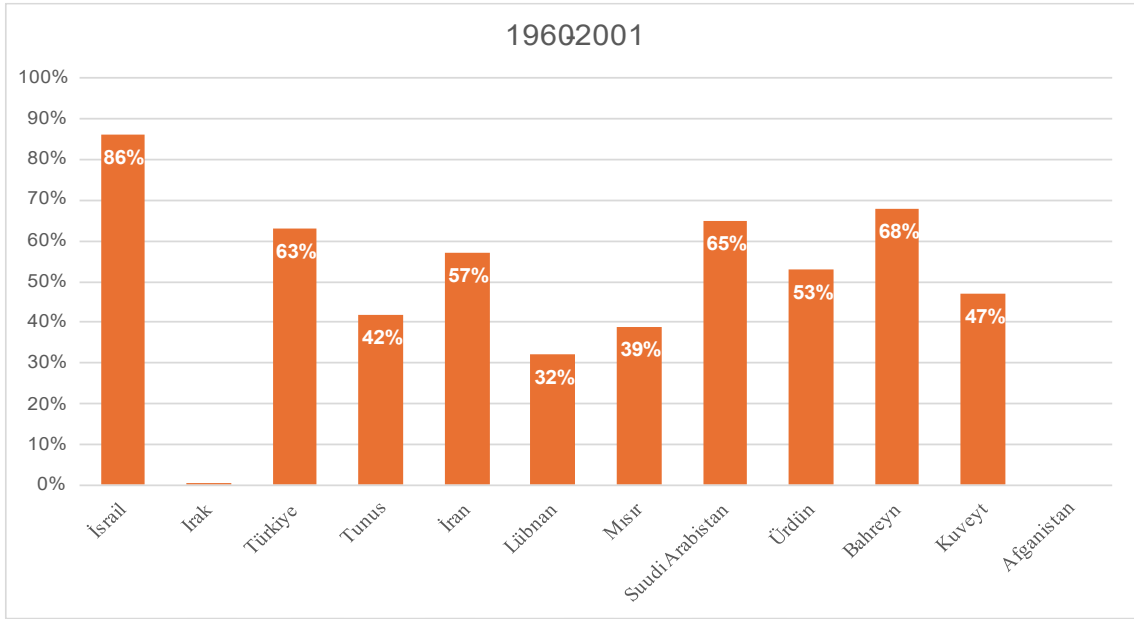
ABD, 2003 yılında Irak operasyonunu başlatmadan önce, BM Güvenlik Konseyi'nde veto engelleriyle karşılaşmıştır. Fransa, Rusya ve Çin, Irak ile savaş yapma gerekçelerini kabul etmemiş ve bu ülkeler, ABD'nin bu askeri müdahale için sunduğu argümanları yeterli bulmamışlardır. BM Güvenlik Konseyi'ndeki bu ret, uluslararası toplumda Irak Savaşı'nın meşruiyeti konusunda önemli bir tartışma başlatmıştır. Bu ret, yalnızca BM Güvenlik Konseyi ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda çeşitli ülkeler ve bölgeler tarafından da desteklenmemiştir. Almanya, Türkiye ve birçok Ortadoğu'daki İslam ülkeleri, operasyonun gayrimeşru olduğunu belirterek, ABD'nin askeri müdahalesine karşı

çıkılmışlardır. Bu ülkeler, savaşın uluslararası hukuk ve BM normları açısından uygun olmadığına inanmış ve savaşın alternatif yollarla çözülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Özellikle, herhangi bir küresel terör tehdidinin BM çatısı altında barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Afganistan, bu bağlamda bir farklılık göstermiştir. Uluslararası toplum, özellikle Irak Savaşı'na ABD'nin askeri müdahalesini desteklememiştir. Bu durum, savaşın uluslararası destek bulmasını zorlaştırmış ve ABD için ekonomik ve diplomatik maliyetleri artırmıştır. Irak'taki askeri operasyonun uluslararası alanda yeterince desteklenmemesi, ABD'nin askeri ve siyasi stratejileri üzerinde büyük bir baskı oluşturmuş ve savaşın meşruiyeti ile stratejik başarısı konusundaki tartışmaları daha da derinleştirmiştir (Gözen, 2004: 186).

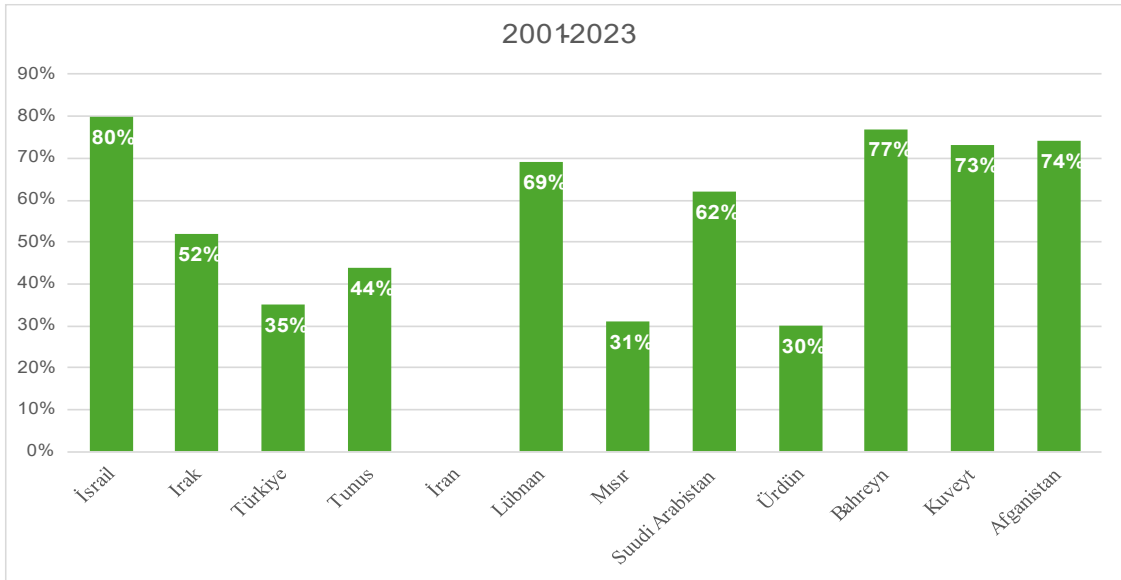
Savaş sonrası ABD'nin Irak'ı işgal ederken öne sürdüğü gerekçelerin geçerliliğinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Saddam Hüseyin'in başta El-Kaide olmak üzere terör örgütlerine destek verdiğine ilişkin hiçbir somut kanıt ortaya konulamadığı gibi, Irak'ın kitle imha silahlarının olduğu iddiası da boş çıkmıştır. CIA direktörü George J. Tenet'in deyişiyle Irak'ta kitle imha silahı bulgularını ortaya çıkarmanın “kesin sonuç” olduğu yönünde Bush yönetiminin vaatlerinin tersine, çıkarmayı takip eden haftalar ve aylarda silah denetçileri herhangi bir stok bulamamıştır. Kitle imha silahlarının bulunmayışı, Beyaz Saray'ın Irak'ı işgal etmesinin gerekçesini yok etmiştir (Hook ve Spanier, 2020: 308). Yine savaş sonrası Irak'a barış ve demokrasi de gelmemiştir. ABD'nin başarısız uygulamaları sonucunda ülkede büyük bir “güvenlik boşluğu” meydana gelmiştir (Yılmaz Şahin, 2016: 338).

2003 Irak Savaşı'nın ABD için ekonomik maliyeti, savaşın süreci boyunca önemli bir ekonomik yük oluşturmuştur. 2003 yılında, savaşın başlangıcıyla birlikte ABD, 51 milyar dolarlık bir harcama yapmıştır. Bu maliyet, savaşın ilerleyen yıllarında artış göstermiştir. 2004 yılında harcamalar 77 milyar dolara, 2005 yılında 79 milyar dolara ve 2006 yılında 96 milyar dolara çıkmıştır. Savaşın mali yükü, 2007 yılında 131 milyar dolarla zirveye ulaşmış, 2008 yılında ise 144 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2009 yılında, ABD'nin savaş harcamaları 93 milyar dolara gerilemiş, 2010 yılında 65 milyar dolara düşmüştür. Ancak, savaşın etkileri ve sürdürülen askeri operasyonlar, 2011 yılında harcamaların 47 milyar dolara düşmesine rağmen, 2012 yılında 20 milyar dolara ve 2013 yılında 8 milyar dolara kadar inmiştir. 2014 ve 2015 yıllarında ise, harcamalar sırasıyla 5 milyar dolara düşmüştür. Bu yıllar arasındaki toplam harcama miktarı, 2003 ve 2015 yılları arasında,

ABD'nin Irak Savaşı için toplamda 815 milyar dolar gibi büyük bir ekonomik yük üstlendiğini göstermektedir (Belasco, 2014: 15).

Şekil 4.1. ABD'nin 1960-2001 yılları arasında Ortadoğu ülkelerine yapılan toplam silah transferleri ihracatındaki payı. (<https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/CSVResult>, 2024).

Şekil 4.2. ABD'nin 2001-2023 yılları arasında Ortadoğu ülkelerine yapılan toplam silah transferleri ihracatındaki payı. (<https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/CSVResult>, 2024).

Şekil 4.1 ve şekil 4.2’de görüldüğü üzere 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD’nin Ortadoğu’daki silah ticaretinde önemli dalgalanmalar meydana gelmiştir. Özellikle Irak ve Afganistan’a silah ihracatı yüzdesi artmıştır. Bu ülkelerin yanında Tunus, Lübnan, Bahreyn ve Kuveyt ülkelerinde de 11 Eylül sonrası artış gözlemlenmektedir. Diğer Ortadoğu ülkeleriyle olan silah ticaretinde ise bölgedeki payını korumaya çalışan bir politika izlediği anlaşılmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrasında bölgedeki artan istikrarsızlık ortaya çıkan çatışmalar, savaşlar, terörle mücadele adı altındaki çeşitli operasyonlar vesilesiyle ABD bu bölgede silah pazarındaki yerini korumaya ve payını artırmaya yönelik politikalar izlemiştir.

ABD’nin Ortadoğu’da varlığını artırmaya yönelik politika olan silah ihracatının yanında kurmuş olduğu üsleri de bu politikada önemli bir yer tutmaktadır. Irak’ta El Assad Hava Üssü, İsrail’de Dimona Radar Tesisi ve Mashabim Hava Üssü, Ürdün’de Muwaffaq Salti Hava Üssü bulunmaktadır. Kuveyt’te birlikler için ara istasyon görevi gören Ali Al Salem Hava Üssü, Umman’da El-Musannah Hava Üssü, Katar’da Ortadoğu’daki en büyük ABD üssü olan Al Udeid Hava Üssü, Türkiye’de İncirlik Hava Üssü, Birleşik Arap Emirlikleri’nde Al Dhafra Hava Üssü ve Fujairah Deniz Üssü yer almaktadır (Wallin, 2018: 3-10).

ABD'nin Orta Doğu'daki askeri varlığı, özellikle 2011 yılında Afganistan'da 100 bini, 2007 yılında ise Irak'ta 160 bini geçerek zirveye ulaşmıştır. Ancak 2021'de Afganistan'dan çekilmesinin ardından bu sayı önemli ölçüde azalmış olsa da hala bölgeye dağılmış yaklaşık 30 bin ABD askeri bulunmaktadır. Orta Doğu'daki en büyük ABD üssü, Katar'da bulunan Al Udeid Hava Üssü'dür. Bu üs, 1996 yılında kurulmuştur. ABD'nin Suriye’de, özellikle ülkenin kuzeydoğusunda, El Omar Petrol sahası ve El Şaddadi gibi üslerde yaklaşık 900 askeri bulunmaktadır. Ayrıca, Suriye’nin Irak ve Ürdün sınırı yakınında Al Tanf garnizonu olarak bilinen bir karakol da mevcuttur. Bu üsler, IŞİD’e karşı yürütülen operasyonların önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Irak’ta ise Birlik III ve El-Esad hava üssü gibi tesislerde dağılmış 2 bin 500 personel görev yapmaktadır. Bu birlikler, yerel güçlere danışmanlık hizmetleri sunmanın yanı sıra, IŞİD ile mücadelede de aktif rol oynamaktadır. Bölgedeki önemli müttefiklerden biri olan Ürdün’de ise yüzlerce ABD’li askeri eğitmen bulunmaktadır. Bu personel, yıl boyunca Ürdün ordusuyla birlikte kapsamlı tatbikatlar düzenleyerek, yerel güçlerin kapasitesini artırmayı hedeflemektedir. Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde de ABD birlikleri, müttefiklere güvence sağlamak, eğitim vermek ve gerektiğinde bölgedeki operasyonlara

destek olmak amacıyla varlıklarını sürdürmektedir (Euronews, 2024). Bu durum, ABD'nin Orta Doğu'daki stratejik hedefleri doğrultusunda bölgesel güvenliği sağlama çabalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

4.4. OBAMA’NIN SEKİZ YILLIK DÖNEMİ VE STRATEJİK SABIR POLİTİKASI

Obama, 2009 yılında göreve geldiğinde, selefi George W. Bush’un dış politika anlayışından köklü bir değişim yapma çabasına girmiştir. Bush yönetiminin ana stratejisi, 11 Eylül saldırılarının ardından terörle mücadeleye odaklanmıştır. Bush’un stratejisi, terör örgütlerini tespit edip ortadan kaldırmayı ve kitle imha silahlarının yayılmasını engellemeyi öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Bu yaklaşım, özellikle Kuzey Kore, İran ve Irak gibi ülkeleri “şer eksen” olarak tanımlayarak, bu ülkelerin silahlanma kapasitelerini hedef almayı ve küresel güvenlik tehditlerini önlemeyi amaçlıyordu. Bush yönetimi, bu strateji çerçevesinde önleyici müdahale ve tek taraflı hareket etme doktrinini benimsemiştir (Çetinoğlu, 2019: 1155-1156). Bush yönetimi sert, saldırgan, tek-taraflı realist çizgide bir mücadele içerisine girerken Obama yönetimi daha rasyonel, çok taraflı, iş birliği esaslarına dayalı bir strateji izlemiştir. Obama değişim ve dönüşüm stratejileri ile yönetime gelmiş ve Bush’un politikalarına kıyasla yeni bir süreç içerisine girilmesi gerektiğini öne sürmüştür.

Obama’nın dış politika stratejisi, selefi George W. Bush’un yaklaşımından belirgin bir şekilde farklılık göstermiştir ve bu farklılık, üç temel hedef etrafında şekillenmiştir. İlk hedef, ABD’nin uluslararası arenada yeniden güçlü bir şekilde varlık göstermesidir. Bush döneminde, ABD’nin uluslararası ilişkilerdeki rolü ve saygınlığı, askeri müdahaleler ve tek taraflı politikalar nedeniyle zayıflamıştır. Obama, bu durumu tersine çevirmek ve ABD’nin uluslararası alandaki liderliğini ve etkisini yeniden inşa etmek için uluslararası örgütleri ve çok taraflı diplomasi süreçlerini yeniden ön planda tutmayı amaçlamıştır. İkinci hedef, Bush döneminde sıkça başvurulan baskı ve askeri müdahale yöntemlerinden uzaklaşarak, yumuşak güç ve demokratik ilkeler gibi araçlarla dış politikayı şekillendirmektir. Obama, bu yaklaşımı benimseyerek, kültürel etki, diplomatik ilişkiler ve uluslararası normlar çerçevesinde bir dış politika stratejisi geliştirmeyi hedeflemiştir. Son olarak, Obama dış politikanın temel aracı olarak sorunlarda öncelikle diplomasiyi kullanmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda, askeri gücün yanı sıra diplomatik yolları kullanarak, küresel sorunlara daha yapıcı ve uzun vadeli çözümler bulmayı

amaçlamıştır. Obama yönetimi, askeri müdahalelerin yerine diplomatik müzakereleri ve uluslararası iş birliğini teşvik etmeye çalışmış, bu sayede hem askeri güç kullanımını azaltmayı hem de daha sürdürülebilir güvenlik çözümleri geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu üç temel hedef, Obama'nın dış politikasında askeri güç kullanımını azaltma, uluslararası iş birliğini artırma ve diplomatik çözümleri ön planda tutma yönündeki kararlılığını yansıtmaktadır. Obama, bu stratejilerle hem ABD'nin uluslararası alandaki rolünü yeniden yapılandırmayı hem de küresel barış ve istikrarı desteklemeyi amaçlamıştır (Özdemir, 2018: 65).

Barack Obama 17 Nisan 2009'da İspanya'da yaptığı konuşmada ABD'nin dünyanın en güçlü ve zengin ülkesi olduğunu ancak terörizm, iklim değişikliği gibi meselelerde uluslararası sorunlarla mücadelede “sadece” tek bir ülke olduklarını ve bu meseleleri tek bir ülkenin çözemeyeceğini, iş birliği gerektiğini vurgulamıştır. Obama'ya göre ABD kendi güvenliğini sağlarken diğer ülkelerle ve toplumlarla birlikte ortak güvenlik ve ortak refahı düşünerek hareket etmelidir. ABD Ortadoğu'daki mücadelesinin geri kalanında bölgesel güçleri eğitmeyi, silahlandırmayı ve ardından hedefle çarpıştırmayı seçmiştir. Obama böylelikle hem ekonomik anlamda hem de askeri olarak alacağı riskleri minimuma indirmiştir. Bu bağlamda Irak'tan 2011 yılında çekilmiştir. Afganistan'da da ABD'nin “Küresel Terörizmle Mücadele” adı altında 2001 yılındaki işgalle birlikte, 50'den fazla ülkenin katılımıyla NATO'ya bağlı uluslararası destek gücü (ISAF) görevini 2014 yılında sonlandırarak yerini “Kararlı Destek” misyonuna bırakmıştır (Kepsutlu, 2016: 226-228).

Obama yönetimi, dış politika stratejilerinde yumuşak güç unsurlarının ön planda tutulmasının kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, özellikle Bush döneminde uluslararası kamuoyunda zedelenmiş olan ABD imajını onarma ve yeniden inşa etme amacı taşıyordu. Obama, bu stratejiyi benimseyerek, ABD'nin uluslararası ilişkilerde daha olumlu bir profil çizmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, Obama yönetimi kamu diplomasisi faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Bush döneminde, Irak Savaşı ve terörizme karşı savaş gibi askeri müdahaleler, ABD'nin uluslararası toplumdaki imajını olumsuz yönde etkilemişti. Bu durum, ABD'nin değerlerine ve demokratik normlara olan güveni zedelemiştir. Obama yönetimi, bu imaj sorununu gidermek amacıyla, daha şeffaf, işbirlikçi ve diyalog odaklı bir dış politika anlayışını benimsemiştir. Bu çerçevede, Obama, diplomatik ilişkilerde ve uluslararası iş birliğinde yumuşak güç unsurlarını kullanarak, hem ABD'nin uluslararası prestijini yeniden kazanmayı hem de küresel

sorunlara daha etkin ve insan odaklı çözümler geliştirmeyi hedeflemiştir (Bilensoy, 2018: 64).

Obama, ABD dış politikasında önemli bir değişim vurgusu yaparak, ülkesinin ne Afganistan'da ne de Irak'ta toprak, nüfuz ya da askeri üs arayışında olmadığını belirtmiştir. Obama'nın bu vurgusu, ABD askerlerinin bu topraklardan en kısa sürede çekilmesi gerektiğini, savaşların uzun vadeli ve belirsiz hedefler doğrultusunda sürdürülmesinin uygun olmadığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Obama yönetimi, savaşın her iki ülke üzerindeki uzun vadeli etkilerini minimize etmek ve bölgesel istikrarı sağlamak amacıyla, askeri varlığın azaltılmasını ve çekilme süreçlerinin hızlandırılmasını öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Filistin-İsrail sorunu hakkında da önemli bir görüş belirtmiştir. Obama, bu sorunun çözümünün, iki ulusun birbirlerinin yaşam hakkını tanınması ve iki devletin varlığını kabul etmesiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Obama'nın 2010 Belgesi, Irak Savaşı'nın resmi olarak sona erdiğini belirterek, savaşların hedeflerinin ve sürelerinin net bir şekilde belirlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu belge, Irak ve Afganistan gibi belirsiz hedeflere sahip savaşların yerine, net hedefleri olan ve belirli bir sonuca ulaşabileceği öngörülen mücadelelerin benimsenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, bu dönemde hükümetler arası iş birliğinin geliştirilmesi ve terörle mücadelede diplomatik kanalların etkin bir şekilde kullanılmasının gerekliliği üzerine bir bilinç oluşmuştur (Ermağan, 2012: 28).

Uluslararası kurumlara, demokrasiye, karşılıklı ekonomik bağımlılığa olan inancıyla uluslararası güvenin inşa edilmesi gerektiğini belirten Obama, ABD liderliğinde ortak çıkarları olan müttefiklerle çalışmanın gerekliliğini savunmuştur. Obama bu yüzden yaptığı politikalarla Almanya ve Fransa gibi müttefiklerinin desteğini kaybeden Bush uygulamalarından farklı olarak diğer ülkelerle müttefik olmanın önemine dokunmaktadır. Bu sebeple Obama, askeri gücü ancak ABD'nin temel çıkarları gerektirdiğinde gerekirse tek taraflı olarak kullanabileceğini, Amerika halkının, vatanının ve yaşam tarzını korumak için izin istenmeyeceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Obama ABD değerlerini teşvik ederken ABD çıkarlarını koruyan dengeli bir dış politika izlemeye çalışmıştır. "Stratejik sabır ve kararlılık" üzerinden var olan politikaların sürdürüleceğini ifade eden Ulusal Güvenlik Belgesi, güçlü ekonomi, hukuk temelli bir uluslararası düzen ve evrensel değerlere saygı çerçevesinde; güvenlik, refah ve uluslararası düzen başlıkları altında bölgesel ve uluslararası politikalarda ortaya koyulan stratejilerin devam edeceğini belirtmiştir (Grevi, 2015: 2-5).

Obama 2015 yılında bir Ulusal Güvenlik Stratejisi ilan etmiştir. Bu stratejide genel olarak tehdit olarak algıladığı durumları ortaya koyarak ulusal güvenlik stratejisinin devam etmesini sağlamayı amaçlamıştır. Obama Ortadoğu politikasını 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde stratejik sabır olarak revize etmiştir. Stratejik sabır olarak adlandırılan bu politikanın temel argümanları bölgedeki çatışmalara hemen müdahale edilmemesi veya bir müdahale olacaksa bunun bölgedeki muhalif unsurlar aracılığıyla yapılması gerektiğidir (Çetinoğlu, 2019: 1162).

Obama'ya göre, tek taraflı olarak başlatılan küresel terörizme karşı savaş, beklenen sonuçları vermemiş ve terörizmin kökünden kazınması konusunda yetersiz kalmıştır. Obama, bu yaklaşımın, terörizmi ortadan kaldırma hedefine ulaşamadığını ve bunun sonucunda durumun içinden çıkılmaz bir hal aldığını vurgulamıştır. Terörizmin ve destekçilerinin bu karmaşık ortamda varlık göstermesi, ABD'nin Irak'taki uzun süreli varlığının arzu edilen bir sonuç olduğunu göstermektedir. ABD'nin Irak'ta bulunması, ülkenin iç işleyişine ve güvenliğine odaklanmasını gerektirmiş ve bu durum, ABD'nin dikkatini diğer bölgesel sorunlara kaydırmasını engellemiştir. Bu bağlamda, Bush yönetiminin Obama'ya devrettiği Irak, yalnızca askeri bir işgal bölgesi değil, aynı zamanda karmaşık bir güvenlik ve siyasi kriz ortamı olarak nitelendirilebilir. Irak, savaş sonrası dönemde istikrarsızlık ve çatışmalarla boğuşan bir ülke olarak, terörizmin ve çeşitli bölgesel aktörlerin etki alanına girmiştir. ABD'nin Irak'taki askeri ve siyasi varlığı, bu tür tehditlerle mücadele ederken, aynı zamanda bölgesel dengeyi koruma amacı taşımıştır. Ancak, bu durum ABD'nin diğer küresel stratejik hedeflerine odaklanmasını zorlaştırmış ve Orta Doğu'daki genel güvenlik durumunu daha da karmaşık hale getirmiştir. Bush Irak'ı işgal ederken ülkenin kitle imha silahlarından arındırmak, Saddam'ı devirmek ve sözde demokratik bir ülke haline getirmek ilkesiyle yola çıkmıştır. Saddam'ın devrilmesi dışında sonuç elde edemeyen Bush yönetimi uluslararası baskıların da etkisiyle 2011 yılını çekilme takvimi olarak belirlemiştir. Obama, Bush'un geri çekilme takvimine uymuştur. Obama, Bush döneminden kalan ekonomik krizin ana nedenini Irak savaşı olarak göstermektedir. Zira çekilme sürecine kadar İşgalin ABD açısından maliyeti 800 milyar dolara yakın olmuştur. ABD'nin Irak'tan çekilmesinin bir diğer nedeni de Irak Savaşı'nın küresel çıkarlara zarar verip ABD'nin prestijini olumsuz olarak etkilemesidir (Kepsutlu, 2016: 237-238).

2011'de başlayan Arap isyanları, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik Soğuk Savaş döneminden itibaren izlediği politikasındaki çelişkiler ve tutarsızlıkların ortaya

çıkmasına yol açmıştır. ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden Mısır'da meydana gelen kitlesel gösteriler ve Mübarek rejiminin devrileceğinin anlaşılması ABD'de ilk etapta endişeyle karşılanmıştır. Obama yönetiminin temel çekincesi, Mısır'da kurulacak yeni iktidarın Mübarek rejiminden farklı olarak ABD ve İsrail ile ilişkileri sorgulaması ihtimaliydi. ABD, Arap toplumları nezdinde büyük tepki çeken İsrail yanlısı politikalarını, halklarına hesap vermeyen otoriter rejimlerle kurduğu ittifaklar üzerinde koruyordu. Dolayısıyla Mısır'da halkın isteklerini dikkate alacak bir iktidarın, Amerikan çıkarlarına aykırı şekilde davranması mümkündü. Arap isyanlarıyla birlikte ABD'nin Mısır'a yönelik politikasında en belirleyici dinamik Mısır'daki demokratik değişimin Amerikan karşıtı bir siyasal yapıyı iktidara taşımasına engel olmaktır. ABD benzer bir siyaseti Bahreyn'deki gösteriler sırasında da benimsemiştir. Amerikan 5. Filosunun bulunduğu Bahreyn'de başlayan gösteriler Suudi Arabistan güvenlik güçlerinin yardımıyla sertlik kullanılarak bastırılmıştır. ABD'nin stratejik çıkarları toplumsal taleplere ve demokratik değişime baskın gelmiştir (Özkan, 2021: 45). Arap Baharı ayaklanmalarında ABD'nin tutumu Arap Körfezi ülkelerinin ABD'ye olan güvenini sarsmıştır. Zira Obama yönetimi Mübarek gibi onlarca yıldır müttefiki olan bir yöneticinin bir gecede düşürülmesine müdahale etmemiş aynı zamanda Mübarek'in yerine gelen Müslüman Kardeşler destekli Mursi yönetimini onaylamıştır.

ABD'nin Libya ve Suriye'de başlayan gösteri ve çatışmalara yönelik tavrı ise Mısır ve Bahreyn'den farklı olmuştur. Kaddafi ve Esad iktidarlara Soğuk Savaş döneminden itibaren Amerikan çıkarlarına tehdit olarak görülüyordu. Dolayısıyla Libya ve Suriye'de olası rejim değişiklikleri, Amerikan çıkarlarıyla daha uyumlu olacak siyasi aktörlerin iktidara gelebileceği fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ABD Avrupalı müttefikleriyle beraber hareket ederek Kaddafi rejiminin devrilmesinin önünü açan hava bombardımanına katılmıştır. Ayrıca Obama, Esad yönetimini devirmek için Ortadoğu'daki müttefikleriyle birlikte Suriyeli muhalifleri silahlandırmıştır. Irak ve Suriye'de Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) ortaya çıkışı ve geniş bir coğrafyada etkinlik kurması Obama'nın Suriye ve Ortadoğu'daki stratejisini gözden geçirmesine neden olmuştur. ABD için öncelik giderek Esad yönetiminin devrilmesinden, İŞİD tehdidinin ortadan kaldırılmasına kaymıştır. Dahası Esad yönetiminin en büyük destekçileri Rusya ve İran sahaya ağırlıklarını giderek daha fazla koymaya başlamıştır. Rusya Eylül 2015'ten itibaren Suriye'de askeri üsler kurarken, İran ise Şam yönetimine desteğini artırmıştır (Özkan, 2021: 45-50).

11 Eylül sonrası Bush tarafından "şer eksen" içerisinde görülen Suriye, ABD tarafından tehdit olarak görülmüştür. Obama'nın başkan seçilmesiyle birlikte ABD-Suriye ilişkilerinde yeni bir başlangıç yapılması istenmiştir. Ancak Irak Savaşı'nın bölgedeki mezhep ve güç dengesini bozması ve Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçramasının ardından ülkenin kaosa sürüklenmesi gibi nedenlerden ötürü Suriye, Amerikan yönetimi açısından büyük sorun teşkil etmiştir. Şam yönetiminin Rusya ve İran ile yakın ilişkilere sahip olması, ABD'nin Suriye'deki krizi istediği şekilde yönetememesine yol açmıştır. Obama yönetimi Suriye'de gösterilerin başladığı andan itibaren Suriye rejiminden şiddet unsuruna başvurmamasını ve muhalif yapılar ile görüşmesini istemiştir. Daha sonra gösteriler iç savaşa dönüp çatışmalar başlayınca BM gibi örgütleri kullanmaya ve bölgedeki Türkiye gibi etkili yapıları kullanmaya çalışmıştır. Özellikle bu sorunun çözülmesinde diplomasi aracını ön planda tutmuştur. Ancak daha sonra Esad'ın karşısında kendini konumlandıran Obama yönetimi Esad'ın gitmesi gerektiğini ifade ederek bölgeden diplomatlarını geri çağırıştır (Göngen, 2014: 14). Çünkü Obama yönetimi için Esad rejimi İran'a destek vermesi ve ülkeyi İran etkisine açık hale getirmesi, Hamas ile iyi ilişkiler içine girmesi, Hizbullah gibi örgütlere silah yardımıyla bulunması ve İsrail'e karşı olması nedeniyle bölgede istenmemektedir (Çağlar ve Aksu, 2019: 322).

Suriye, Amerikan dış politikası açısından Arap Baharı konusundaki söylem ve eylem arasındaki makası yansıtan bir örnek olarak değerlendirilebilmektedir. Eylemlerin başladığı 2011'de Obama Esad'ın halen bir değişime liderlik edebileceğini ifade etmiştir (Haas, 2018: 411). İlerleyen aylarda ise rejimin gerçekleştirdiği sivil katliamlar Esad'e olan yaklaşımın değişmesini zorlamıştır. Nihayetinde Obama Ağustos 2011'de Esad'ın koltuğunu bırakması gerektiğini açıklamıştır. Bu bağlamda ABD Aralık 2011'de muhalefetin oluşturduğu hükümeti meşru hükümet olarak tanımıştır. Ayrıca Özgür Suriye Ordusu'na yönelik eğit-donat faaliyetleri kapsamında belli bir yatırım yapmıştır (Krieg, 2016: 107).

İŞİD'in bölgede saldırgan bir şekilde yayılarak etkisini ve kapasitesini artırmasının ardından ABD, İŞİD'i "son yılların en büyük terör tehdidi" olarak açıklamıştır. 10 Eylül 2014'te Başkan Obama İŞİD'e karşı dört adımdan oluşan stratejisini açıklamıştır. İlk olarak İŞİD'in bulunduğu bölgelerden çekilmesi için hava saldırıları düzenlenmesi planlanmıştır. İkinci olarak bölgede İŞİD'le savaşan güçlerin desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Üçüncü olarak İŞİD'le mücadelenin terörle mücadele kapsamında yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Son olarak İŞİD saldırıları sonucu zor durumda

bulunan insanlara her türlü insani yardımın yapılması gerektiği savunulmuştur. Suriye iç savaşının başlamasıyla Suriye'de farklı gruplar tarafından desteklenerek güçlenen IŞİD, Kuzey Suriye'deki en büyük örgütlü güç haline gelmiştir. IŞİD'in Suriye'de muhaliflerle savaşması zamanla Esad'ın da elini kolaylaştırmıştır. Rejim tarafından saldırıları engellenemeyen IŞİD, Suriye topraklarının önemli bölgelerini ele geçirmiştir. ABD, Suriye'de stratejisini istediği şekilde uygulamaya koyamadığı gerekçesiyle eleştirilse de ABD, IŞİD'le mücadelede varlığını sürdürmeye çalışmıştır (Acet, 2018: 181). IŞİD'e karşı harekete geçen ABD, BM'nin 51. maddesi çerçevesinde her ülkenin savunma hakkının varlığına işaret etmiştir. Bu doğrultuda Bahreyn, BAE, Katar, Suudi Arabistan ve Ürdün'le işbirliği yapılması kararlaştırılarak Irak ve Suriye'nin doğusunda IŞİD'in kontrolü altında bulunan noktalara hava operasyonları başlatılmıştır (Arı, 2017: 502).

ABD'nin Suriye politikasına baktığımızda önemli hususlar karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Obama Amerikan askerlerinin dahil olacağı Irak ve Afganistan benzeri yeni bir savaşa bulaşmak istememiştir (Dueck, 2015: 85). Hem Amerikan halkı buna sıcak bakmamıştır hem de Amerikan ekonomisi böyle bir girişim için uygun durumda olmamıştır. İkinci olarak ABD, Suriye'deki dönüşüm için Rusya ile karşı karşıya gelmeyi tercih etmemiştir.

Obama döneminde İsrail-Filistin çatışmasına bakıldığında, Obama müzakerelerin savunucusu olmuştur. Bu tutumun arkasında, 2008 yılında İsrail'in Filistin'e uyguladığı sert baskı etkili olmuştur. Dışişleri Bakanı Clinton da bu süreçte, İsrail'in yerleşim politikasını değiştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu durum, İsrail tarafından endişeyle karşılanmış ve Bush yönetiminin sessizliğinin ardından, Obama yönetiminin farklı bir yaklaşım sergilemesi nedeniyle ABD-İsrail ilişkilerinin gergin bir seviyeye ulaşacağı ortaya çıkmıştır (Milton-Edwards, 2011: 94-95). Obama'nın iki ülke arasındaki çatışmayı azaltma çabaları, İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşimini geçici olarak askıya alacağına dair verdiği taahhütler ve iki ülke arasındaki diyalogun devam etmesiyle sınırlı kalmıştır. Ancak, bu gelişmelere rağmen Obama, İsrail-Filistin gerilimini sona erdirememiştir (Özdemir, 2018: 185).

Özellikle 2012 yılında ABD'nin İran nükleer müzakereleri nedeniyle İsrail'in rahatsızlığı artmaya başlamıştır. ABD ve İsrail arasındaki soğuk ilişkiye rağmen, Obama 2014'te İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı ağır saldırılar sırasında İsrail'i desteklemiştir. Bunun yanı sıra, ABD, İsrail'in hava savunma sistemlerine yönelik yardımlarını artırmıştır.

Obama, bu adımları İran ile müzakerelerin sonuçlanması halinde müttefiki İsrail'i kaybetmemek amacıyla atmıştır. Ancak 2015 yılında, Washington ve Tel Aviv arasındaki gerginlik yine İran nükleer anlaşması etrafında devam etmiştir. Netanyahu'nun bu anlaşmaya karşı çıkmasına rağmen, Obama, İsrail'in güvenliğini sağlayacağını belirterek, bir yıl sonra İsrail'e on yıl boyunca 38 milyar dolarlık yardım yapılmasını taahhüt eden bir mutabakat zaptı imzalamıştır (Zanotti, 2016: 1).

Obama, selefi Bush'un kabul ettiği Yahudi yerleşimleri inşası konusuna net bir tavırla karşı çıkmıştır. İsrail'in Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimleri inşasını, müzakere edilecek herhangi bir anlaşmanın önündeki en büyük engel olarak tanımlayan Obama yönetimi müzakereler için uygun ortamın sağlanmasının yerleşimlerin inşasının durdurulması ile mümkün olacağını belirtmiş ve İsrail'e yerleşim faaliyetlerini tamamen dondurmaya için baskı yapmıştır (Eriksson, 2023:173). Bu yüzden gayrimeşru ve barışın önünde engel olarak görülen Yahudi yerleşimleri inşası ABD-İsrail ilişkilerinin bu dönemde sarsılmasına neden olmuştur (Looney, 2019: 128). Obama yönetimi bu konudaki en net tavrını Aralık 2016'da ortaya koymuş; ABD ilk kez Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimlerini eleştiren BM Güvenlik Konseyi'nin 2234 sayılı kararında çekimser kalmıştır (Freedman, 2017: 245). Obama döneminde İsrail-Filistin arasındaki gerilim sürmüş, Obama hem İsrail'in güvenliğini sağlamayı hem de Filistinlilerin haklarını gözetken bir anlaşmayı gerçekleştirememiştir. Sonuç olarak, Obama ile Netanyahu arasındaki ilişki kötüleşmiştir. Ancak buna rağmen, iki ülke arasındaki iş birliği devam etmiştir.

4.5. TRUMP'IN KUDÜS KARARI VE YÜZYILIN ANLAŞMASI PROJESİ

Kudüs, üç semavi din için kutsal kabul edilen ve derin anlamlara sahip bir şehir olarak, Filistin-İsrail çatışmasının temel sorunlarından biri haline gelmiştir. İsrail'in 14 Mayıs 1948'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından patlak veren Arap-İsrail Savaşı sonrasında Kudüs, coğrafi olarak ikiye bölünmüştür. Şehrin batısı İsrail'in kontrolüne geçerken, doğusu Ürdün'ün egemenliğine girmiştir. Bu bölünme, şehirdeki kutsal alanların yönetimi ve erişim hakkı konusunda ciddi gerilimler ve çatışmalar doğurmuştur. 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararı, Filistin topraklarında bir Arap ve bir Yahudi devletinin kurulmasını öngören bir taksim planı sunmuştur. Bu plan kapsamında, Kudüs'ün özel bir statüye sahip olması ve BM'nin gözetimi altında yönetilmesi kararlaştırılmıştır (Canan, 2017: 3).

1967 savaşına kadar Ürdün toprağı olan Doğı Kudüs'ü işgal eden İsrail, 1980 yılında ise Kudüs'ü bölünmez başkenti olarak ilan etmiştir (Çalık Topuz, 2018: 121). İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik girişimleri, uluslararası toplum tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1980 yılında İsrail'in Kudüs'ü başkent olarak ilan etmesi üzerine, BM Güvenlik Konseyi 478 sayılı kararı alarak bu ilanı kınamış ve Kudüs'ün uluslararası bir şehir olarak tanınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu karar, BM nezdinde Kudüs'ün statüsünün değiştirilmesini gayrimeşru olarak değerlendirmiş ve devletlere büyükelçiliklerini Kudüs'e taşımamaları yönünde çağrıda bulunmuştur. Ancak, bu uluslararası kararlara rağmen, Amerikan Kongresi 1995 yılında Kudüs Büyükelçiliğı Yasası'nı kabul ederek Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımış ve ABD büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınmasını öngörmüştür. Bu yasa gereğı, her altı ayda bir Başkan tarafından onaylanması gereken karar, Clinton, George W. Bush ve Obama dönemlerinde askıya alınmış, Kudüs'ün başkent olarak tanınması ve büyükelçiliğın taşınması konusunda herhangi bir adım atılmamıştır. Trump'ın 2016 yılında ABD Başkanı olarak göreve başlamasıyla birlikte, bu konuda Amerikan politikası köklü bir değişikliğe uğramıştır. Trump, 6 Aralık 2017 tarihinde 1995 Kudüs Büyükelçiliğı Yasası'nı imzalayarak Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımış ve ABD büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınmasını resmen onaylamıştır. Bu karar, Trump'ın seçim kampanyasında vaat ettiğı bir konu olarak, Kudüs'ün statüsü sorununu müzakerelerde ele alınan bir konu olmaktan çıkararak İsrail'in çıkarlarını destekleyen bir adım olarak değerlendirilmiştir. Trump'ın bu kararı, hem Arap ülkelerinin hem de uluslararası kamuoyunun sert tepkilerine neden olmuştur. Birçok Arap ve İslam ülkesi, Trump'ın kararının barış sürecini baltaladığını, bölgesel istikrarı tehdit ettiğini ve İsrail-Filistin çatışmasında adaletsiz bir durum yarattığını belirtmiştir (Dekhakhena, 2021: 181).

Donald Trump Mart 2016'da AIPAC'ın yıllık Washington politika konferansında Amerikan Büyükelçiliğı'ni Kudüs'e taşıyacağını ifade etmiştir (Friedman, 2020: 33). Trump ABD Başkanlığı sürecinde Ortadoğı'ya yönelik Amerikan stratejilerini Aralık 2017'de şu temel başlıklar ile açıklamıştır: IŞİD terörünün sonlandırılması, terör ile mücadele konusunda etkin adımların atılması, İran tehdidinin bastırılması ve İsrail-Filistin çatışmasına kalıcı bir çözüm getirilmesidir (Çalık Topuz, 2018: 117). Trump'ın 2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi ABD'nin Filistin-İsrail çatışmasını Ortadoğı'da barış ve refahı engelleyen temel bir rahatsızlık olarak görmediğini özetlemiştir. Bunun yerine

“cihatçı terör örgütleri” ve İran’ın oluşturduğu tehditleri bölgedeki sorunların temel nedeni olarak görmüştür (Fraihat ve Ezbidi, 2024: 123).

Kudüs şehrinin egemenlik hakkı meselesi, İsrail’in kurulmasından günümüze değin İsrail-Filistin çatışmasında ilk sırayı oluşturmaktadır. Kudüs meselesi konusunda taraf olan ABD, şehrin egemenliğinin kime ait olduğu hakkında 1995 yılına kadar net bir adım atmamıştır. Ancak ABD Kongresi, 1995 yılında bir karar almış ve İsrail’in başkenti olarak Kudüs’ü tanımıştır. Büyükelçiliğin 31 Mayıs 1999 tarihine kadar Kudüs’e taşınmasını amaçlayan “Kudüs Büyükelçilik Yasası’nı” onaylayan ABD Kongresi, bu kararı uygulayıcı merci olarak da Amerikan Başkanı’nı işaret etmiştir. Ancak Kongre’nin almış olduğu bu kararın uygulanması halinde oluşturabileceği muhtemel problemlerden dolayı ve bölgedeki çatışmaların artması riskine karşı Trump’ın ABD Başkanlığı dönemine kadar periyodik olarak ertelenmiştir (Kaya, 2018: 12).

Ulusal güvenlik gerekçesiyle birbirini izleyen başkanlar Amerikan Büyükelçiliği’nin Kudüs’e Taşınması Yasası’nın gerekliliğinden feragat etmiştir. 2017’de Trump yönetimi Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanımaya ve ABD Büyükelçiliği’ni Kudüs’e taşımaya karar vermiştir. Trump yönetimi bunu yaparak İsrail’in zorla toprak ele geçirmesini desteklemiş ve böylece İsrail’in Doğu Kudüs’ü hukukun ilhak etmesini meşrulaştırmıştır. Trump bu adımı, hareketi engelleyen herhangi bir ulusal güvenlik zorunluluğunun olmadığını ve diplomatik misyonların ev sahibi başkente yakın olması gerektiğini iddia ederek gerekçelendirmiştir (Fraihat ve Ezbidi, 2024: 128).

ABD Başkanı Trump’ın Kudüs kararını açıklamasının ardından Türkiye, olağanüstü zirve çağrısı yaptığı İslam İşbirliği Teşkilatı’nı 13 Aralık 2017’de toplamıştır. Yapılan toplantı neticesinde Trump’ın Kudüs’ü İsrail’in başkenti ilan etmesi kesinlikle kabul edilemez açıklaması yapılmıştır ve uluslararası devletlere çağrıda bulunularak bu kararın kesinlikle kabul edilemeyeceği ve hükümsüz olarak tanınması yönünde çağrılar yapılmıştır. Kudüs’ün İsrail’in Başkenti ilan edildiği karara bir tepkide İngiltere’den gelmiştir. İngiltere yönetimi alınan bu kararı kabul etmediklerini ve büyükelçiliklerini Kudüs’e taşımayacaklarını açıklamıştır. Yine benzeri bir tepki de Almanya Başbakanı Merkel’den gelmiştir. Merkel, BM’nin Kudüs ile ilgili daha önceden almış olduğu kararlara dikkat çekerek ABD’nin Kudüs kararını kabul etmediklerini belirtmiştir (Canan, 2017: 9).

6 Aralık 2017 yılında ABD’nin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanınması kararı dünya liderlerinin çoğunluğu tarafından reddedilmesine rağmen ABD, BM Güvenlik

Konseyi'nde 15 önergeden 14'ünün kabul ettiği bir önergeyi veto etmiştir. Üyeler Trump'ın kararını kınamıştır. Uluslararası itirazlara rağmen ABD, büyükelçiliğini 14 Mayıs 2018'de Kudüs'e taşıyarak devam etmiştir. Bunun ardından Trump, 28 Ocak 2020'de Ortadoğu barış planını sunmuştur (El-Awaisi ve Yavuz, 2020: 217). Başkan Trump'ın "Yüzyılın Anlaşması" olarak adlandırdığı "Refaha Giden Barış: Filistin ve İsrail Halklarının Yaşamlarını Geliştirmeye Yönelik Bir Vizyon" başlıklı plan, Orta Doğu'da uzun süredir süregelen çatışmaya çözüm bulma iddiasıyla ortaya atılmıştı. Ancak bu plan, büyük ölçüde İsrail'in çıkarlarını koruyan bir yaklaşımı yansıtmaktaydı. Plan, İsrail ve Filistin arasındaki gelecekteki müzakerelerde temel oluşturmak üzere bazı esaslar belirledi. Bu esaslara göre, İsrail Batı Şeria'nın yaklaşık %30'undan fazlasının, özellikle de yerleşim yerleri ve stratejik öneme sahip Ürdün Vadisi'nin büyük bölümünün egemenliğini elde edecekti. Filistinlilere bırakılan topraklar ise, hâlihazırda kendi yönetimlerinde olan bölgelerin yanı sıra, geçmişte İsrail tarafından işgal edilmiş ve daha sonra Filistin yönetimine devredilmiş bazı alanları içeriyordu. Ancak bu topraklar, bir Filistin devleti kurmak için yeterli olmaktan uzaktı ve ciddi coğrafi parçalanmışlık sorunları barındırıyordu. Bu plan, İsrail'in Batı Şeria'daki işgallerine uluslararası alanda meşruiyet kazandırma amacı güdüyordu ve Filistin halkının temel haklarını büyük ölçüde göz ardı eden bir nitelik taşıyordu. Öyle ki, planın kabulü, İsrail'in 1967'den bu yana işgal ettiği Filistin topraklarının önemli bir kısmını ilhak etmesine olanak tanıyacak ve Filistinlilerin Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'te bağımsız bir devlet kurma umutlarını büyük ölçüde suya düşürecektir (Çelik ve Okur, 2021: 10-11).

Trump'ın Barış Plan'ına göre Filistinlilerin Batı Şeria'daki %70'lik hakkı kabul edilirken bir taraftan da adil arazi takası fikrini reddederek Filistinlilerin 1967 öncesi topraklarının tamamını almalarının önünü kesmektedir. İsrail'e, Filistinlilerin ana topraklarından kopmalarına neden olacak olan Batı Şeria'nın önemli bir kısmının verilmesi karşılığında Filistinlilere Negev çölünün bir kısmının verilmesi hedeflenmektedir (Kilani v.d, 2020: 96). Hedeflenen husus ise İsrail'in 1967 yılında işgal etmiş olduğu Filistin topraklarından çekilmemesini sağlamak ve iki devletli çözüm mantığına aykırı olarak büyütülmüş bir İsrail ve karşısında da küçültülmüş bir Filistin Devleti profili ortaya çıkarmaktadır (Erdoğan ve Habash, 2020:137). Donald Trump'ın Barış Planında ağırlık verilen bir konu da İsrail'in güvenliği ve refahının korunması konusudur. Bu koşulu sağlamak için de Ürdün Vadisi'nin kontrolünün tamamı ile İsrail'e verilmesi temin edilmeliydi. Yine Barış Planı ile Batı Şeria'nın çoğunun İsrail tarafından işgal edilmesinin önü açılırken,

Filistinlilerin işgal edilen evlerine ve topraklarına dönüşlerine de imkân tanınmamaktadır (Kilani v.d, 2020: 94).

5. SONUÇ

Ortadoğu bölgesi ABD'nin çıkarları bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Ortadoğu'nun jeopolitik ve stratejik konumu, enerji kaynakları açısından zengin olması, İsrail'in bu bölgede yer alması ile İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve terörle mücadele ABD'nin çıkarları arasındadır. ABD'nin bu çıkarlarını 11 Eylül sonrasında korumak için güvenlikleştirmeye dayalı politikalar izlediği araştırma kapsamında anlaşılmıştır.

Güvenlikleştirme söylemsel ve siyasal bir süreçtir. Güvenlikleştirme siyasi bir topluluk içerisinde referans nesnesinin varlığının tehdit edilmesi ve bu tehditle mücadele için alınması gereken acil ve istisnai tedbirler sürecidir. Burada referans nesnesi kavramı tehdit edildiği düşünülen ve yaşamak zorunda olduğu ileri sürülen şeydir. Bu kavrama devlet de girebilmektedir. Bu kapsamda tezin teorik kısmını oluşturan güvenlikleştirmenin, ABD'nin Ortadoğu'ya 11 Eylül sonrası olan siyasetini açıklayan bir teorik bakış olduğu anlaşılmıştır. Çalışma sonunda anlaşılmıştır ki güvenlikleştirme, 11 Eylül sonrası ABD'nin Ortadoğu politikalarını açıklayan bir kavram olarak yer almıştır.

Bir sorunun devlet nezdinde güvenlik kapsamına dahil edilmesi, bu soruna özel bir statü vermekte ve sorunla uğraşan devlet yetkililerinin olağanüstü tedbirler almasına meşruluk kazandırmaktadır. Başka bir deyişle bir konunun güvenlik konusu olarak tanımlanması, o konuya stratejik bir önem ve aciliyet vermekte ve politik sürecin dışında yöntemler kullanılmasını yasal kılmaktadır. ABD, 11 Eylül saldırıları sonrası bu stratejiyi izlemiştir. 11 Eylül saldırıları güvenlik konusu haline getirilmiştir ve bu kapsamda güvenlikleştirme bağlamında bakıldığında özellikle Afganistan ve Irak işgali önemli iki örnek olarak ön plana çıkmıştır.

Güvenlik, genellikle bir tehdidin yokluğu olarak tanımlanmaktadır. Devletler için güvenlik, ulusal çıkarların korunması ve halkın refahının sağlanması açısından son derece kritik bir kavramdır. Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler Birliği ve komünizmin yayılması ABD için büyük bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ABD 11 Eylül öncesinde, Soğuk Savaş periyodunda kendi çıkarları çerçevesinde çeşitli tanımlar kullanarak Ortadoğu'daki çıkarlarını maksimize etmeye çalışmıştır. 11 Eylül sonrasında ise 11 Eylül'ü araçsallaştırarak izlediği stratejilerle Ortadoğu'daki varlığını artırmaya ve gücünü korumaya çalışmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, uluslararası güvenlik ortamı önemli bir değişim geçirmiştir. Bu dönemde ABD bir tehdit ile karşı karşıya kalmamıştır. Ancak, bu durum 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırılarıyla köklü bir şekilde değişmiştir. Bu saldırılar, ABD'nin ulusal güvenlik stratejilerini yeniden gözden geçirmesine ve terörizmi birincil tehdit olarak tanımlamasına neden olduğu gibi uluslararası platformda da prestijini zedelemiştir.

11 Eylül 2001'deki terör saldırıları, ABD'nin küresel bir güç olarak karşı karşıya olduğu yeni tür bir tehdidi gözler önüne sermiştir. 11 Eylül olayları, küresel terörün ne kadar geniş çaplı ve etkili bir tehdit olabileceğini ortaya koymuştur. 11 Eylül saldırıları uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü saldırıya uğrayan taraf, dünyanın en güçlü devletidir ve Pearl Harbour baskınından beri kendi topraklarında ilk kez bu denli büyük bir saldırıya uğramıştır. ABD gibi bir süper gücün terör saldırıları neticesinde büyük bir sarsıntıya uğraması uluslararası sistemde de büyük değişikliklerin yaşanacağını habercisi olmuştur ve bu kapsamda ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikalar güç değişiminde yerel, bölgesel ve küresel önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

11 Eylül olayları öncesi ABD'nin Ortadoğu'daki politikası ilk olarak petrolün güvenli bir şekilde ulaşımının sağlanması için Basra Körfezi'nin güvenliğinin sağlanması ve ikinci olarak İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır. Ancak 11 Eylül olaylarının ardından ABD, Ortadoğu'nun kitle imha silahları deposu ve terörün kaynağı haline gelmesini engelleme politikası izlemeye başlamıştır. 11 Eylül saldırıları ile itibarı zedelenen ABD; bölgedeki çıkarlarını korumak, imajını kurtarmak ve benzeri saldırıları önlemek hedefiyle Afganistan ve Irak'a yönelmiştir. ABD'nin ilk önceliği yalnızca El-Kaide örgütünü ortadan kaldırmak olmamıştır. Bu tarz örgütlere karşı küresel bir mücadele vermek de hedeflenmiştir. Bununla birlikte Ortadoğu'da rejimlerine güvenilmeyen devletlerin tehdit olmalarının önüne geçmeye çalışmıştır. Saddam Hüseyin ve Irak ABD'nin bu tehdit algılaması içine girmiştir. Terörle mücadele adı altında Afganistan'a operasyon düzenleyen ABD, Irak'ı da Saddam Hüseyin'i devirmek ve Irak'ı denetim altına alarak nükleer silah üretimini durdurmak hedefiyle işgal etmiştir. Bununla birlikte bölgede varlığını güçlendirmeye ve artırmaya çalışan ABD, bu yaşanan terör saldırılarını araçsallaştırmıştır. Terörizmle mücadeleyi bir araç olarak kullanan ABD, Ortadoğu bölgesindeki yapmış olduğu savaş ve operasyonları terörle mücadele kapsamında meşrulaştırmaya çalışmıştır.

ABD'nin uluslararası çerçevede aldığı tedbirler Afganistan ve Irak'ın işgali olmuştur. 11 Eylül sonrası terörizmle mücadeleyi öncelikli konusu haline getiren ABD bu güvenlikleştirme bağlamında Afganistan ve Irak'a karşı askeri müdahalelerde bulunmuştur. 11 Eylül olayının ardından ABD'nin Afganistan'a müdahalesi meşru müdafaa hakkı olarak düşünüldüğünden uluslararası toplum nezdinde herhangi bir meşruiyet sorunu yaratmamıştır. Ancak Irak Savaşı öncesi ABD tarafından sunulan gerekçeler yetersiz bulunduğu için uluslararası toplum nezdinde sorun yaratmıştır. Bu askeri müdahaleler sonrası ABD Ortadoğu'da askeri varlığını artırmıştır. ABD'nin izlediği güvenlikleştirme siyaseti, diğer bir taraftan ABD'nin askeri operasyonlarının meşru bir zemine oturtulmasında ABD tarafından bir araç olarak kullanılmıştır.

ABD, Obama döneminde İran'ı önemli bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Özellikle, nükleer silahların yayılması uluslararası güvenlik için büyük bir risk olarak görülmektedir ve bu bağlamda İran'ın nükleer programı, Amerikan hükümeti tarafından endişe verici bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Bu endişeler doğrultusunda, Obama döneminde 2015 yılında İran ile kapsamlı bir nükleer anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, İran'ın nükleer programını kısıtlamayı ve denetlemeyi amaçlayan bir dizi uluslararası düzenlemeyi içermektedir. Bu bağlamda ABD'nin yeri geldiğinde bölgeyi dizayn edebilmek için diplomasiyi de sonuna kadar kullandığı görülmüştür. ABD izlediği güvenlikleştirme siyaseti kapsamında nükleer silahlarla mücadele politikasını, İran'a karşı İran'ın baskılanması, sınırlandırılmasında bir araç olarak kullanmıştır.

Trump döneminde ise Rusya ile Çin, Amerikan güvenliği için büyük tehditler olarak değerlendirilmiştir. Rusya'nın uluslararası sistemde yükselmesi ve Çin ise ekonomik rekabet ve ticaret savaşları gibi alanlarda bir tehdit olarak görülmüştür. Trump yönetimi, Çin'in ticaret politikalarını ve teknolojik gelişimini, Amerika'nın ekonomik ve stratejik çıkarlarını tehdit eden unsurlar olarak değerlendirmiş ve bu bağlamda çeşitli ekonomik yaptırımlar ve ticaret anlaşmazlıklarıyla karşılık vermiştir. Trump yönetimi Çin'in Ortadoğu'ya artan yatırımları karşısında bölgedeki ekonomik ve ticari çıkarlarını korumak için Çin'in bölgedeki etkisini kırmaya yönelik tedbirler alma yönüne gitmiştir ve bu kapsamda izlediği güvenlikleştirme siyasetiyle Ortadoğu'daki ekonomik ve ticari alanı kendi doldurmaya yönelik politika izlemiştir.

11 Eylül sonrası dönemde ABD algıladığı tehditlere göre güvenlikleştirmeyi araçsallaştırmıştır. Özellikle, terörizm, siber saldırılar ve kitlesel imha silahlarının

yayılması gibi tehditler, ABD'nin güvenlik önlemlerini ve stratejik yaklaşımlarını şekillendirmiştir. Bu durum, güvenlik önlemlerinin sadece askeri alanda değil, aynı zamanda iç güvenlik, siber güvenlik ve uluslararası ilişkilerde de geniş bir yelpazede uygulamaya konmasını sağlamıştır. Örneğin, Afganistan ve Irak işgali, İran nükleer anlaşması, ticaret savaşları ve Patriot Act gibi yasaların çıkarılması, bu stratejinin somut örneklerindendir. Bu süreç, ABD'nin iç ve dış güvenlik politikalarını yeniden yapılandırarak, algılanan tehditlere karşı daha etkin bir savunma mekanizması oluşturma amacı gütmüştür. 11 Eylül sonrası dönemde ABD, güvenlik stratejilerini tehdit algılarına göre uyarlayarak, geniş kapsamlı bir güvenlikleştirme yaklaşımını benimsemiştir. ABD'nin izlemiş olduğu bu güvenlikleştirme siyaseti de uluslararası güvenlik literatürünün gelişmesine katkı yapmıştır. Uluslararası güvenliğin gelişmesinde ABD'nin izlediği güvenlikleştirme siyasetinin önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür.

6. KAYNAKÇA

- Acet, G. S. ve Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33).
- Acet, G. S. (2018). *Uluslararası İlişkilerde İnsani Müdahale Libya ve Suriye Örnekleri*. Tokat: Taşhan Kitap Yay.
- Akdemir, E. (2011). 11 Eylül Sonrası Amerika'nın Orta Doğu Politikası ve Düşünce Kuruluşları. (Editörler: Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinici). *11 Eylül Sonrası Orta Doğu*. Ankara: USAK Yayınları.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2021). Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme. (Editör: Evren Balta). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 241-253.
- Akman, H. (2013). *ABD'nin Ortadoğu Politikaları ve Türk Dış Politikasına Etkileri (1952-1964)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Altun, H. M. (2011). *Terör: Güncel Olaylara Hukuksal, Sosyolojik ve Tarihsel Yaklaşım*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Altuntaş, E. O. (2009). *Terörizme Karşı Savaş Stratejisi: Hegemonyası Zayıflayan ABD'nin Yeni Mekan Düzenleme Aracı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ambrose, E. S. (1992). *Dünyaya Açılım*. (Çeviren: Ruhican Tul). Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları.
- Arezina, S. (2019). U.S.-China Relations Under the Trump Administration. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 5 (3), 289–315.
- Arı, T. (2004). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2007). *Irak, İran, ABD ve Petrol* (2. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2009). *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika* (4. Baskı). Bursa: MKM Yayınları.

- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. (4. Baskı). Bursa: MKM Yayınları.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: MKM Yayınları.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Orta Doğu Cilt 2*. Bursa: Alfa Akademi.
- Armaoğlu, F. (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2015). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995* (20. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arslan, O. ve Selçuk, A. (2004). *Amerika: Özgürlük Havarisi mi yoksa Günah Keçisi mi?* Ankara: Platin Yayınları.
- Ateş, D. (2017). *Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı* (4. Baskı). Bursa: Dora.
- Ayata, A. (2023). 21. Yüzyılda ABD'nin Dış ve Güvenlik Politikaları. (Editörler: Murat Ercan ve Eser Gemici). *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Güvenlik Stratejileri: ABD, AB, Almanya, Çin, Fransa, İngiltere, Rusya, Türkiye, NATO*. (1. Basım). İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 139-157.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, 1 (1), 33-60.
- Aydın, N. (2013). *Küresel Güçler, Ortadoğu ve Türkiye*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Bal, M. A. (2003). *Modern Devlet ve Güvenlik*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Balcı, A. ve Kardaş, T. (2012). The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of Securitization. *Insight Turkey*, 14 (2), 99-120.

- Baldwin, D.A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23 (1), 5-26.
- Baran, M. (2019). ABD'nin Ortadoğu'daki Ekonomik ve Askeri Güvenlikleştirmeleri: 1945-1980 Arası Dönem. *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 58-67.
- Balekoğlu, F. (2021). *Diplomasi Tarihi-2: Arap-İsrail Savaşı 1967*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Balekoğlu, F. (2021). *Diplomasi Tarihi-4: Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali 1978-1979*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Barash, D. P. ve Webel, C. P. (2009). *Peace and Conflict Studies* (2. Baskı). London: Saga Publ.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5 (18), 69-85.
- Baysal, B. (2013). *Persuasion by fear: Securitization of Iraq by the us administration between 2001 and 2003*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baysal, B. (2022). Güvenlik Kavramı ve Güvenliğin Dönüşümü. (Editör: Başar Baysal). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3-11.
- Baysal, B. ve Lülecı, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22), 61-96.
- Belasco, A. (2014). The Cost of Iraq, Afghanistan and Other Global War on Terror Operations Since 9/11. *Congressional Research Service*, 1-100.
- Bilensoy, İ. (2018). George W. Bush ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması. *Lectio Socialis*, 2 (1), 50-73.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8 (14), 69-96.

- Bingöl, O. (2016). Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları. (Editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Sertif Demir). *Uluslararası Güvenlik: Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Beta, 17-45.
- Birdişli, F. (2014). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Birdişli, F. (2017). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Birdişli, F. ve Gören, M. (2018). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği. *İran Çalışmaları Dergisi*, 1 (2), 11-38.
- Birer, İ. (2002). Bir Eylem Planı'nın Parçası mı? 11 Eylül Sonrasında Stratejik Menfaatler Açısından Bakış. (Editör: Osman Metin Öztürk). *11 Eylül Bir Örtülü Operasyon mu?* Ankara: Biltek Yayınları.
- Bostanoğlu, B. (1995). ABD'nin Latin Amerika Retoriğinden Örnekler. *Avrasya Dosyası*, 1 (4).
- Boz, Ü. (2024). ABD'nin 2003 Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 51-64.
- Bozkurt, G. S. (2008). Küreselleşmenin Güvenlik Boyutu. (Editör: İdris Bal). *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler: Uluslararası Siyaset, Uluslararası Hukuk ve Temel Sorunlar*. Ankara: Lalezar Kitabevi, 491-532.
- Buzan, B. ve Waever, O. ve De Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs*, 67 (3), 431-451.
- Buzan, B. (2003). Security Architecture in Asia: The Interplay of Regional and Global Levels. *The Pacific Review*, 16 (2), 143-173.

- Buzan, B. ve Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. (2008). *People, States and Fear*. UK: ECPR Press.
- Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18), 107-123.
- Canan, F. (2017). ABD'nin Kudüs Kararı ve Yansımaları. *ORDAF*, (11), 1-13.
- Coşkun, B. B. (2014). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme: Değişen Güvenlik Ortamı, Zorluklar, Fırsatlar ve Meydan Okumalar. (Editör: Tayyar Arı). *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2*. Bursa: Dora Yayıncılık, 179-203.
- Çağlar, M. T. ve Aksu, F. (2019). Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler. *International Journal of Social Inquiry*, 12 (2), 507-544.
- Çakmak, H. (2006). *Terörizm*. Ankara: Barış Platin Kitap.
- Çalık Topuz, Z. (2018). Trump Dönemi Değişen Dengelerin Filistin-İsrail Barış Sürecine Etkisi. *Akademik Ortadoğu*, 13 (1), 107-125.
- Çalkıvık, A. (2021). Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti. (Editör: Evren Balta). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 281-299.
- Çelebi, Ö. (2007). Güvenlik. (Editör: Haydar Çakmak). *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. Ankara: Platin, 70-76.
- Çelik, O. M. ve Okur, M. A. (2021). Tanrı ve Mesih Adına Siyaset: Donald Trump Yönetimi Döneminde Evanjelizm ABD Dış Politikası Üzerindeki Artan Etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16 (2), 1-25.
- Çetinoğlu, N. (2019). Eisenhower'dan Obama'ya: ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Suriye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74 (4), 1149-1182.
- Çevik, A. (2011). *Ortadoğu Denkleminde Irak, Türkiye ve ABD*. İstanbul: Bengisu Yayınları.

- Dedeoğlu, B. (2020). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (4. Baskı). İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Dekhakhena, A. (2021). Fuelling Disdain: President Trump's Policy towards the Israeli-Palestinian Conflict. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 21 (2), 163-186.
- Demiray, M. ve İşcan, İ. H. (2008). Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 141-170.
- Demirci, S. R. (2016). Özgür Suriye Ordusu. (Editörler: Hasret Çomak; Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*. İstanbul: Beta Yayınları, 199-211.
- Deutch, John M. (2011). *The Crisis in Energy Policy*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Devetak, R. ve Burke, A. ve George, J. (2012). *An Introduction to International Relations* (2. Baskı). Cambridge: Cambridge University Press.
- Doğan, Z. (2019). Kopenhag Okulu'nun Güvenlikleştirme Teorisi Bağlamında Güvenlik-Medya İlişkisi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 49, 170-186.
- Dueck, C. (2015). *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*. New York: Oxford University Press.
- Duignam, P. (2000). *NATO its Past Present and Future*. Stanford: Hoover Institution Press.
- Efegil, E. (2004). 11 Eylül Sonrası Orta Asya'da Silahlanma Girişimleri ve Bölge Güvenliğine Etkileri. (Editörler: Kamer Kasım ve Zerrin A. Bakan). *Uluslararası Güvenlik Sorunları*. Ankara: ASAM Yayınları, 141-154.
- El-Awaisi, K. ve Yavuz, C. (2020). The Future of Al-Aqsa Mosque in the Light of Trump's Deal of the Century. *Insight Turkey 2020*, 22 (3), 215-235.
- Eminoğlu, A. ve Kalyoncu, Ş. (2021). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. (Editörler: Ayça Eminoğlu ve Murat Ülgül). *Uluslararası Güvenliğe Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları, 327-352.

- Emmers, R. (2017). Güvenlikleştirme. (Editör: Alan Collins). (Çeviren: Nasuh Uslu). *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*. (3. Baskı). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 131-144.
- Ercan, M. ve Ayata, A. (2018). Değişen Uluslararası Sistemde ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 69, 114–129.
- Erdağ, R. (2022). 11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afganistan'a Müdahalesi. (Editörler: Murat Aslan ve Ramazan Erdağ). *Yüz Yıllık Kriz Afganistan*. İstanbul: SETA, 75-91.
- Erdoğan, A. ve Habash, L. (2020). U.S. Policy Toward the Israeli-Palestinian Conflict Under the Trump Administration: Continuity or Change? *Insight Turkey*, 22 (1), 125-146.
- Eriksson, J. (2023). The Demise of the Peace Process. (Editör: A. Siniver). *Routledge Companion to the Israeli-Palestinian Conflict*. New York: Routledge, 168-182.
- Erler Bayır, Ö. (2013). Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar. (Editörler: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar). *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ermağan, İ. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 21-35.
- Erman, K. (2017). *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali: Etkiler ve Sonuçları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Euronews, (31/01/2024). *ABD'nin Ortadoğu'da Nerede Askeri Üsleri Var?*. <https://tr.euronews.com/2024/01/31/abdnin-orta-doguda-nerede-askeri-usleri-var> adresinden alınmıştır.
- Evans, G. ve Newnham, J. (1998). *The Penguin Dictionary of International Relations*. Harmondsworth: Penguin.
- Fraihat, İ. ve Ezbidi, B. (2024). The Lasting Impact of Trump's 'Deal of the Century' on the Question of Palestine. *Middle East Critique*, 33 (1), 121-141.
- Freedman, R. O. (2017). The Obama Legacy in the Middle East and the Trump Challenge. *India Quarterly*, 72 (2), 241-250.

- Friedman, L. (2020). Taking Trump Seriously on Jerusalem. (Editörler: Kadir Üstün ve Kılıç B. Kanat). *Trump's Jerusalem Move: Making Sense of U.S. Policy on the Israeli Palestinian Conflict*. Ankara: SETA, 19-51.
- Fukuyama, F. (2005). Tarihin Sonu Mu. (Editörler: Mustafa Aydın ve Ertan Özensel). *Tarihin Sonu Mu*. Ankara: Vadi Yayınları, 22-50.
- Garfinkle, A. (2001). September 11: Before and After. *Foreign Policy Research Institute*, 9 (8).
- Gerger, H. (2020). *ABD, Ortadoğu, Türkiye* (2. Basım). İstanbul: Yordam Kitap.
- Göngen, M. A. (2014). Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 1-18.
- Gözen, R. (2004). *Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül* (1. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Grevi, G. (2015). "The 2015 United States National Security Strategy" No: 194.
- Gündoğan, Ü. (2016). *İran ve Ortadoğu: 1979 İran İslam Devrimi'nin Ortadoğu Dengelerine Etkisi*. Ankara: Adres Yayınları.
- Gürkaynak, M. (2004). *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*. Ankara: Asil Yayıncılık.
- Güzel, S. Ç. (2018). 1979 İran İslam Devrimi'nin ABD'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (65), 50-61.
- Haas, M. L. (2018). The Arab Uprisings from the US Perspective. (Editörler: David W. Lesch ve Mark L. Haas). *The Middle East and the United States*. New York: Routledge.
- Halatçı Ulusoy, Ü. (2011). 11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi. (Editörler: Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci). *11 Eylül Sonrası Ortadoğu*. Ankara: USAK Yayınları.
- Heywood, A. (2020). *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* (5. Baskı). (Çeviren: Fahri Bakırcı). Ankara: Felix Kitap.

- Hook, S. W. ve Spanier, J. (2020). *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze* (4. Baskı). (Çeviren: Özge Zihnioğlu Tanırlı). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Huntington, S. (2001). Koalisyon Kurulmalı. (Derleyen: Mehmet Ali Civelek). *Küreselleşme ve Terör*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 358-359.
- Huntington, S.P. (1996). *The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order*. New York: Simon&Schuster.
- Huysmans, J. (1998). Revisiting Copenhagen: Or, on the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe. *European Journal of International Relations*, 4 (4), 497-505.
- Huysmans, J. (2006). *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London & New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- İnaç, H. (2021). *Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İşyar, Ö. G. (2008). Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama. *Gazi Akademik Bakış*, 2 (3), 1-42.4
- İşyar, Ö. G. (2019). *Devletler ve Davranışları: Dış Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- İzci, R. (1998). Uluslararası Güvenlik ve Çevre. (Editör: Faruk Sönmezoğlu). *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- İzol, R. (2016). 11 Eylül Olayları Sonrasında ABD'nin Orta Doğu Algısı. (Editörler: Ramazan İzol ve Tolga Öztürk). *21. Yüzyılda Orta Doğu: Bölgesel Politikalar, Uluslararası Sorunlar, Küresel Aktörler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 111-135.
- Karabulut, B. (2016). *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kurumlar*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Karacasulu, N. (2007). Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3 (9), 82-100.
- Karacasulu, N. (2011). *Bölgesel Güvenlik Analizi: Afganistan*. İstanbul: BETA Yayıncılık.

- Karadaş, B. (2022). ABD Dış Politikasında Çin: Donald Trump Dönemi. *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 2 (1), 47-57.
- Karakoç-Dora, Z. (2021). The US-led “War on Terror” in Afghanistan: 2001-2021. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (ÖS), 172-185.
- Kardaş, T. (2020). Güvenlik. (Editörler: şaban Kardaş ve Ali Balcı). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. İstanbul: Küre Yayınları, 337-349.
- Kardaş, ř. ve Balcı, A. (2014). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular* (3. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Karlı, ř. (2023). Ulusal Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde ABD’nin Güvenlik Algısı: Obama ve Trump Dönemlerine Bakış. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 1-22.
- Kaya, M. (2019). ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 18-30.
- Kaya, T. Ö. (2018). Trump-Avrupa Birliği ve İsrail-Filistin Uyuşmazlığı. *Ortadoğu Araştırma Merkezi*. No: 219, 1-19.
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika’nın Ortadoğu Politikası: 90’lardan Bugüne, Başkandan Başkana Ortadoğu Politikası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kılıç, H. (2020). ABD: Ortadoğu’nun Güvenlik ve Savunma Mimarisinin Asli Oyuncusu. (Editörler: Murat Yeşiltaş ve Rıfat Öncel). *Ortadoğu’da Güvenlik, Savunma ve Silahlanma*. İstanbul: SETA.
- Kilani A. v.d, (2020). Peace to Prosperity Plan as a One State Solution. *Journal of Politics and Law*, 13 (2), 94-100.
- Kiraz, S. (2014). Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik. (Editörler: Emre Çıtak ve Osman şen). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 109-120.
- Krahmann, E. (2005). From State to Non-State Actors: The Emergence of Security Governance. (Editör: Elke Krahmann). *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan.

- Krause, K. ve Williams, M. C. (1997). *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Krieg, A. (2016). Externalizing the Burden of War: The Obama Doctrine and US Foreign Policy in the Middle East. *International Affairs*, 92 (1).
- Kurt, S. (2014). Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası. *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (19), 167-196.
- Kurtbağ, Ö. (2010). *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası*. Ankara: USAK Yayınları.
- Küpelı, H. (2019). *Kritik Altyapılar ve Terörizm: ABD ve AB Koruma Politikalarına Güvenlikleştirme Yaklaşımı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Lake, D. A. (1996). Anarchy, Hierarchy and the Variety of International Relations. *International Organization*, 50 (1), 1-30.
- Lawson, S. (2012). *International Relations*. Cambridge: Polity Press.
- Lefebvre, M. (2005). *Amerikan Dış Politikası*. (Çeviren: İsmail Yerguz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Limbert, J. W. (1987). *Iran at War with History* (1. Baskı). Colo: Westview Press.
- Little, D. (2002). *American Orientalism: The United States and the Middle East since 1945*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Looney, R. E. (2019). US-Israel Relations During the Obama Administration: Fundamental Shift, or Adaptation to New Relations. (Editör: S. Akbarzadeh). *Routledge Handbook of International Relations in the Middle East*. Routledge: New York: Routledge, 125-137.
- Mahapatra, C. ve Tourangbam, M. (2011). Iran's Quest for Nuclear Weapon Status American Debate on Pre-emptive Strike. *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 67 (3), 229-244.
- Mavruk Cavlak, Ç. ve Gök A. (2021). Arap Baharı Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında İran'ın Lübnan Siyaseti. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11 (4), 2131-2145.

- McDonald, M. (2008). Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, 14 (4), 563-587.
- McSweeney, B. (2004). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University.
- Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2009). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*. (Çeviren: Hasan Kösebalaban). İstanbul: Küre Yayınları.
- Milton-Edwards, B. (2011). Israel and the Palestinian Authority: Resigning to Status Quo. (Editör: Shahram Akbarzadeh). *America's Challenges in the Greater Middle East, the Obama Administration's Policies*. New York: Palgrave Macmillan.
- Morgan, P. M. (2006). *International Security Problems and Solutions*. Washington: CQ Press.
- Morgenthau, H. J. (1997). *Politics Among Nations*. Beijing: Peking University.
- Oktay, C. (1993). Soğuk Savaş Sonrasında Orta Doğu'yu Okumak. (Derleyen: Sabahattin Şen). *Su Sorunu, Türkiye ve Orta Doğu*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Olçar, K. (2020). Göç ve Güvenlik. (Editörler: Özkan Leblebici, Alper Gürer ve Serkan Yenil). *Savunma Yönetimi ve Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Olman, A. H. (1981). Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri, 1939-1947. *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları*, No:14.
- O'Reilly, C. (2008). Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq. *Journal of Politics and Law*, 1 (3), 66-72.
- Ozan, E. (2019). Tek Kutupludan Çok Kutupluya Uluslararası Sistemin Dönüşümü. (Editörler: Mehmet Seyfettin Erol ve Muharrem Ekşi). *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 17-38.
- Önder, E. (2020). Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 27-39.
- Örki, A. (2016). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Çerçevesinden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık Sorunsalı. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 5 (2), 209-231.

- Örnek, S. (2012). Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 107-134.
- Özdemir, Ç. (2018). *Amerikan Grand Stratejisi Obama'nın Ortadoğu Mirası* (1.Baskı). İstanbul: SETA.
- Özdemir, S. (2022). Eisenhower Doktrini Çerçevesinde Bölgesel Krizler: Suriye-Irak-Ürdün-Lübnan. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10 (31), 205-228.
- Özeren, S. ve Cinoğlu, H. (2006). Terörizm ve Amerika Birleşik Devletleri: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası Terörle Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi. (Editör: İhsan Bal). *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele, Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*. Ankara: USAK Yayınları.
- Özkan, B. (2021). Bush ve Obama Dönemlerinde ABD'nin Ortadoğu Politikası. (Editörler: Tarık Oğuzlu ve Ceyhun Çiçekçi). *Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası* (2. Basım). Ankara: Nobel Yayınları, 27-55.
- Pease, Kelly-Kate S. (2003). *International Organizations: Perspectives on Governance in the Twenty-First Century*. New Jersey: Prentice Hall.
- Pehlivanoglu, A. Ö. (2004). *Ortadoğu ve Türkiye*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Pekcan, C. (2019). *Çin Dış Politikası ve ABD ile İlişkiler*. Bursa: Dora Yayınları.
- Peoples, C. ve Vaughn-Williams, N. (2010). *Critical Security Studies: An Introduction*. London: Routledge.
- Ryan, D. (2007). *War and Just War: Terrorism and Afghanistan, Frustrated Empire: US Foreign Policy, 9/11 to Iraq*. Londra, Ann Arbor Michigan: Pluto Press.
- Sadık, G. ve İspir, A. Y. (2021). Comparative Analysis of Counter-terrorism Efforts of NATO and The Shanghai Cooperation Organization. *Information and Security*, 48 (1), 115-134.
- Sahill, P. H. (2019). The U.S. War on Terror Discourse. *Insight Turkey*, 21 (1).

- Sakellarpoulos, S. ve Sotiris, P. (2008). American Foreign Policy as Modern Imperialism: From Armed Humanitarianism to Preemptive War. *Science and Society*, 72 (2), 208-235.
- Sander, O. (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Sander, O. (1991). *Siyasi Tarih 1918-1990* (2. Basım). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2023). *Siyasi Tarih 1918-1994* (32. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. (Editör: Atilla Sandıklı). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 3-71.
- Scott, J. M. (1996). *Deciding to Intervene: The Reagan Doctrine and American Foreign Policy*. USA: Duke University Press.
- Serbest, M. B. (2017). Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (4), 689-711.
- Seren, M. ve Özer, Y. (2020). İsrail: Varoluşsal Tehdit Algısından Büyük Stratejiye. (Editörler: Murat Yeşiltaş ve Rıfat Öncel). *Ortadoğu'da Güvenlik, Savunma ve Silahlanma*. İstanbul: SETA, 127-173.
- Sezer, E. (2023). Çin-ABD Ticaret Savaşlarının Uluslararası Güvenlik Politikalarına Etkisinin Yorumlanması. (Editörler: Murat Ercan ve Eser Gemici). *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Güvenlik Stratejileri: ABD, AB, Almanya, Çin, Fransa, İngiltere, Rusya, Türkiye, NATO* (1. Baskı). İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 113-127.
- Shipoli, E. A. (2010). *International Securitization: The Case of Kosovo*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Smith, T. (2000). National Security Liberalism and American Foreign Policy. (Editörler: Michael Cox, G. John Ikenberry ve Takashi Inoguchi). *American Democracy Promotion: Impulses, Strategies, and Impacts*. Oxford: Oxford University Press.
- Sönmez, A. S. (2008). *Yeni Dünya Düzeni Bağlamında ABD ve AB Dış Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi (1991-2001)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Sönmezoğlu, F. (1994). *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (5. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Şahin, B. (2020). Değişen Dünya Düzenine Bağlı Olarak Değişen Uluslararası Güvenlik Algısı. *İmgelem*, 4 (6), 177-204.
- Şahin, G. (2016). *Küresel Güvenlik ve NATO: Teori-Aktör-Tehdit-Risk*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şen, G. (2018). *Devrimden Günümüze İran'ın ABD Politikası: Tarihsel Sosyolojik Bir Analiz*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Taheri, A. (2005). The United States and the Reshaping of the Greater Middle East. *American Foreign Policy Interests*, 27 (4).
- Taureck, R. (2006). Securitisation Theory and Securitisation Studies. *Journal of International Relations and Development*, 9 (1), 53-61.
- Tek, Ş. (2022). Trump Dönemi Transatlantik İlişkileri. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 2 (1), 13-38.
- Telatar, G. (2019). Göç ve Güvenlik: Kavramsal ve Teorik Bir Analiz. (Editörler: Gökhan Telatar ve Umut Kedikli). *Uluslararası Göç ve Güvenlik*. Ankara: Nobel Yayınları, 7-34.
- Temizel, M. (2011). Terörizmde Yeni Milad: 11 Eylül 2001. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14 (1-2), 311-348.
- Tickner, A. (2001). *Gendering World Politics*. New York: Columbia University.
- Tokatlı, S. G. (2023). Yeni Dünya Düzeninde Değişen Dinamiklerin Küresel Politikaya Etkisi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 902-929.
- Tur, B. (2021). Carter Doktrini ve ABD Dış Politika Algısına Etkileri. *International Social Sciences Studies Journal*, 7 (84), 2652-2662.

- Turan, İ. (1971). *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*. İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayını.
- Türkman, S. (2007). *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*. Ankara: Nobel Basımevi.
- Türkmen, F. (2012). *Kırılgan İttifaktan “Model Ortaklığa”: Türkiye-ABD İlişkileri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tüysüzoğlu, G. (2015). Toplumsal Güvenikleştirme Yaklaşımının Siyasal Statü Tartışmalarına Etkisi: Kırım Örneği. (Editörler: Sibel Turan ve Nergiz Özkural Köroğlu). *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar*. Bursa: Dora Yayıncılık, 189-233.
- Tüysüzoğlu, G. (2019). Kimliğin Güvenikleştirilmesi ve İnsani Güvenlik: Irak Örneği. *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 55 (1), 23-45.
- Ural, A. (2009). *11 Eylül Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Uslubaş, F. (2005). *SSCB'den Sonra Rusya'da mı? Afganistan, Küresel Terör ve ABD İmparatorluğunun Bataklığı*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Ülger, İ. K. (2002). *Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu* (1. Baskı). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Üstün, Ç. ve Coşkun, B. B. (2021). Uluslararası Güvenlik: Kavramlar ve Teorik Yaklaşımlar. (Editörler: Ayça Eminoğlu ve Murat Ülgül). *Uluslararası Güvenliğe Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları, 11-35.
- Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2014). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti* (5. Basım). (Çeviren: Ayşe Özbay Erozan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yalçın, H. B. (2021). *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin* (4. Baskı). İstanbul: SETA.
- Yavaş, G. (2013). Bölge, Bölgeselleşme ve Güvenlik. (Editörler: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar). *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yergin, D. (2007). *Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*. (Çeviren: Kamuran Yıldız). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Yeşiltaş, M. (2004). ABD'nin Uluslararası Terörizme Yaklaşımı. (Editör: Kemal İnat). *ABD'nin "Haydut Devletleri"*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Yılmaz, T. (2002). Ortadoğu'da Güvenlik Sorunu ve Türkiye. (Editörler: Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir). *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, T. (2004). *Uluslararası Politikada Ortadoğu: Birinci Dünya Savaşından 2000'e*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz Şahin, T. (2016). *Uluslararası Politikada Orta Doğu* (4. Baskı). Ankara: Barış Kitap.
- Yiğittepe, L. (2022). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Kavramsal Analiz ve Teorik Yaklaşımlar* (2. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yürük, R. (2020). *İran İslam Devrimi: 2500 Yıllık Monarşinin Yıkılışı*. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Zanotti, J. (2016). *Israel: Background and U.S. Relations*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: Congressional Research Service.
- Zenginoğlu, S. (2016). Uluslararası Terörizm ve Avrupa Birliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 157-178.
- Waeber, O. (1995). Securitization and Desecuritization. (Editör: Ronnie D. Lipschutz). *On Security*. New York: Columbia University Press.
- Waeber, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. (Çeviren: Birgül Demirtaş Coşkun). *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18), 151-178.
- Wallin, M. (2018). U.S. Military Bases and Facilities in the Middle East. *American Security Project*, 1-15.
- Walt, S. (1991). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 25 (2), 211-239.
- Walt, S. M. (2003). Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı. *Avrasya Dosyası*, 9 (2), 71-106.

Williams, M. C. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47 (4), 511-531.

Wolfers, A. (1952). 'National Security' as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67 (4).

Wolfers, A. (1962). *Discord and Collaboration: Essay on International Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Woodward, B. (2005). *Bush Savaşta*. (Çeviren: şefika Kamcez). Ankara: Arkadaş Kitabevi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Öznur ÇİMEN

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Uluslararası İlişkiler	Düzce Üniversitesi	2024
Lisans	Uluslararası İlişkiler	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2020
Lise		Ali Dilmen Anadolu Lisesi	2016